

*Министерство науки и высшего образования Российской Федерации
Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение
высшего образования «Северо-Осетинский государственный университет
имени Коста Левановича Хетагурова»*

Дигурова
020г.

**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ДИСЦИПЛИНЫ
«Практикум по осетинскому языку»**

Направление/специальность 45.03.01 Филология

Профиль подготовки
«Отечественная филология (осетинский язык и литература)»

Форма обучения – очная

Владикавказ 2020

Программа составлена в соответствии с Федеральным государственным образовательным стандартом высшего образования по направлению подготовки 45.03.01 Филология, утвержденным приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 07.08.2014 г. №947, учебным планом подготовки бакалавров по направлению подготовки 45.03.01 Филология, утвержденным Ученым советом ФГБОУ ВО «СОГУ» от 30.04.2020 г., протокол № 9.

Составитель: к.пед.н., доцент кафедры осетинского языка Ф.А. Царикаева

Рабочая программа обсуждена и утверждена на заседании кафедры осетинского языка (протокол №7 от «25 » марта 2020 г.).

Зав. кафедрой

Ф.А.Царикаева

Одобрена советом факультета осетинской филологии (протокол №7 от «31» марта 2020 г.)

Председатель

А.Ф.Кудзоева

1. Структура и общая трудоемкость дисциплины

Общая трудоемкость дисциплины составляет 7 зачетных единиц (252 часа).

Форма промежуточной аттестации – зачёт (1,3,5 семестры).

Виды учебной работы	Очная форма обучения					
	1		2		3	
Курс	1	2	3	4	5	
Семестр	1	2	3	4	5	
Лекции	–	–	–	–	–	
Практические занятия	18	18	36	36	36	
Лабораторные занятия	–	–	–	–	–	
Консультации	–	–	–	–	–	
Итого аудиторных занятий	18	18	36	36	36	
Самостоятельная работа	18	18	36	–	36	
Курсовая работа	–	–	–	–	–	
Экзамен	–	–	–	–	–	
Зачет	+	–	+	–	+	
Общее количество часов	36	36	72	36	72	

2. Цели освоения дисциплины

– формирование профессиональной компетентности студентов в области практического курса осетинского языка с помощью создания устойчивой системы знаний об орфографических, орфоэпических, грамматических, лексических, морфологических, синтаксических, стилистических, пунктуационных нормах осетинского литературного языка; формирование представления о современном состоянии осетинского языка, специфике каждого изучаемого раздела; совершенствование навыков свободного владения письменной и устной формами литературного языка; корректировка знаний в области норм письменной речи и формирование устойчивых навыков в сфере письменной коммуникации; развитие коммуникативных навыков для умелого использования в той или иной речевой ситуации необходимых коммуникативных и языковых средств общения; создание лингвистической базы для языкового анализа, подготовка к углубленному изучению речеведческих и лингвистических дисциплин; на основе теоретических знаний развитие практических навыков студентов; повышение уровня грамотности студентов, культуры осетинской речи, уважения к родному языку; формирование навыков самостоятельной работы с учебной и справочной литературой, словарями и пособиями.

3. Место дисциплины в структуре ОПОП:

«Практикум по осетинскому языку» относится к дисциплинам Блока 1 базовой части – Б1.Б.17.01.

Для изучения дисциплины необходимы знания, полученные обучающимися в рамках школьного курса осетинского языка.

Приступая к изучению дисциплины «Практикум по осетинскому языку», студент должен знать основные лингвистические понятия, специфику языка как знаковой системы, основные единицы языка и правила их функционирования.

Овладение компетенцией в рамках «Практикума по осетинскому языку» оказывается необходимым при освоении курсов стилистики, основного изучаемого языка, а также написании курсовых работ, выпускной квалификационной работы.

4. Требования к результатам освоения дисциплины (компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины):

В результате изучения дисциплины обучающийся должен обладать следующими компетенциями (результатами освоения образовательной программы):

Коды компетенций	Содержание компетенций
ОПК-5	свободное владение основным изучаемым языком в его литературной форме, базовыми методами и приемами различных типов устной и письменной коммуникации на данном языке
ПК-2	способность проводить под научным руководством локальные исследования на основе существующих методик в конкретной узкой области филологического знания с формулировкой аргументированных умозаключений и выводов

Взаимосвязь планируемых результатов обучения по дисциплине с формируемыми компетенциями ОПОП:

Коды компетенций ОПОП	Планируемые результаты обучения, соответствующие формируемым компетенциям ОПОП		
	Знать	Уметь	Владеть
ОПК-5	формальные и семантические свойства слов; систему лексико-семантических законов; нормы профессиональной коммуникации в устной и письменной формах на осетинском языке; основные единицы и уровни языка, их признаки и взаимосвязь; орфографические, орфоэпические, грамматические, лексические, морфологические, стилистические и пунктуационные нормы осетинского языка; виды и формы речи, классификацию речевых жанров, функциональные стили речи.	объяснить сущность каждого лексико-семантического закона и показать на примерах его действие, применять полученные знания в области филологии в научно-исследовательской и других видах деятельности; составлять речевые произведения по темам дисциплины в устной и письменной формах на осетинском языке; применять полученные теоретические и практические знания, умения и навыки при решении исследовательских задач в учебном процессе.	способностью к практическому применению полученных знаний при решении профессиональных задач; к устной и письменной коммуникации; разнообразными методами использования современного русского литературного языка как инструмента эффективного общения; изучаемым языком в его литературной форме; принципами и методами сбора, анализа и синтеза языковых фактов; навыками восприятия и лингвистического анализа текстов в устной и письменной формах; способностью к практическому применению полученных знаний при решении исследовательских задач в образовании.

ПК-2	современные методики в конкретной области филологического знания.	применять полученные знания в разных видах теоретических исследований и практической работы; анализировать результаты использования различных методик интерпретации текста; применять проектные технологии и конкретные методики анализа текста, систематизировать материалы для сообщений по различным филологическим проблемам; формулировать аргументированные умозаключения и выводы.	современными методами исследований; навыками разработки и реализации исследований в области филологии; навыками обработки и интерпретации (качественная и количественная) полученных результатов исследований.
------	---	---	--

При проведении учебных занятий обеспечивается развитие у обучающихся навыков командной работы, межличностной коммуникации, принятия решений, лидерских качеств (включая при необходимости проведение групповых дискуссий, ролевых игр, тренингов, анализ ситуаций и имитационных моделей, преподавание дисциплин (модулей) в форме курсов, составленных на основе результатов научных исследований, в том числе с учетом региональных особенностей профессиональной деятельности выпускников и потребностей работодателей).

5. Содержание и учебно-методическая карта дисциплины

Таблица 5.1

Номер недели	Наименование тем (вопросов), изучаемых по данной дисциплине	Занятия		Самостоятельная работа студентов		Формы контроля	Литература
		л	пр	Содержание	Часы		
1	Орфографи. Хъæлæсонты растфыссынад.	–	2	Ирон орфографийы сæйраг принциптæ. У, УЫ, УÆ, ÆУÆ-йы растфыссынад æгъдæуттæ дзырды райдайæны æмæ сæ астæу. Хъæлæсонты фембæлды растфыссынад. Апостроф æвæрыны æгъдæуттæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
3	Хъæлæсонты кæрæдзи ивынад.	–	2	Хъæлæсонты ивддзинадтæ ныхасы мидаг æмæ сæ растфыссынад æгъдæуттæ.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
5	Æмхъæлæсонты растфыссынад.	–	2	Æмхъæлæсон мырты ивддзинадтæ ныхасы мидаг: æмхуызонад, алыхуызонад æмæ аккомодаци. Æмхъæлæсонты къордтæ дзырды райдайæны. Лæмæгъ æмæ тыхджын æмхъæлæсонты фембæлд. Æмхъæлæсонтæ С, Ф, Х-йы фæстæ æзылангон æмхъæлæсонты растфыссынад.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
7	Дывæргонд æмхъæлæсонты растфыссынад.	–	2	Æмхъæлæсонты æххæст ассимиляциимæ растфыссынад æгъдæуттæ. Æмхъæлæсонты æнæххæст ассимиляциимæ растфыссынад æгъдæуттæ. Æзылангон æмхъæлæсонты къордтæ цы дзырдты удаджы æмбæлынц, уыдон растфыссынад æгъдæуттæ. Æмхъæлæсонтæ дывæркæнынады уавæртæ.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].

9	Сәрмагонд нәмттү растфыссынад.	–	2	Дзырдтә стыр дамгъайә фыссыны æгъдæуттæ.	2	Устный опрос, конспект, контрольный диктант.	[1] - [9].
11	Дзырды морфемон арæзт.	–	2	Формæ ивæг æмæ формæ нæивæг дзырдтæ ирон æвзаджы. Дзырд аразæг хæйттæ – аффикстæ. Дзырды нысаниуæгджын хæйттæ – морфемæтæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
13	Разæфтуанты растфыссынад.	–	2	Разæфтуантæ: А-, БА-, РА-, ÆР-, ÆРБА-, ÆМ-, ÆНÆ-(Æ-), НЫ-, С-, ФÆ- йы растфыссынад.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[[1] - [9].
15	Фæсæфтуанты растфыссынад.	–	2	Фæсæфтуантæ: -АГ, -Ы, -ДЗАГ, -ДЗÆГ, -ГАЙ, -ДÆР, -(У) ОН-ы растфыссынады æгъдæуттæ.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
17	Вазыгджын дзырдты растфыссынад.	–	2	Вазыгджын дзырдты арæзты хуызтæ. Иугæнæг хъæлæсон Ы-йы руаджы вазыгджын дзырдты арæзт. Æнæ иугæнæг хъæлæсонæй вазыгджын дзырдты арæзт.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
	Итого:		18		18		

2 семестр

Ном ер неде ли	Наименование тем (вопросов), изучаемых по данной дисциплине	Занятия		Самостоятельная работа студентов		Формы контроля	Литература
		л	пр	Содержание	Часы		
1	Номдарты растфыссынад.	–	2	Иумæйаг æмбарынад номдары тыххæй. Хауæнты кæрæттү растфыссынад.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].

3	Бирæон нымæцы номдарты растфыссынад.	–	2	Бирæон нымæцы номдарты растфыссынад. Фæсæфтуанты растфыссынад.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
5	Миногонтæ æмæ фæрсдзырдты растфыссынад.	–	2	Миногонты нысаниуæг. Миниуæгæвдисæг æмæ ахастæвдисæг миногонтæ. Миниуæгæвдисæг миногонты бæрцбарæнтæ. Миногонты тасындзæг. Фæрсдзырдты нысаниуæг, морфологион миниуджытæ. Фæрсдзырдты рахызт æндæр ныхасы хæйттæм. Фæрсдзырдты дих сæ нысаниуæгмæ гæсгæ. Миногонты æмæ фæрсдзырдты растфыссынад.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
7	Нымæцонты растфыссынад.	–	2	Нымæцон куыд ныхасы хай. Нымæцонты дих сæ нысаниуæгмæ æмæ сæ кондмæ гæсгæ. Нымæцонты тасындзæг.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
9	Номивджыты растфыссынад.	–	2	Номивæг куыд ныхасы хай. Номивджыты дих сæ кондмæ гæсгæ, цы ныхасы хæйттæ фæивынц, уымæ гæсгæ, сæ амындмæ гæсгæ. Номивджыты тасындзæг.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
11	Мивдисджыты растфыссынад.	–	2	Иумæйаг æмбарынад мивдисджыты тыххæй. Мивдисджыты райдайæн формæ. Цæугæ æмæ æдзæугæ æххæст æмæ æнæххæст мивдисджытæ. Мивдисджыты здæхæнтæ.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].

13	Вазыгджын мивдисджыты æмæ формæты растфыссынад. Æххуысгæнæг мивдисæг УÆВЫН-ы растфыссынад.	–	2	Мивдисджыты афонтæ æмæ сæ бындурты арæст. Мивдисджыты цæсгæмтты æмæ нымæцты формæтæ; æнæцæсгомон формæтæ.	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
15	Æххуысгæнæг ныхасы хæйтты растфыссынад (разæвæрдты, фæсæвæрдты, хайыгты, æвастхæрты).	–	2	Разæвæрдты нысаниуджытæ æмæ синтаксисон функцитæ. Разæвæрдты рахызт разæфтуантæм. Иумæйаг æмбарынад фæсæвæрдты тыххæй, сæ нысаниуджытæ. Хайыгты тыххæй иумæйаг æмбарынад. Хайыгты дих сæ нысаниуджытæм гæсгæ. Формааразæг æмæ дзырдаразæг хайыгтæ. Æвастхæртæ, сæ нысаниуæгмæ гæсгæ дих: æнкъарæнтææвдисæг (цин, катый, маст, фæсмон, уайдзæф, дис, разыдзинад, фыдæх, тас, фæдæттынц уавæр кæнæ цауæн аргъ) æмæ исты архайдмæ разæнгæрдгæнæг, фæндонæвдисæг æвастхæртæ (адæймагмæ арæст æмæ цæрагойтæм арæст).	2	Устный опрос, конспект, словарный диктант, выполнение упражнений.	[1] - [9].
17	Æрбайсгæ дзырдты растфыссынад. Цыбыргонд дзырдты растфыссынад.	–	2	Уырыссаг æвзагæй æрбайсгæ дзырдты растфыссынад. Интернационалон суффикстæ -АЛ, -АР, -ИСТ-ы растфыссынад. Иугай дзырдты цыбыркæнынады хуызтæ. Аббревиатурæты хуызтæ.	2	Устный опрос, конспект, контрольный диктант.	[1] - [9].
Итого:			18		18		

3 семестр

Ном ер	Наименование тем (вопросов), изучаемых по данной	Занятия	Самостоятельная работа студентов	Формы контроля	Литература
-----------	---	---------	----------------------------------	----------------	------------

неде ли	дисциплине	л	пр	Содержание	Часы		
1	Ирон æвзаг – ирон адæмы æвзаг: Республикæ Цæгат Ирыстон-Аланийы æмæ Республикæ Хуссар Ирыстоны паддзахадон æвзаг.	–	2	Паддзахадон æвзаджы сæйраг функцитæ æмæ се 'ххæсткæнынад ирон æвзаджы. Ирон æвзаджы эстетикон æмæ этикон хæстæ. Национ æвзаджы формæтæ. Литературон æвзаг куыд национ æвзаджы уæлдæр формæ æмæ йæ миниуджытæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
2	Ныхасы хуызтæ æмæ формæтæ. Ныхасы жанртæ.	–	2	Ныхасы жанртæ æмæ сæ хицæндзинад кæрæдзийæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
3	Текст куыд нихасы иуæг. Тексты хуызтæ.	–	2	Текст æмæ йæ миниуджытæ. Тексты хуызтæ. Бастдзинады хуызтæ тексты мидæг. Бастдзинады логикон-мидисон фæрæзтæ. Грамматикон бастдзинæдтæ. Тексты иуæгтæ. Тексты хуызтæ (æрфыст, таурæгъ, тæрхон) æмæ сæ хицæндзинæдтæ. Тексты хуызты хицæндзинад сæ пайдакæнынады сферæмæ гæсгæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
4	Ирон æвзаджы бынат дунейы æвзагты 'хсæн. Ирон лексикайы этимологон сконд. Ирон дзырдтæ æндæр æвзагты. Ирон æвзаг иртасыны историйæ. Активон æмæ пассивон лексикаæ.	–	2	«Индоевропæйаг æвзагты бинонты»къордты дих. Æвзаджы сæйраг лексикон фонд æмæ йæ нысаниуæг æвзаджы хъысмæты.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

5	Активон æмæ пассивон лексикаæ.	—	2	Активон æмæ пассивон лексикаæ. Ирон æвзаджы сæйраг лексикон фонд аразæг дзырдты къордтæ. Æндæр æвзæгтæй æрбайсгæ дзырдтæ ирон æвзаджы, сæ тематикон къордтæ. Ирон æвзаджы æндæвдад æндæр æвзæгтыл. Кавказы цæраг адæмты æвзæгтæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
6	Ирон æвзаджы диалектон дих æмæ диалектты сæйрагдæр фонетикон, лексикон, морфологийы 'рдыгæй хицæндзинадтæ.	—	2	Диалект æмæ ныхасыздæхты хицæндзинад. Ирон æвзаджы диалекттæ æмæ сæ сæйраг фонетикон, морфологион æмæ грамматикон хицæндзинадтæ. Ирон диалекты ныхасыздæхтытæ. Дыгурон диалекты ныхасыздæхтытæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
7	Лексикографи. Графикæ.	—	2	Лексикографи – дзырдуæттæ аразыны тыххæй ахуырад. Дзырдуæттæ аразыны истори ирон æвзаджы. Дзырдуæтты хуызтæ ирон æвзаджы. Сæйраг дзырдуæттæ. Дзырд «графикæ»-йы нысаниуджытæ. Ирон фыссынады истори.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
8	Лексикаæ. Дзырды нысаниуджытæ. Дзырд куыд ныхасы аивдзинады мадзал. Фразеологи.	—	2	Дзырды сæйраг функци. Ныхасы аивдзинады, нывæфтыддзинады мадзæлттæ: синонимтæ, антонимтæ, омонимтæ, неологизмтæ, метафорæ, метоними, синекдохæ, антитезæ, оксюморон, æ.æнд. Фразеологизмты æмбарынад.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
9	Ирон литературон æвзаджы нормætæ. Лексикон нормætæ.	—	2	Ныхасы культурæ æмæ æвзаджы нормæ. Нормæты хуызтæ: фонетикон, морфологион, дзырдарæзтон, контактон. Лексикон рæдыдтыты хуызтæ. Плеоназм æмæ йæ хуызтæ. Тавтологи.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

10	Грамматикон нормæтæ: дзырдарæзтон, морфологион æмæ синтаксисон.	—	2	Дзырдарæзтон (дзырды хæйтты кæрæдзимæ æфтауыны æгъдæуттæ, ног дзырдты арæзт), морфологион (ныхасы хæйтты грамматикон формæты – хауæнты, бæрцы æ. æнд. – раст арæзт) æмæ синтаксисон нормæтæ (сæйраг иуæгты – дзырдбаст æмæ хъуыдыйады – раст арæзт). Фæрссагмион здæхтыты пайдакæнынад. Æппæрццаг æвдисæг дзырдты пайдакæнынад. Дзырдты рæнхъæвæрды æгъдæуттæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
11	Стилистикон нормæтæ.	—	2	Стилистикон рæдыдтытæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
12	Растдзурынады нормæтæ (орфоэпион). Орфографион нормæтæ.	—	2	Ирон орфоэпийы сæйрагдæр æгъдæуттæ. Ирон растфыссынады (орфографийы) принциптæ. Хъæлæсонтæй райдайгæ дзырдты растфыссынад, апостроф æвæрыны æгъдæуттæ, æмхъæлæсонты растфыссынад, æмхъæлæсонты дывæркаæнынад, æрбайсгæ дзырдты растфыссынад.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
13	Ныхасы этикет.	—	2	Ирон нихасы этикеты миниуджытæ æмæ йæ бастдзинад иумæйаг ирон адæмы культурæимæ. Этикетон формулатæ. Табугонд дзырдтæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

14	Ирон æвзаджы функционалон стильтæ. Хъуыддаджы ныхас. Официалон-хъуыддагон стиль.	—	2	Ныхасы культура, йæ мидис æмæ йæ функцитæ. Æвзаджы нормæ. Нормæйы вариант æмæ йæ хуызтæ. Ныхасы стильтæ. Официалон-хъуыддагон стиль, йæ хуызтæ, уыцы хуызты жанртæ. Хъуыддагон документы миниуджытæ, сæ арæзт (структурæ) æмæ се ’взаг.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
15	Наукон æмæ профессионалон ныхасы культура.	—	2	Наукон стили иумæйаг характеристика, йæ мидисон миниуæг. Наукон ныхасы дæлстильтæ (хуызтæ) æмæ жанртæ (сæрмагонд). Наукон-ахуырадон жанртæ, сæ сæйраг функци. Наукон-ахуырадон тексты æвзаг æмæ арæзт (структурæ). Наукон тексты æвзагон (лексикон, грамматикон) хицæндзинæдтæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

16	Публицистикон стиль. Ныхасы культураæ æмæ дзыллон коммуникациты фæрæзтæ.	—	2	Публицистикаæ куыд литератураæ æмæ журналистикаейы сæрмагонд хуыз. Публицистикон стили жанртæ (газетон, телеуынынады, ораторы, коммуникативон, рекламон). Публицистикон стили æвзагон хицæндзинадтæ (лексикон, морфологион, синтаксисон). Публицистикаæ æмæ ныхасы культурайы норматæ. Æндæр стили æвзагон фæрæзтæй пайдакæнынад публицистикаейы. Газетон жанртæ нæ республикон æмæ районты газетты. Эфиры ныхасы миниуджыты хицæндзинад хуымæтæджы дзургæ ныхасæй. Хоз миниуджытæ æмæ аиппытæ республикон радиойы кусджыты ныхасы. Нæ республикон телеуынынады кусджыты ныхасы хъæд.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
17	Аивадон стиль. Аивадон тексты нывæфтыд-аивгæнæн мадзæлттæ (нывæфтыддзинад, стилистикон фигурæтæ). Дзургæ ныхасы стиль æмæ литературон æвзаг.	—	2	Аивадон стиль, йæ жанртæ. Æндæр стили æвзагон фæрæзтæй пайдакæнынад аивадон стили. Дзургæ ныхасы стиль æмæ йæ бастдзинад литературон æвзагимæ. Дзургæ ныхасы æвзаджы лексикаæ æмæ синтаксисы хицæндзинадтæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
18	Аивадон тексты лингвостилистикон æвзæрст.	—	2	Аивадон стили æвзаджы миниуджытæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
Итого:			36		36		

4 семестр

Но ме р не де ли	Наименование тем (вопросов), изучаемых по данной дисциплине	Занятия		Самостоятельная работа студентов		Формы контроля	Литература
		л	пр	Содержание	Часы		
1	<p>Дзырды тыххæй иумæйаг æмбарынад. Дзырды æвзæрсты хуызтæ ирон æвзаджы. Дзырды æвзæрст йæ растфыссынадмæ гæсгæ (орфографион æвзæрст). Дзырды æвзæрст йæ мырон арæзтмæ гæсгæ (фонетикон æвзæрст).</p> <p>(Дзырды мырон сконды тыххæй иумæйаг æмбарынад; хъæлæсонты æмæ æмхъæлæсонты классификации).</p>	—	2	—	—	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
2	<p>Дзырды æвзæрст йæ арæзтмæ гæсгæ (морфемон æвзæрст).</p> <p>(Дзырды морфемон арæзты тыххæй иумæйаг æмбарынад; морфемæтæ æмæ аффикстæ; разæфтуанты фæрцы арæзт ног дзырдтæ æмæ сæ растфыссынад; фæсæфтуанты фæрцы арæзт ног дзырдтæ æмæ сæ растфыссынад; вазыгджын дзырдты арæзт æмæ сæ растфыссынад).</p>	—	2	—	—	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

3	<p>Дзырды æвзæрст, цы ныхасы хай у, уымæ гæсгæ (морфологион æвзæрст).</p> <p>(Дзырды морфологион миниуджыты тыххæй иумæйаг æмбарынад; номдарты, миногонты, нымæцонты, номивджыты, мивдисджыты, миногмитæ æмæ фæрссагмиты, фæрсдзырдты, æххуысгæнæг ныхасы хайтты (бæттæг, разæвæрд, фæсæвæрд, хайыгт, æвастхæртæ) морфологион æвзæрст).</p>	—	2	—	—	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
4	<p>Æрхæцæн нысæнттæ хуымæтæг хъуыдыйады. Стъæлф, фарсты нысан æмæ хъæры нысан хъуыдыйады кæрон æмæ хъуыдыйады мидæг. (Пунктуацийы æмбарынад, йæ бастдзинад æвзагзонынады иннæ хайттимæ. Æрхæцæн нысæнттæ, сæ дих сæ функцитæм гæсгæ. Хъуыдыйады тыххæй иумæйаг æмбарынад. Хъуыдыйæдты дих сæ загъды нысанмæ æмæ интонацимæ (экспрессивон ахуырстмæ, цы æнкъарæнтæ æвдисынц, уыдонмæ гæсгæ) гæсгæ. Стъæлф, фарсты нысан æмæ хъæры нысан хъуыдыйады кæрон æмæ хъуыдыйады мидæг).</p>	—	2	—	—	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

5	Къæдзыг хуымæтæг хъуыдыйады. Къæдзыг хъуыдыйады æмхуызон уæнгтимæ.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
6	Къæдзыг хъуыдыйады æмхуызон æмæ алыхуызон бæрæггæнæнтимæ.	–	2			Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
7	Къæдзыг æмхасæнимæ.	–	2		–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
8	Къæдзыг фæлхатгонд дзырдтимæ. Къæдзыг абарстытимæ. Къæдзыг сидæнимæ.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
9	Къæдзыг миногми æмæ фæрссагми, миногмион æмæ фæрссагмион здæхтытимæ.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
10	Къæдзыг æндæр дзырдты хъуыды бæлвырдгæнæг дзырдтимæ. Къæдзыг бавæргæ дзырдтæ, дзырdbæстытæ æмæ бавæргæ хъуыдыйæдтимæ.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
11	Къæдзыг æвастхъæртимæ. Къæдзыг хайыгтимæ (хайыгты дих сæ нысаниуджытæм гæсгæ).	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений, контрольный диктант.	[1] - [9].

12	Стъæлф къæдзыгимæ, нымайгæ кæй фæкæнæм, хъуыдыйады ахæм даргъгонд хæйтты фæстæ. Стъæлф къæдзыгимæ тынг даргъгонд хъуыдыйады æмхуызон уæнгты æхсæн.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
13	Дыстыæлф æвæрыны æгъдæуттæ. Дыстыæлф хуымæтæг хъуыдыйады æмхуызон уæнгтимæ. Дыстыæлф хуымæтæг хъуыдыйады ранымады разæй.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
14	Тире æвæрыны æгъдæуттæ. Тире хъуыдыйады сæйраг уæнгты æхсæн. Тире цухгонд зæгъинаджы бæсты.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
15	Тире хъуыдыйады æмхуызон уæнгтимæ. Тире æмхасæнтимæ. Тире бахæсгæ конструкцитимæ.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
16	Бирæстыæлфыг. Бирæстыæлфыг хъуыдыйады кæрон. Бирæстыæлфыг хъуыдыйады мидæг.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
17	Къæлæттæ æвæрыны æгъдæуттæ. Къæлæттæ цитатæйы. Къæлæттæ драмон уацмысы ремаркæтимæ (драмон уацмысты æвзагон хицæндзинаедтæ). Къæлæттæ бавæргæ æмæ бахæсгæ конструкцитимæ. Дыкъæдзыгтæ сæрмагонд нæмттимæ.	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

18	Æрхæцæн нысæнттæ комкоммæ ныхасимæ хъуыдыйæдты (комкоммæ æмæ фæрссаг ныхасы арæзт). Æрхæцæн нысæнттæ диалогон ныхасы (диалогон ныхасы хицæндзинаедтæ).	–	2	–	–	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений, контрольный диктант.	[1] - [9].
	Итого:		36				

5 семестр

Но ме р не д ели	Наименование тем (вопросов), изучаемых по данной дисциплине	Занятия		Самостоятельная работа студентов		Формы контроля	Литература
		л	пр	Содержание	Часы		
1	Пунктуаци. Æрхæцæн нысæнттæ, сæ дих сæ функцитæм гæсгæ.	–	2	Пунктуацийы æмбарынад, йæ бастдзинад æвзагзонынады иннæ хæйттимæ. Пунктуацийы сæйраг принциптæ. Æрхæцæн нысæнтты хуызтæ æмæ сæ функцитæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
2	Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйад æмæ къæдзыг йæ хæйтты æхсæн.	–	2	Вазыгджын хъуыдыйады иумæйаг æмбарынад. Вазыгджын хъуыдыйады арæзт æмæ сæ хуызтæ: бæттæгджын (бабæтгæвазыгджын, домгæвазыгджын хъудыйæдтæ), æнæбæттæгджын. Вазыгджын хъуыдыйады грамматикон нысаниуæг.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
3	Æрхæцæн нысæнттæ бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады иумæйаг хъуыдыйады уæнгимæ фыццаг хайы.)	–	2	Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады арæзт. Ахастыты хуызтæ бабæтгæвазыгджын хъудыйады хæйтты æхсæн (иугæнæг, дихон, ныхмæвæрд).	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

4	Стъæлф къæдзыгимæ бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады.	–	2	Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ иугæнæг бæттæгтимæ. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ ныхмæвæрды бæттæгтимæ. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ дихон бæттæгтимæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
5	Къæдзыг домгæвазыгджын хъуыдыйады хæйтты æхсæн.	–	2	Домгæвазыгджын хъуыдыйады арæзт. Сæйраг æмæ уæлæмхæст хæйттæ. Бæттæгтæ, бæттæг дзырдтæ æмæ æмбарынгæнинаг дзырдтæ домгæвазыгджын хъуыдыйады.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
6	Æрхæцæн нысæнттæ домгæвазыгджын хъуыдыйады къорд уæлæмхæст хаймæ: æмдомгæ уæлæмхæст хæйттимæ (æмхуызон æмдомгæ æмæ алыхуызон æмдомгæ) æмæ къæпхæны уæлæмхæст хæйттимæ.	–	2	Уæлæмхæст хайы бастдзинад сæйраг хаймæ домгæвазыгджын хъуыдыйады. Уæлæмхæст хæйтты бастдзинад кæрæдзиимæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений, контрольный диктант.	[1] - [9].

7	Тире домгæвазыгджын хъуыдыйады.	–	2	Домгæвазыгджын хъуыдыйады хуызтæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ бæрæгтæнæны уæлæмхæст хаимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйад æмбарынгæнæн уæлæмхæст хаимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ афоны уæлæмхæст хаимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйад бынаты уæлæмхæст хаимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ æфсоны уæлæмхæст хаимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдты нысаны уæлæмхæст хаимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ архайды хуызы уæлæмхæст хаимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ къæпхæны æмæ бæрцы уæлæмхæст хæйттимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ бадзырды уæлæмхæст хаимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ ныхмæвæрды уæлæмхæст хаимæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
8	Стъæлф къæдзыгимæ домгæвазыгджын хъуыдыйады.	–	2	Домгæвазыгджын хъуыдыйад къорд уæлæмхæст хаимæ: æмдомгæ уæлæмхæст хæйттимæ (æмхуызон æмдомгæ æмæ алыхуызон æмдомгæ) æмæ къæпхæны уæлæмхæст хæйттимæ. Вазыгджын хъуыдыйæдтæ алыхуызон бастдзинады хуызтимæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
9	Къæдзыг æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады хæйтты æхсæн. Стъæлф къæдзыгимæ æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады.	–	2	Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады иумайаг æмбарынад. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдты арæзт (гом æмæ æхгæд структураимæ).	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

10	Дыстъялф æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады хайтты æхсæн.	–	2	Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдты хуызтæ. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæ иу нысаниуæгимæ (æмбарынгæнæн, æфсоны, бæлвырдгæнæг, ныхмæвæрды, бадзырды-афоны, æфсоны-фæстиуæджы).	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[[1] - [9].
11	Тире æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады.	–	2	Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæ цалдæр нысаниуæгимæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
12	Вазыгджын синтаксисон æнæхъæн (BCÆ).	–	2	Вазыгджын синтаксисон æнæхъæн æмæ йæ хицæндзинад æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйадай ранымады ахастытимæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
13	Къæдзыг бирæхайон вазыгджын хъуыдыйæдты (алыхуызон бастдзинады хуызтимæ).	–	2	Вазыгджын хъуыдыйæдтæ алыхуызон бастдзинады хуызтимæ (бирæхайон вазыгджын хъуыдыйæдтæ). Сæ хайтты иугонд алыхуызон синтаксисон бастдзинадтæй: бабæттæ, домгæ æмæ æнæбæттæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
14	Тире бирæхайон вазыгджын хъуыдыйады.	–	2	Вазыгджын хъуыдыйæдты алыхуызон бастдзинады хуызтимæ дихкæнынад хицæн къордтыл: бабæттæ æмæ домгæ бастдзинадимæ, домгæ æмæ æнæбæттæг бастдзинадимæ, бабæттæ æмæ æнæбæттæг бастдзинадимæ, бабæттæ, домгæ æмæ æнæбæттæг бастдзинадтимæ.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений, контрольный диктант.	[1] - [9].
15	Бабæттæвазыгджын хъуыдыйады синтаксисон æвзæрст.	–	2	Бабæттæвазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрст.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].

16	Домгæвазыгджын хъуыдыйады синтаксисон æвзæрст.	–	2	Домгæвазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрст. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдты къорд уæлæмхæст хæйттимæ синтаксисон æвзæрст.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
17	Æнæбæттæгвазыгджын хъуыдыйады синтаксисон æвзæрст.	–	2	Æнæбæттæгвазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрст.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
18	Бирæхайон (алыхуызон бастдзинады хуызтимæ) вазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрст.	–	2	Бирæхайон (алыхуызон бастдзинады хуызтимæ) вазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрст.	2	Устный опрос, конспект, выполнение упражнений.	[1] - [9].
Итого:			36		36		

Примечания:

- Все виды учебной работы могут проводиться дистанционно на основании локальных нормативных актов.
- В целях реализации индивидуального подхода к обучению студентов, осуществляющих учебный процесс по индивидуальной траектории в рамках индивидуального рабочего плана, изучение данной дисциплины может осуществляться через индивидуальные консультации преподавателя очно, в часы консультаций, по электронной почте, а также с использованием Webex, платформы дистанционного обучения Moodle, личный кабинет студента на сайте СОГУ, других элементов ЭИОС СОГУ.

6. Образовательные технологии

Традиционные практические (семинарские) занятия в форме с использованием современных интерактивных технологий.

Онлайн-семинар – разновидность веб-конференции, проведение онлайн-встреч или презентаций через Интернет в режиме реального времени. Каждый из участников находится у своего компьютера (средства связи), а связь между ними поддерживается через Интернет посредством загружаемого приложения, установленного на компьютере каждого участника (Zoom, Meet, Skype и др.)

Видеоконференция – сеанс видеоконференцсвязи (ВКС) – это технология интерактивного взаимодействия двух и более участников образовательного процесса для обмена информацией в реальном режиме времени.

Технология электронного обучения (реализуется при помощи электронной образовательной среды СОГУ при использовании ресурсов ЭБС, при проведении автоматизированного тестирования и т.д.).

7. Учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы

Одним из основных видов деятельности студента является самостоятельная работа, которая включает в себя изучение теоретического материала, учебников и учебных пособий, первоисточников, выполнение заданий преподавателя. Самостоятельная работа проводится с целью:

- систематизации и закрепления полученных теоретических знаний и практических умений обучающихся студентов;
- углубления и расширения теоретических знаний;
- формирования умений использовать нормативную, правовую, справочную документацию и специальную литературу;
- формирования самостоятельности мышления, способностей к саморазвитию, самосовершенствованию и самореализации;
- развития исследовательских умений.

Самостоятельная работа обучающихся осуществляется на протяжении изучения всей дисциплины в соответствии с утвержденной в учебном плане трудоемкостью 108 ч. и состоит из:

- работы студентов с теоретическим материалами, поиска и анализа литературы и электронных источников информации по заданной теме;
- выполнения заданий для самостоятельной работы в ЭИОС СОГУ;
- изучения теоретического, правового и статистического материала для подготовки к семинарским занятиям;
- подготовки к зачету.

К видам самостоятельной работы при изучении данной дисциплины относятся: подготовка кратких сообщений, самостоятельное изучение литературы по теме и составление по ней конспектов, работа со справочными материалами (терминологическими и иными словарями, энциклопедиями) и т.д.

Темы и формы внеаудиторной самостоятельной работы, ее трудоёмкость содержатся в разделе 5, табл. 5.1. и в разделах данной рабочей программы.

Методические рекомендации по составлению конспекта

Конспект – это систематическая, логически связная запись, объединяющая план, выписки, тезисы.

В отличие от тезисов и выписок, конспекты при обязательной краткости содержат не только основные положения и выводы, но и факты, и доказательства, и примеры, и иллюстрации. Поэтому то, что вначале кажется второстепенным, может со временем

оказаться ценным и нужным. С другой стороны, утверждение, не подкрепленное фактом или примером, не будет убедительным и трудно запоминается.

Типы конспектов

1. Плановый.
2. Текстуальный.
3. Свободный.
4. Тематический.
5. Конспект-схема.
6. Опорный конспект.

1. Плановый конспект: являясь сжатым, в форме плана, пересказом прочитанного, этот конспект – один из наиболее ценных, помогает лучше усвоить материал еще в процессе его изучения. Он учит последовательно и четко излагать свои мысли, работать над книгой, обобщая содержание ее в формулировках плана. Такой конспект краток, прост и ясен по своей форме. Это делает его незаменимым пособием при быстрой подготовке доклада, выступления. *Недостаток*: по прошествии времени с момента написания трудно восстановить в памяти содержание источника.

2. Текстуальный конспект – это конспект, созданный в основном из отрывков подлинника – цитат. Это прекрасный источник дословных высказываний автора и приводимых им фактов. Текстуальный конспект используется длительное время. *Недостаток*: не активизирует резко внимание и память.

3. Свободный конспект представляет собой сочетание выписок, цитат, иногда тезисов, часть его текста может быть снабжена планом. Это наиболее полноценный вид конспекта.

4. Тематический конспект дает более или менее исчерпывающий ответ на поставленный вопрос темы. Составление тематического конспекта учит работать над темой, всесторонне обдумывая ее, анализируя различные точки зрения на один и тот же вопрос. Таким образом, этот конспект облегчает работу над темой при условии использования нескольких источников.

5. Конспект-схема. Удобно пользоваться схематичной записью прочитанного.

Составление конспектов-схем служит не только для запоминания материала. Такая работа становится средством развития способности выделять самое главное, существенное в учебном материале, классифицировать информацию.

Наиболее распространенными являются схемы типа «генеалогическое дерево» и «паучок».

В схеме «генеалогическое дерево» выделяют основные составляющие более сложного понятия, ключевые слова и т. п. и располагаются в последовательности «сверху – вниз» – от общего понятия к его частным составляющим.

В схеме «паучок» записывается название темы или вопроса и заключается в овал, который составляет «тело паучка». Затем нужно продумать, какие из входящих в тему понятий являются основными и записать их в схеме так, что они образуют «ножки паука». Для того чтобы усилить его устойчивость, нужно присоединить к каждой «ножке» ключевые слова или фразы, которые служат опорой для памяти.

Схемы могут быть простыми, в которых записываются самые основные понятия без объяснений. Такая схема используется, если материал не вызывает затруднений при воспроизведении.

Как составить конспект:

- прочитайте текст учебника;
- определите в тексте главное содержание, основные идеи, понятия, закономерности, формулы и т.д.;
- выделите взаимосвязи;

- основное содержание каждого смыслового компонента законспектируйте в виде кодированной информации после наименования темы в тетради;
- прочтите еще раз текст и проверьте полноту выписанных идей;
- сформулируйте не менее трех вопросов разного уровня сложности, запишите вопросы в тетрадь;
- каждому вопросу определите значок степени сложности и найдите возможный ответ.
- внимательно прочитайте материал;
- определите основные смысловые части учебной информации по плану общей схемы;
- определите центральную часть О.К., т.е. его «ассоциативный узел» в виде систематического класса и его особенностей;
- определите цель составления конспекта;
- читая изучаемый материал в первый раз, подразделяйте его на основные смысловые части, выделяйте главные мысли, выводы;
- если составляется план-конспект, сформулируйте его пункты и определите, что именно следует включить в план-конспект для раскрытия каждого из них;
- наиболее существенные положения изучаемого материала (тезисы) последовательно и кратко излагайте своими словами или приводите в виде цитат;
- в конспект включаются не только основные положения, но и обосновывающие их выводы, конкретные факты и примеры (без подробного описания);
- составляя конспект, можно отдельные слова и целые предложения писать сокращенно, выписывать только ключевые слова, вместо цитирования делать лишь ссылки на страницы конспектируемой работы, применять условные обозначения;
- чтобы форма конспекта как можно более наглядно отражала его содержание, располагайте абзацы "ступеньками" подобно пунктам и подпунктам плана, применяйте разнообразные способы подчеркивания, используйте карандаши и ручки разного цвета;
- используйте реферативный способ изложения (например: «Автор считает...», «раскрывает...»);
- собственные комментарии, вопросы, раздумья располагайте на полях.

Ознакомьтесь с правилами конспектирования:

1. Записать название конспектируемого произведения (или его части) и его выходные данные.
2. Осмыслить основное содержание текста, дважды прочитав его.
3. Составить план – основу конспекта.
4. Конспектируя, оставить место (широкие поля) для дополнений, заметок, записи незнакомых терминов и имен, требующих разъяснений.
5. Помнить, что в конспекте отдельные фразы и даже отдельные слова имеют более важное значение, чем в подробном изложении.
6. Запись вести своими словами, это способствует лучшему осмыслению текста.
7. Применять определенную систему подчеркивания, сокращений, условных обозначений.
8. Соблюдать правила цитирования – цитату заключать в кавычки, давать ссылку на источник с указанием страницы.
9. Научиться пользоваться цветом для выделения тех или иных информативных узлов в тексте. У каждого цвета должно быть строго однозначное, заранее предусмотренное назначение.
10. Учиться классифицировать знания, т.е. распределять их по группам, параграфам, главам и т.д. Для распределения можно пользоваться буквенными обозначениями, русскими или латинскими, а также цифрами, а можно их совмещать.

Критерии оценивания конспекта:

- содержательность конспекта, соответствие плану;
- отражение основных положений, результатов работы автора, выводов;
- ясность, лаконичность изложения мыслей студента;
- наличие схем, графическое выделение особо значимой информации;
- соответствие оформления требованиям;
- грамотность изложения.

Количество баллов – от 1 до 5.

Методические указания для преподавателя по проведению практических занятий по дисциплине «Практикум по осетинскому языку»

Практическое занятие – целенаправленная форма организации педагогического процесса, направленная на углубление научно-теоретических знаний и овладение определенными методами работы, в процессе которых вырабатываются умения и навыки выполнения тех или иных учебных действий в данной сфере науки.

Кроме того, они развивают научное мышление и речь, позволяют проверить знания студентов и выступают как средства оперативной обратной связи.

Цель практических занятий – углублять, расширять, детализировать полученные знания, в обобщенной форме и содействовать выработке навыков профессиональной деятельности. Она должна быть ясна не только педагогу, но и студентам.

План практических занятий отвечает общим идеям и направленности курса.

В начале занятия рекомендуется рассмотреть соответствующий теоретический материал. Первоначально идет изложение теоретического материала темы занятия. Затем идет практический разбор изучаемого материала, в ряде вопросов преподавателя следует сконцентрировать внимание на основных идеях темы занятия. Вопросы должны включать в себя различные вариации элементарных ситуаций, отображающих основные идеи темы занятия в их взаимной взаимосвязи. Задаваемые вопросы должны быть конкретными и максимально проявлять в студентах их сообразительность.

После предварительной части следует начинать разбирать вопросы, имеющие более длинные сценарии взаимодействия основных идей темы занятия.

Методика проведения практического занятия может быть различной, она зависит от авторской индивидуальности педагога.

Структура практического занятия включает следующие компоненты: вступление педагога; ответы на вопросы студентов по неясному учебному материалу; практическая часть как плановая; заключительное слово педагога.

Во вступительной части педагог объявляет тему практического занятия, ставит цели и его задачи, проверяет исходный уровень готовности студентов к практическому занятию (выполнение тестов, контрольные вопросы и т.п.).

Ответы на вопросы студентов по неясному учебному материалу могут возникнуть в процессе их подготовки к занятию. Педагог должен ответить на вопросы и дать дополнительные объяснения по проблемам, возникшим у студентов, назвать источники информации.

Практическая часть может включать обсуждение рефератов, дискуссии, решение задач, доклады, тренировочные упражнения, наблюдения, эксперименты. Практические занятия должны так быть организованы, чтобы студенты ощущали нарастание сложности выполнения заданий. Большое значение имеют индивидуальный подход и продуктивное педагогическое общение. Обучающиеся должны получить возможность раскрыть и проявить свои способности, свой личный потенциал. Следовательно, при разработке заданий и плана занятий педагог должен учитывать уровень подготовленности и интересы каждого студента группы, выступая в роли консультанта и координатора, не подавляя его самостоятельности и инициативы. При проведении практического занятия следует

учитывать роль повторения. Но оно должно быть активным и целенаправленным. Повторение для закрепления знаний следует проводить вариантно, под новым углом зрения.

В заключительной части педагог должен подвести итоги занятия, отметив положительные и отрицательные стороны, студентов достигших высоких результатов в процессе занятия и ориентировать студентов на следующее практическое занятие.

Устный опрос требует от преподавателя большой предварительной подготовки: тщательного отбора содержания, всестороннего продумывания вопросов, задач и примеров, которые будут предложены, путей активизации деятельности всех студентов группы в процессе проверки, создания на занятии деловой и доброжелательной обстановки.

Различают фронтальный, индивидуальный и комбинированный опрос.

Фронтальный опрос проводится в форме беседы преподавателя с группой. Он органически сочетается с повторением пройденного, являясь средством для закрепления знаний и умений. Его достоинство в том, что на активную умственную работу можно вовлечь всех студентов группы. Для этого вопросы должны допускать краткую форму ответа, быть лаконичными, логически взаимосвязанными друг с другом, даны в такой последовательности, чтобы ответы студентов в совокупности могли раскрыть содержание раздела, темы. С помощью фронтального опроса преподаватель имеет возможность проверить выполнение студентами домашнего задания, выяснить готовность группы к изучению нового материала, определить сформированность основных понятий, усвоение нового учебного материала, который был только что разобран на занятии.

Индивидуальный опрос предполагает обстоятельные, связные ответы студентов на вопрос, относящийся к изучаемому учебному материалу, поэтому он служит важным учебным средством развития речи, памяти, мышления студентов. Чтобы сделать такую проверку более глубокой, необходимо ставить перед студентами вопросы, требующие развернутого ответа.

Вопросы для индивидуального опроса должны быть четкими, ясными, конкретными, емкими, иметь прикладной характер, охватывать основной, ранее пройденный материал программы. Их содержание должно стимулировать студентов логически мыслить, сравнивать, анализировать, доказывать, подбирать убедительные примеры, устанавливать причинно-следственные связи, делать обоснованные выводы и этим способствовать объективному выявлению знаний студентов.

Вопросы обычно задают всей группе и после небольшой паузы, необходимой для того, чтобы студенты поняли его и приготовились к ответу, вызывают для ответа конкретного студента.

Письменная проверка, наряду с устной, является важнейшим методом контроля знаний, умений и навыков студентов. Однородность работ, выполняемых студентами, позволяет предъявлять ко всем одинаковые требования, попытаться объективности оценки результатов обучения. Применение этого метода дает возможность в наиболее короткий срок одновременно проверить усвоение учебного материала всеми студентами группы, определить направления для индивидуальной работы с каждым.

Письменная проверка используется во всех видах контроля и осуществляется как в аудиторной, так и во внеаудиторной работе (выполнение домашних заданий).

Методические рекомендации по использованию информационно-коммуникативных технологий обучения

Для изучения теоретического материала дисциплины применяются аудиовизуальные (мультимедийные) технологии, которые не отрицают традиционные, проверенные временем методы преподавания, но, при этом, они повышают наглядность,

информативность, оперативность в подаче информации, позволяют экономить время занятий.

Каждое семинарское занятие имеет свою особую форму проведения, свою методологическую специфику, что позволяет развивать у студентов различные как общекультурные, так и профессиональные компетенции. Постановка проблемы, разбор актуальных конкретных и гипотетических ситуаций, создание атмосферы диалога между преподавателем и группой, между докладчиками и оппонентами позволяет работать индивидуально и в малых группах, коллективно обсуждать определенные темы семинаров материал, а также инициировать самостоятельную работу студентов. При осмыслении содержания вопросов семинаров преследуется цель соблюдать преемственность в профессиональном и в творческом развитии студентов.

Контроль самостоятельной работы студентов призван сделать процесс обучения более целостным и органичным. Его задача не оставить без внимания даже, на первый взгляд, малозначительные вопросы.

Компьютерное тестирование позволяет осуществлять итоговый контроль знаний студентов. Тестовый материал включает в себя содержание вопросов по каждому из обозначенных программой разделов.

Каждый вопрос предполагает несколько вариантов ответов, среди которых имеются абсолютно неверный, правильный и в большей или меньшей степени раскрывающий сущность вопроса. В процессе компьютерного тестирования задача студентов определяется как выбор правильного ответа из многообразия вариантов. В тестовых заданиях есть вопросы на соответствие. В процессе компьютерного тестирования, задача студента определяется как выбор правильного ответа из многообразия вариантов.

Вопросы и темы, отводимые на выполнение самостоятельной работы по дисциплине, а также критерии оценивания по каждому виду работы содержатся в разделе 8 РПД.

Методические рекомендации по использованию активных и интерактивных методов и форм обучения в вузе

Особенности:

- принудительная активизация мышления и вынужденная активность обучаемого в учебном процессе;
- устойчивая и длительная активность обучаемых, что обеспечивает их постоянную вовлеченность в учебный процесс;
- самостоятельная творческая выработка обучаемыми решений;
- повышенная степень мотивации и эмоциональности;
- постоянное взаимодействие учащихся и учителя в процессе диалоговых форм организации учебного процесса;
- рефлексия результатов учения, совместной деятельности педагога и обучаемых.

В обучении профессиональной деятельности наиболее широко применяются следующие активные методы обучения: метод анализа конкретных ситуаций; методы проблемного обучения; метод проектов; интерактивные методы.

Метод анализа конкретных ситуаций (Case Study) относится к методам игрового моделирования, эффективным для активизации учебно-познавательной деятельности обучаемых. Сущность метода – разбор конкретных ситуаций профессиональной деятельности. Профессионально-ориентированная ситуация выступает в рамках данного метода единицей процесса обучения. Цели применения метода Case Study:

– формирование умения решать сложные не структурированные проблемы профессиональной деятельности на основе развития аналитических, творческих, коммуникативных и рефлексивных способностей;

– формирование профессиональной интуиции, умения предвидеть возможные последствия тех или иных решений.

Методы проблемного обучения направлены на решение нестандартных задач, в ходе которого обучаемые усваивают новые знания, умения и навыки.

Проблема отражает диалектические противоречия в познаваемом объекте в процессе его исследования. Как психологическая категория, проблема отражает противоречия и у субъекта при познании объекта. Одна и та же проблема разными людьми или разными группами людей может восприниматься по-разному, вызывать затруднения в ее осмыслении, осознаваться как проблемная задача, в которой сформулирована суть проблемы и намечены этапы ее решения, и т.д.

Цель проблемного обучения – развитие способности к творческому проблемному мышлению, что сопряжено с формированием умений: самостоятельно увидеть и сформулировать проблему; выдвинуть гипотезу, найти или изобрести способ ее проверки; собрать данные, проанализировать их, предложить методику их обработки; сформулировать выводы и увидеть возможности практического применения полученных результатов; увидеть проблему в целом, все аспекты и этапы ее решения, а при коллективной работе – определить меру личного участия в решении проблемы.

Условия успешности проблемного обучения:

- обеспечение достаточной мотивации, способной вызвать интерес к содержанию проблемы;

- обеспечение посильности работы с возникающими на каждом этапе проблемами (рациональное соотношение известного и неизвестного);

- значимость для обучаемого информации, получаемой при решении проблемы.

Метод проектов основан на идее прагматической направленности на результат, который получается при решении той или иной практически или теоретически значимой проблемы. Для достижения результата учащимся необходимо самостоятельно мыслить, находить решения проблемы, привлекая знания из разных областей науки, способность прогнозировать результаты и возможные последствия вариантов решения, умения устанавливать причинно-следственные связи.

Метод проектов предполагает всегда самостоятельную (индивидуальную, парную, групповую) деятельность учащихся, которая выполняется в течение определенного промежутка времени. Для эффективной реализации метода проектов необходимо выполнение ряда условий:

1. Наличие значимой для учащихся в творческом плане проблемы-задачи, требующей интегрированных знаний, исследовательского поиска для ее решения.

2. Практическая или теоретическая значимость результатов деятельности.

3. Самостоятельная деятельность школьников.

4. Структурирование содержательной части проекта (наличие определенных этапов деятельности и представление их результатов).

5. Использование исследовательских методов, предусматривающей определенную последовательность действий:

- определение проблемы и вытекающих из нее задач исследования (использование в ходе совместного исследования методов «мозговой атаки», «круглого стола»);

- выдвижение гипотез и их проверка;

- обсуждение методов исследования (статистических, экспериментальных, наблюдения);

– обсуждение способов оформления конечных результатов (презентаций, защиты, творческих отчетов, просмотров и пр.);

– сбор, систематизация и анализ полученных данных;

– подведение итогов, оформление результатов, их презентация;

– выводы, выдвижение новых проблем исследования.

6. Обязательная защита учащимися проектов с организацией дискуссии.

Проекты можно классифицировать по следующим основаниям:

1) доминирующая в проекте деятельность (исследовательский практико-ориентированный, творческий, игровой и др. проекты);

2) предметно-содержательная область (монопроект и межпредметный проект);

3) количество участников проекта (индивидуальный; парный; групповой);

4) продолжительность проекта (краткосрочный; среднесрочный; долгосрочный).

Проектная деятельность предусматривает соблюдение определенной последовательности этапов (см.: Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С. Полат. М., 1999):

1. Выбор темы проекта, его типа, количества участников.

2. Постановка проблемы.

3. Постановка цели.

4. Обдумывание шагов по достижению цели, форм и методов работы, распределение ролей.

5. Самостоятельная работа участников проекта по своим задачам.

6. Промежуточное обсуждение полученных данных.

7. Защита и коллективное обсуждение проектов (позволяет увидеть и отметить достоинства каждого проекта, создать каждому участнику ситуацию успеха).

8. Коллективное обсуждение, результаты внешней оценки, выводы.

Реализация проектного обучения на практике требует изменения позиции педагога. Из носителя готовых знаний он превращается в организатора образовательной среды, соответствующей интересам, возможностям и потребностям обучающихся, обеспечивающей ситуации взаимодействия с принятием на себя различных ролей – партнера, консультанта, эксперта и т.д.

Интерактивный («Inter» – взаимный, «act» – действовать) означает взаимодействовать, находиться в режиме беседы, диалога с кем-либо. Другими словами, в отличие от активных методов, интерактивные ориентированы на более широкое взаимодействие студентов не только с преподавателем, но и друг с другом. Преподаватель, как и прежде, разрабатывает план и содержание занятия, используя интерактивные методы с целью представления нового материала в наиболее интересной и эффективной форме.

Интерактивные методы основаны на принципах взаимодействия, активности обучающихся, опоре на групповой опыт и обязательной обратной связи. Преподаватель на таком занятии выполняет роль помощника в исследовательской работе студентов. Активность преподавателя уступает место активности студентов, его задачей становится создание условий для их инициативы. Участники активно вступают в коммуникацию друг с другом, совместно решают поставленные задачи, преодолевают конфликты, находят общие точки соприкосновения, идут на компромиссы. Организация занятия ведется преподавателем заблаговременно, тщательно отбираются задания и вопросы для обсуждения в группах.

Интерактивное обучение – это специальная форма организации познавательной деятельности. Она подразумевает вполне конкретные и прогнозируемые цели. *Главная цель* состоит в создании педагогических условий обучения в вузе, при которых студент сможет стать уверенным в своей интеллектуальной состоятельности, что делает продуктивным сам процесс обучения. Другими словами, интерактивное обучение – это,

прежде всего, диалоговое обучение, в ходе которого осуществляется взаимодействие между студентом и преподавателем, а также между самими обучающимися:

Задачами интерактивных форм обучения являются:

- ✓ пробуждение у студентов интереса к обучению;
- ✓ эффективное усвоение учебного материала;
- ✓ самостоятельный поиск учащимися путей и вариантов решения поставленной учебной задачи (выбор одного из предложенных вариантов или нахождение собственного варианта и обоснование решения);
- ✓ обучение работе в команде: проявление толерантности к различным точкам зрения, уважение прав каждого на свободу слова;
- ✓ формирование у обучающихся собственного мнения, опирающегося на определенные факты;
- ✓ выход на уровень осознанной компетентности студента.

Самыми распространенными среди преподавателей являются следующие интерактивные формы:

- ✓ круглый стол (дискуссия, дебаты);
- ✓ мозговой штурм (брейншторм, мозговая атака);
- ✓ case-study (анализ конкретных ситуаций, ситуационный анализ);
- ✓ мастер-классы;
- ✓ работа в малых группах;
- ✓ обучающие игры (ролевые, имитационные, деловые, образовательные и др.);
- ✓ использование общественных ресурсов (приглашение специалиста, экскурсии);
- ✓ социальные проекты и другие внеаудиторные формы обучения (соревнования, фильмы, спектакли, выставки и др.);
- ✓ сократический диалог;
- ✓ обсуждение сложных и дискуссионных вопросов и проблем (займи позицию, шкала мнений, ПОПС-формула);
- ✓ «дерево решений», «анализ казусов», «переговоры и медиация», «лестницы и змейки»;
- ✓ тренинги и др.

Следует обратить внимание на то, что в ходе подготовки занятия на основе интерактивных форм обучения перед преподавателем стоит вопрос не только в выборе наиболее эффективной формы обучения для изучения конкретной темы, но и в возможности сочетания методов обучения, что, несомненно, способствует наиболее глубокому осмыслению темы. При этом нужно опираться на следующие методологические принципы:

- ✓ интерактивное занятие – это не лекция, а совместная работа обучающихся по определенной проблеме;
- ✓ все участники учебного процесса равны независимо от возраста, социального статуса, опыта, места работы;
- ✓ каждый участник имеет право на собственное мнение по изучаемому вопросу.
- ✓ критика личности недопустима (подвергнуться критике может только идея или неверная информация).

Алгоритм проведения интерактивного занятия:

1. Подготовка занятия

Ведущий производит подбор темы, ситуации, определение дефиниций. При разработке интерактивного занятия рекомендуем обратить особое внимание на следующие компоненты:

- возраст участников, их интересы, будущая профессия;
- временные рамки проведения занятия;
- заинтересованность группы в данном занятии.

2. Перечень необходимых условий:

- четкое определение цели занятия;
- уточнение проблем, которые предстоит решить;
- подготовка программы занятия;
- подготовка раздаточного материала;
- обеспеченность технического оборудования;
- подбор основных вопросов, определение их последовательности;
- подбор практических примеров из жизни;
- использование графиков, иллюстраций, схем, символов;
- доверительные, позитивные отношения между обучающимися;
- многообразие форм и методов предоставления информации, форм деятельности обучающихся и др.

Вступление занятия состоит из сообщения темы и цели занятия. Участники знакомятся с предлагаемой ситуацией, с проблемой, над решением которой им предстоит работать, ставят перед собой цель, определяют задачи. Педагог информирует участников об условиях, дает четкие инструкции о правилах работы в группах. Если есть необходимость, то нужно представить участников (в случае, если занятие межгрупповое, междисциплинарное).

В ходе занятия следует добиваться однозначного семантического понимания терминов, понятий и т. п. Для этого с помощью вопросов и ответов следует уточнить понятийный аппарат, рабочее определение изучаемой темы. Своевременное уточнение понятийного аппарата сформирует у студентов привычку оперировать только хорошо понятными терминами, избегать малознакомых слов или попутно выяснять их значение, систематически пользоваться справочной литературой.

3. Примерные правила работы в группе:

- ✓ быть активным и доброжелательным;
- ✓ не перебивать собеседников, уважать мнение других участников;
- ✓ быть открытым для взаимодействия;
- ✓ стремиться дойти до истины;
- ✓ придерживаться регламента;
- ✓ проявлять креативность и т.д.

Особенности *основной части* определяются выбранной формой интерактивного занятия. Определение позиций участников следует делать очень корректно. Интерактивное позиционирование участников заключается в осмыслении общего для их позиций содержания, а также в формировании нового набора позиций на основании приведенных фактов и доводов.

4. *Рефлексия* проводится на эмоциональном аспекте, чувствах, которые испытывали участники в процессе занятия. Обязательным этапом является *оценочный*, который определяет отношение участников к содержательному аспекту использованных методик, актуальности выбранной темы и др. Рефлексия заканчивается общими выводами, сделанными обучающимися с помощью наводящих вопросов преподавателя.

Примерные вопросы для проведения рефлексии:

- ✓ произвела ли на вас впечатление проведенная дискуссия?
- ✓ была ли ситуация, которая удивила вас в процессе занятия?
- ✓ чем вы руководствовались в процессе принятия решения?
- ✓ учитывалось ли вами мнение других участников группы?
- ✓ как вы оцениваете свои действия и действия группы?
- ✓ что бы вы хотели изменить в организации подобных занятий?

Рассмотрим интерактивные методы обучения, которым отдают предпочтение преподаватели вуза, и отметим некоторые их особенности. Самыми популярными среди педагогов являются такие методы, как:

- *работа в малых группах*, дающая возможность всем обучающимся участвовать в работе группы, практиковать навыки сотрудничества, межличностного общения, разрешать возникающие разногласия;
- *ролевая игра*, в ходе которой происходит разыгрывание участниками группы сценки с заранее распределенными ролями, отражающими определенные жизненные ситуации;
- *разработка проекта* позволяет участникам мысленно выйти за пределы аудитории и составить проект действий по обсуждаемому вопросу, главное, чтобы каждый имел возможность защитить свой проект, доказать его преимущество перед другими;
- *«мозговой штурм»*, «мозговая атака» (метод «дельфи») – это метод, при котором принимается любой ответ обучающихся на заданный вопрос, при этом оценка высказываемым точкам зрения дается не сразу, а после всех выступлений, главное - это выяснение информированности и/или отношения участников к определенному вопросу и т.д.

Исследование, проведенное нами, показало, что в условиях интерактивного обучения у студентов наблюдается повышение точности восприятия, мыслительной работоспособности, происходит интенсивное развитие интеллектуальных и эмоциональных свойств личности: устойчивости внимания, наблюдательности, способности анализировать и подводить итоги. Интерактивное обучение способствует развитию коммуникативных умений и навыков обучающихся, помогает установлению эмоциональных контактов между ними, активизирует работу в команде, расширяет спектр образовательных возможностей.

Диспут / Дискуссия – свободный обмен мнениями, критический диалог, деловой спор, свободное обсуждение проблем. Назначение дискуссии:

- поиск истины посредством сопоставления и столкновения разных точек зрения;
- соединение теории с практикой;
- формирование интегральных знаний и развития навыков творческого мышления, выработка убеждений.

Тема дискуссии определяется ее целью, актуальностью, степенью подготовленности участников к обсуждению той или иной проблемы.

Метод полемики нацелен на утверждение участниками собственной точки зрения. Полемика существенно отличается от дискуссии и в отношении цели, и в отношении применяемых средств. Чаще всего метод дискуссии переплетается с методом полемики при ведении спора. Крайний случай полемики – так называемый риторический спор, в котором важно лишь одержать победу над противником, а не приблизиться к истине.

Группа методов «круглого стола» объединяет около полутора десятка разновидностей учебных занятий, в основе которых лежит принцип коллективного обсуждения проблем.

Семинары в диалоговом режиме и групповые дискуссии. После заблаговременной подготовки к семинарскому занятию по определенной теме, в т.ч. на основе обязательной и рекомендованной литературы, студенты обсуждают с преподавателем, внутри мини-групп (4-6 человек), а также в рамках всей семинарской группы вынесенную на занятие тему. Обсуждение проходит в режиме вопрос-ответ-комментарий и начинается с блиц-опроса студентов преподавателем по содержанию материалов обязательной литературы, предусмотренных для данного занятия.

8. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, рубежной аттестации и промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины.

Рабочая программа предусматривает проведение практических занятий, а также следующие виды работ: самостоятельную работу студентов по подготовке устных сообщений и обсуждений по темам дисциплины - работу в активной и интерактивной формах.

Рабочая программа предполагает текущий и промежуточный контроль знаний.

Текущий контроль – это непрерывно осуществляемый мониторинг уровня усвоения знаний и формирования умений и навыков в течение семестра или учебного года. Текущий контроль знаний, умений и навыков студентов осуществляется в ходе учебных (аудиторных) занятий, проводимых по расписанию. Формами текущего контроля выступают опросы на семинарских и практических занятиях, а также короткие (до 15 мин.) задания, выполняемые студентами в начале занятия с целью проверки наличия знаний, необходимых для усвоения нового материала или в конце занятия для выяснения степени усвоения изложенного материала.

Рубежный контроль осуществляется по окончании изучения материала модуля в заранее установленное время. Рубежный контроль проводится с целью определения качества усвоения материала учебного модуля в целом. В течение семестра проводится два таких контрольных мероприятия по графику.

Контрольные задания (демоверсии) для оценки знаний, умений, навыков и (или) опыта деятельности, характеризующих этапы формирования компетенций в процессе освоения образовательной программы

1) Примерные вопросы при устном опросе на практическом занятии (ОПК-5, ПК-2):

1. Дзырдты растфыссынад морфологион принципмæ гæсгæ.
2. Дзырдты растфыссынад фонетикон принципмæ гæсгæ.
3. Дзырдты растфыссынад бадзырдон принципмæ гæсгæ.
4. Дзырдты растфыссынад традицион принципмæ гæсгæ.
5. У, УЫ, УÆ, ÆУÆ-йы растфыссынады æгъдæуттæ дзырды райдайæны æмæ сæ астæу.
6. Куыд фыссæм У дзырды райдайæны?
7. Куыд фыссæм дзырд, Е-йæ куы райдайæны?
8. Куыд фыссæм дзырд, О-йæ куы райдайæны?
9. Куыд фыссæм УÆ дзырды райдайæны æмæ дзырды астæу?
10. Куыд фыссæм ÆУÆ дзырды дзырды астæу?
11. Цы фыссын хъæуы æмхъæлæсонтæ Г, ГЪ, К, КЪ, Х, ХЪ-йы фæстæ?
12. Æмхъæлæсонты мырты къордты æмæ дывæргонд æмхъæлæсонты растфыссынад дзырдты райдайæны.
13. Хъæлæсонты фембæлды растфыссынад.
14. Лæмæгъ æмæ тыхджын æмхъæлæсонты фембæлд.
15. Æ-йæ райдайгæ дзырдты растфыссынад цыбыр номивджытæ МÆ, ДÆ, ЙÆ, НÆ, УÆ, СÆ æмæ æппæрццæг хайыг НÆ-йы фæстæ.
16. Дзырдты растфыссынад цыбыр номивджытæ МÆ, ДÆ, ЙÆ, НÆ, УÆ, СÆ æмæ æппæрццæг хайыг НÆ-йы фæстæ.
17. Апостроф æвæрыны æгъдæуттæ.
18. Хъæлæсонты ивддзинæдтæ ныхасы мидæг æмæ сæ растфыссынады æгъдæуттæ.
19. Иууон нымæцы номдарты уидæгты хъæлæсонты ивддзинад бирæон нымæцы.
20. Æмхъæлæсон мырты ивддзинæдтæ ныхасы мидæг: æмхуызонад, алыхуызонад æмæ аккомодации.
21. Æмхъæлæсонты къордтæ дзырды райдайæны.
22. Æмхъæлæсонтæ С, Ф, Х-йы фæстæ æзылангон æмхъæлæсонты растфыссынад.

23. Ёмхъæлæсонтæ дывæркæнынады уавæртæ.
24. Ёмхъæлæсонты æххæст ассимиляциимæ растфыссынады æгъдæуттæ.
25. Ёмхъæлæсонты æнæххæст ассимиляциимæ растфыссынады æгъдæуттæ.
26. Ёзылангон æмхъæлæсонты къордтæ цы дзырдты уидаджы æмбæлынц, уыдоны растфыссынады æгъдæуттæ.
27. Дывæргонд æмхъæлæсонты растфыссынад дзырды уидаджы æмæ морфемæты æхсæн.
28. Стыр дамгъæйы фыссыны æгъдæуттæ.
29. Дзырдты морфемон арæзт.
30. Ирон æвзаджы дзырдты дих сæ формæмæ гæсгæ.
31. Разæфтуантæ А-, БА-, РА-, ЁР-, ЁРБА-, ЁМ-, ЁНÆ-(Æ-), НЫ-, С-, ФÆ- йы растфыссынад.
32. Фæсæфтуантæ -АГ, -Ы, -ДЗАГ, -ДЗÆГ, -ГАЙ, -ДÆР, -(У) ОН-ы растфыссынады æгъдæуттæ.
33. Вазыгджын дзырдты растфыссынад.
34. Иугæнæг хъæлæсон Ы-йы фæзынд вазыгджын дзырд аразæг бындурты 'хсæн.
35. Ёнæ иугæнæг хъæлæсонæй вазыгджын дзырдты арæзт.
36. Дзырдты ратсфыссынад бындур дывæр кæнын руаджы
37. Номдары хауæнты кæрæтты растфыссынад.
38. Бирæон нымæцы номдарты растфыссынад.
39. Миногонты æмæ фæрсдзырдты растфыссынад.
40. Миногонты тасындзæг.
41. Барæн бæрцы миногонтæ æмæ фæрсдзырдты растфыссынад.
42. Уæлахизон бæрцы миногонтæ æмæ фæрсдзырдты растфыссынад.
43. Миногонты растфыссынад бындур дывæр кæныны руаджы.
44. Вазыгджын нымæцонты растфыссынад.
45. Амад нымæцонты растфыссынад.
46. Нымæцонты тасындзæг.
47. Ёххæст æмæ цыбыр формæйы номивджыты растфыссынад.
48. Номивджыты тасындзæг.
49. Нырыккон афоны мивдисджыты бындурты растфыссынад.
50. Ивгъуыд афоны мивдисджыты бындурты растфыссынад.
51. Вазыгджын мивдисджыты растфыссынад.
52. Ёххуысгæнæг мивдисæг УÆВЫН-ы растфыссынад.
53. Бæллиццаг здæхæны бирæон нымæцы растфыссынад.
54. Ёххуысгæнæг ныхасы хайтты растфыссынад (разæвæрдты, фæсæвæрдты, хайыгты, æвастхæрты).
55. Уырыссаг æвзагæй æрбайсгæ дзырдты растфыссынад. Интернационалон суффикстæ -АЛ, -АР, -ИСТ-ы растфыссынад.
56. Иугай дзырдты цыбыркæнынады хуызтæ. Аббревиатурæты хуызтæ.
57. Цыбыргонд дзырдты растфыссынад.
58. Паддзахадон æвзаджы сæйраг функцитæ æмæ се 'ххæсткæнынад ирон æвзаджы. Ирон æвзаджы эстетикон æмæ этикон хæстæ.
59. Национ æвзаджы формæтæ. Литературон æвзаг куыд национ æвзаджы уæлдæр формæ æмæ йæ миниуджытæ.
60. Ныхасы жанртæ æмæ сæ хицæндзинад кæрæдзийæ.
61. Текст æмæ йæ миниуджытæ. Текстты хуызтæ.
62. Бастдзинады хуызтæ текстты мидæг. Бастдзинады логикон-мидисон фæрæзтæ. Грамматикон бастдзинадтæ.
63. Текстты иуæгтæ.
64. Текстты хуызтæ (æрфыст, таурæгъ, тæрхон) æмæ сæ хицæндзинадтæ.

65. Тексты хуызты хицæндзинад сæ пайдакæнынады сферæмæ гæсгæ.
66. Диалект æмæ ныхасыздæхты хицæндзинад.
67. Ирон æвзаджы диалектæ æмæ сæ сæйраг фонетикон, морфологион æмæ грамматикон хицæндзинадтæ.
68. Ирон диалекты ныхасыздæхтытæ.
69. Дыгурон диалекты ныхасыздæхтытæ.
70. Ныхасы культурæ æмæ æвзаджы нормæ.
71. Нормæты хуызтæ: фонетикон, морфологион, дзырдарæзтон, контактон.
72. Лексикон рæдыдтыты хуызтæ. Плеоназм æмæ йæ хуызтæ. Тавтологи.
73. Дзырдарæзтон (дзырды хæйтты кæрæдзимæ æфтауыны æгъдæуттæ, ног дзырдты арæзт) нормæтæ.
74. Морфологион (ныхасы хæйтты грамматикон формæты – хауæнты, бæрцы æ. æнд. – раст арæзт) нормæтæ.
75. Синтаксисон (сæйраг иуæгты – дзырдбаст æмæ хъуыдыйады – раст арæзт) нормæтæ.
76. Фæрссагмион здæхтыты пайдакæнынад.
77. Æппæрццæг æвдисæг дзырдты пайдакæнынад.
78. Дзырдты рæнхъæвæрды æгъдæуттæ.
79. Стилистикон рæдыдтытæ.
80. Ирон орфоэпийы сæйрагдæр æгъдæуттæ.
81. Ирон растфыссынады (орфографийы) принциптæ. Хъæлæсонтæй райдайгæ дзырдты растфыссынад, апостроф æвæрыны æгъдæуттæ, æмхъæлæсонты растфыссынад, æмхъæлæсонты дывæркæнынад, æрбасгæ дзырдты растфыссынад.
82. Дзырды тыххæй иумæйаг æмбарынад. Дзырды æвзæрсты хуызтæ ирон æвзаджы.
83. Дзырды æвзæрст йæ растфыссынадмæ гæсгæ (орфографион æвзæрст). Дзырды æвзæрст йæ мырон арæзмæ гæсгæ (фонетикон æвзæрст).
84. Дзырды мырон сконды тыххæй иумæйаг æмбарынад; хъæлæсонты æмæ æмхъæлæсонты классификации).
85. Дзырды æвзæрст йæ арæзмæ гæсгæ (морфемон æвзæрст).
86. Дзырды морфемон арæзты тыххæй иумæйаг æмбарынад; морфемæтæ æмæ аффикстæ; разæфтуанты фæрцы арæзт ног дзырдтæ æмæ сæ растфыссынад; фæсæфтуанты фæрцы арæзт ног дзырдтæ æмæ сæ растфыссынад; вазыгджын дзырдты арæзт æмæ сæ растфыссынад.
87. Дзырды æвзæрст, цы ныхасы хай у, уымæ гæсгæ (морфологион æвзæрст).
88. Дзырды морфологион миниуджыты тыххæй иумæйаг æмбарынад; номдарты, миногонты, нымæцонты, номивджыты, мивдисджыты, миногмитæ æмæ фæрссагмиты, фæрсдзырдты, æххуысгæнæг ныхасы хæйтты (бæттæг, разæвæрд, фæсæвæрд, хайыгт, æвастхъæртæ) морфологион æвзæрст.
89. Пунктуацийы æмбарынад, йæ бастдзинад æвзагзонынады иннæ хæйттимæ.
90. Пунктуацийы сæйраг принциптæ.
91. Æрхæцæн нысæнтты хуызтæ æмæ сæ функцитæ.
92. Æрхæцæн нысæнттæ хуымæтæг хъуыдыйады. Стъæлф, фарсты нысан æмæ хъæры нысан хъуыдыйады кæрон æмæ хъуыдыйады мидæг.
93. Хъуыдыйады тыххæй иумæйаг æмбарынад. Хъуыдыйæдты дих сæ загъды нысанмæ æмæ интонацимæ (экспрессивон ахуырстмæ, цы æнкъарæнтæ æвдисынц, уыдонмæ гæсгæ) гæсгæ.
94. Стъæлф, фарсты нысан æмæ хъæры нысан хъуыдыйады кæрон æмæ хъуыдыйады мидæг.
95. Къæдзыг хуымæтæг хъуыдыйады. Къæдзыг хъуыдыйады æмхуызон уæнгтимæ.
96. Къæдзыг хъуыдыйады æмхуызон æмæ алыхуызон бæрæггæнæнтимæ.
97. Къæдзыг æмхасæнимæ.

98. Къæдзыг фæлхатгонд дзырдтимæ.
99. Къæдзыг абарстытимæ.
100. Къæдзыг сидæнимæ.
101. Къæдзыг миногми æмæ фæрссагми, миногмион æмæ фæрссагмион здæхтытимæ.
102. Къæдзыг æндæр дзырдты хъуыды бæлвырдгæнæг дзырдтимæ.
103. Къæдзыг бавæргæ дзырдтæ, дзырдбæстытæ æмæ бавæргæ хъуыдыйæдтимæ.
104. Къæдзыг æвастхæртимæ.
105. Къæдзыг хайыгтимæ (хайыгты дих сæ нысаниуджытæм гæсгæ).
106. Стъæлф къæдзыгимæ, нымайгæ кæй фæкæнæм, хъуыдыйады ахæм даргъгонд хайтты фæстæ.
107. Стъæлф къæдзыгимæ тынг даргъгонд хъуыдыйады æмхуызон уæнгты æхсæн.
108. Дыстъæлф æвæрыны æгъдæуттæ. Дыстъæлф хуымæтæг хъуыдыйады æмхуызон уæнгтимæ.
109. Дыстъæлф хуымæтæг хъуыдыйады ранымады разæй.
110. Тире æвæрыны æгъдæуттæ. Тире хъуыдыйады сæйраг уæнгты æхсæн.
111. Тире цухгонд зæгъинаджы бæсты.
112. Тире хъуыдыйады æмхуызон уæнгтимæ.
113. Тире æмхасæнтимæ.
114. Тире бахæсгæ конструкцитимæ.
115. Бирæстъæлфыг. Бирæстъæлфыг хъуыдыйады кæрон.
116. Бирæстъæлфыг хъуыдыйады мидæг.
117. Къæлæттæ æвæрыны æгъдæуттæ. Къæлæттæ цитатæйы.
118. Къæлæттæ драмон уацмысы ремаркæтимæ (драмон уацмысты æвзагон хицæндзинадтæ).
119. Къæлæттæ бавæргæ æмæ бахæсгæ конструкцитимæ.
120. Дыкъæдзыгтæ сæрмагонд нæмттимæ.
121. Æрхæцæн нысæнттæ комкоммæ ныхасимæ хъуыдыйæдты (комкоммæ æмæ фæрссаг ныхасы арæзт).
122. Æрхæцæн нысæнттæ диалогон ныхасы (диалогон ныхасы хицæндзинадтæ).
123. Вазыгджын хъуыдыйады иумæйаг æмбарынад.
124. Вазыгджын хъуыдыйады арæзт æмæ сæ хуызтæ: бæттæгджын (бабæтгæвазыгджын, домгæвазыгджын хъудыйæдтæ), æнæбæттæгджын.
125. Вазыгджын хъуыдыйады грамматикон нысаниуæг.
126. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады арæзт. Ахастыты хуызтæ бабæтгæвазыгджын хъудыйады хайтты æхсæн (иугæнæг, дихон, ныхмæвæрды).
127. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ иугæнæг бæттæгтимæ.
128. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ ныхмæвæрды бæттæгтимæ.
129. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ дихон бæттæгтимæ.
130. Домгæвазыгджын хъуыдыйады арæзт. Сæйраг æмæ уæлæмхæст хайттæ.
131. Бæттæгтæ, бæттæг дзырдтæ æмæ æмбарынгæнинаг дзырдтæ домгæвазыгджын хъуыдыйады.
132. Уæлæмхæст хайы бастдзинад сæйраг хаимæ домгæвазыгджын хъуыдыйады. Уæлæмхæст хайтты бастдзинад кæрæдзиимæ.
133. Домгæвазыгджын хъуыдыйады хуызтæ.
134. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ бæрæггæнæны уæлæмхæст хаимæ.
135. Домгæвазыгджын хъуыдыйад æмбарынгæнæн уæлæмхæст хаимæ.
136. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ афоны уæлæмхæст хаимæ.
137. Домгæвазыгджын хъуыдыйад бынаты уæлæмхæст хаимæ.
138. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ æфсоны уæлæмхæст хаимæ.
139. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдты нысаны уæлæмхæст хаимæ.
140. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ архайды хуызы уæлæмхæст хаимæ.

141. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ къæпхæны æмæ бæрцы уæлæмхæст хæйттимæ.
142. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ бадзырды уæлæмхæст хаимæ.
143. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ ныхмæвæрды уæлæмхæст хаимæ.
144. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ къорд уæлæмхæст хаимæ: æмдомгæ уæлæмхæст хæйттимæ (æмхуызон æмдомгæ æмæ алыхуызон æмдомгæ) æмæ къæпхæны уæлæмхæст хæйттимæ.
145. Вазыгджын хъуыдыйæдтæ алыхуызон бастдзинады хуызтимæ.
146. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдты иумæйаг æмбарынад. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдты арæзт (гом æмæ æхгæд структураимæ).
147. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдты хуызтæ.
148. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæ иу нысаниуæгимæ (æмбарынгæнæн, æфсоны, бæлвырдгæнæг, ныхмæвæрды, бадзырды-афоны, æфсоны-фæстиуæджы).
149. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæ цалдæр нысаниуæгимæ.
150. Вазыгджын синтаксисон æнæхъæн æмæ йæ хицæндзинад æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæй ранымады ахастытимæ.
151. Вазыгджын хъуыдыйæдтæ алыхуызон бастдзинады хуызтимæ (бирæхайон вазыгджын хъуыдыйæдтæ).
152. Сæ хæйтты иугонд алыхуызон синтаксисон бастдзинадтæй: бабæттæ, домгæ æмæ æнæбæттæгæ.
153. Вазыгджын хъуыдыйæдты алыхуызон бастдзинады хуызтимæ дихкæнынад хицæн къордтыл: бабæттæ æмæ домгæ бастдзинадимæ, домгæ æмæ æнæбæттæг бастдзинадимæ, бабæттæ æмæ æнæбæттæг бастдзинадимæ, бабæттæ, домгæ æмæ æнæбæттæг бастдзинадтимæ.
154. Бабæттæвазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрсты æгъдæуттæ.
155. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрст. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдты къорд уæлæмхæст хæйттимæ синтаксисон æвзæрсты æгъдæуттæ.
156. Æнæбæттæгвазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрсты æгъдæуттæ.
157. Бирæхайон (алыхуызон бастдзинады хуызтимæ) вазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрсты æгъдæуттæ.

Оценка	Критерии оценки устного и письменного ответа на практическом занятии
5	Содержание ответа соответствует освещаемому вопросу, полностью раскрыта в ответе тема, ответ структурирован, даны правильные аргументированные ответы на уточняющие вопросы, демонстрируется высокий уровень участия в дискуссии.
4	Содержание ответа соответствует освещаемому вопросу, полностью раскрыта в ответе тема, даны правильные, аргументированные ответы на уточняющие вопросы, но имеются неточности, при этом ответ неструктурирован и демонстрируется средний уровень участия в дискуссии.
3	Содержание ответа соответствует освещаемому вопросу, но при полном раскрытии темы имеются неточности, даны правильные, но не аргументированные ответы на уточняющие вопросы, демонстрируется низкий уровень участия в дискуссии, ответ неструктурирован, информация трудна для восприятия.
2	Содержание ответа соответствует освещаемому вопросу, но при полном раскрытии темы имеются неточности, демонстрируется слабое владение категориальным аппаратом, даны правильные, но не аргументированные ответы на уточняющие вопросы, участие в дискуссии отсутствует, ответ неструктурирован, информация трудна для восприятия.

2) Подготовка краткого сообщения по результатам работы с литературой и источниками (ОПК-5, ПК-2):

Для подготовки краткого сообщения студент использует предложенные преподавателем литературу и источники (см. п. 9) самостоятельно выявленный материал.

Объем сообщения – 5 минут (2-3 страницы текста). Работа должна состоять из частей 1) краткий анализ источника 2) основные цели автора(ов) источника 3) основные идеи, отраженные в источнике 4) краткие выводы.

Примерные темы кратких сообщений:

1. Фонетика æмæ фонологи. Иумæйаг æмбарынад.
2. Мырты миниуджытæ. Мырты дих хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонтылю.
3. Ирон æвзаджы хъæлæсон мыртæ.
4. Ирон æвзаджы æмхъæлæсон мырты дих.
5. Æмхъæлæсон мырты тыхджын æмæ лæмæгъ уавæртæ.
6. Орфографи. Орфографийы тыххæй æмбарынад. Орфографийы принциптæ.
7. Иумæйаг æмбарынад номдары тыххæй.
8. Сæрмагонд æмæ иумæйаг номдартæ.
9. Конкретон æмæ иппæрдон номдартæ.
10. Æмбырдон номдартæ.
11. Уырзæгон номдартæ.
12. Номдары дих сæ кондмæ гæсгæ.
13. Номдары нымæц.
14. Хауæнты сæйраг нысаниуæгтæ.
15. Хауæнты синтаксисон функцитæ.
16. Миногонты нысаниуæг. Миниуæгæвдисæг æмæ ахастæвдисæг миногонтæ.
17. Миниуæгæвдисæг минонгонты бæрцбарæнтæ.
18. Нымæцон куыд ныхасы хай. Нымæцонты дих сæ нысаниуæгмæ æмæ сæ арæзмæ гæсгæ.
19. Ирон нымады хуызтæ.
20. Номивæг куыд ныхасы хай. Номивджыты дих сæ кондмæ гæсгæ, цы ныхасы хайттæ фæивынц, уымæ гæсгæ, сæ амындмæ гæсгæ.
21. Иумæйаг æмбарынад мивдисджыты тыххæй. Мивдисджыты райдайæн формæ. Цæугæ æмæ æдзæугæ, æххæст æмæ æнæххæст мивдисджытæ.
22. Мивдисджыты здæхæнтæ.
23. Мивдисджыты афонтæ æмæ сæ бындурты арæзт.
24. Мивдисджыты цæсгæмтты æмæ нымæцты формæтæ; æнæцæсгомон формæтæ.
25. Вазыгджын мивдисджытæ æмæ мивдисæджы вазыгджын формæтæ.
26. Фæрсдзырдты нысаниуæг, морфологион миниуджытæ.
27. Фæрсдзырдты рахызт æндæр ныхасы хайттæм.
28. Фæрсдзырдты дих сæ нысаниуæгмæ гæсгæ.
29. Æххуысгæнæг ныхасы хайтты сæйраг миниуджытæ.
30. Иумæйаг æмбарынад разæвæрдты тыххæй. Разæвæрдты нысаниуджытæ æмæ синтаксисон функцитæ. Разæвæрдты рахызт разæфтуантæм.
31. Иумæйаг æмбарынад фæсæвæрдты тыххæй, сæ нысаниуджытæ.
32. Фæсæвæрдты равæрд.
33. Хайыгты тыххæй иумæйаг æмбарынад. Хайыгты дих сæ нысаниуджытæм гæсгæ. Хайыгты равæрд.
34. Формаæразæг æмæ дзырдарæзæг хайыгтæ.
35. Æвастхъæртæ, сæ нысаниуæгмæ гæсгæ дих: æнкъарæнтææвдисæг (цин, катый, маст, фæсмон, уайдзæф, дис, разыдзинад, фыдæх, тас, фæдæттынц уавæр кæнæ цауæн аргъ) æмæ исты архайдмæ разæнгардгæнæг, фæндонæвдисæг æвастхъæртæ (адæймагмæ арæзт æмæ цæрæгойтæм арæзт).
36. Орфоэпи. Орфоэпийы тыххæй иумæйаг зонинагтæ.
37. Дзырды тыххæй иумæйаг æмбарынад. Дзырды æвзæрсты хуызтæ ирон æвзаджы.

38. Дзырды морфемон арæзты тыххæй иумæйаг æмбарынад; морфемæтæ æмæ аффикстæ; разæфтуанты фæрцы арæзт ног дзырдтæ æмæ сæ растфыссынад; фæсæфтуанты фæрцы арæзт ног дзырдтæ æмæ сæ растфыссынад; вазыгджын дзырдты арæзт æмæ сæ растфыссынад.
39. Синтаксисон ахастытæ ирон æвзаджы.
40. Пунктуацийы æмбарынад, йæ бастдзинад æвзагзонынады иннæ хæйттимæ.
41. Пунктуацийы сæйраг принциптæ.
42. Æрхæцæн нысæнтты хуызтæ æмæ сæ функцитæ.
43. Æрхæцæн нысæнттæ хуымæтæг хъуыдыйады. Стъæлф, фарсты нысан æмæ хъæры нысан хъуыдыйады кæрон æмæ хъуыдыйады мидæг.
44. Хъуыдыйады тыххæй иумæйаг æмбарынад. Хъуыдыйæдты дих сæ загъды нысанмæ æмæ интонацимæ (экспрессивон ахуырстмæ, цы æнкъарæнтæ æвдисынц, уыдонмæ гæсгæ) гæсгæ.
45. Вазыгджын хъуыдыйады иумæйаг æмбарынад.
46. Вазыгджын хъуыдыйады арæзт æмæ сæ хуызтæ: бæттæгджын (бабæтгæвазыгджын, домгæвазыгджын хъудыйæдтæ), æнæбæттæгджын.
47. Вазыгджын хъуыдыйады грамматикон нысаниуæг.
48. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады арæзт. Ахастыты хуызтæ бабæтгæвазыгджын хъудыйады хæйтты æхсæн (иугæнæг, дихон, ныхмæвæрды).
49. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ иугæнæг бæттæгтимæ.
50. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ ныхмæвæрды бæттæгтимæ.
51. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ дихон бæттæгтимæ.
52. Домгæвазыгджын хъуыдыйады арæзт. Сæйраг æмæ уæлæмхæст хæйттæ.
53. Бæттæгтæ, бæттæг дзырдтæ æмæ æмбарынгæнинаг дзырдтæ домгæвазыгджын хъуыдыйады.
54. Уæлæмхæст хайы бастдзинад сæйраг хаимæ домгæвазыгджын хъуыдыйады. Уæлæмхæст хæйтты бастдзинад кæрæдзиимæ.
55. Домгæвазыгджын хъуыдыйады хуызтæ.
56. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ бæрæггæнæны уæлæмхæст хаимæ.
57. Домгæвазыгджын хъуыдыйад æмбарынгæнæн уæлæмхæст хаимæ.
58. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ афоны уæлæмхæст хаимæ.
59. Домгæвазыгджын хъуыдыйад бынаты уæлæмхæст хаимæ.
60. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ æфсоны уæлæмхæст хаимæ.
61. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдты нысаны уæлæмхæст хаимæ.
62. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ архайды хуызы уæлæмхæст хаимæ.
63. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ къæпхæны æмæ бæрцы уæлæмхæст хæйттимæ.
64. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ бадзырды уæлæмхæст хаимæ.
65. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ ныхмæвæрды уæлæмхæст хаимæ.
66. Домгæвазыгджын хъуыдыйад къорд уæлæмхæст хаимæ: æмдомгæ уæлæмхæст хæйттимæ (æмхуызон æмдомгæ æмæ алыхуызон æмдомгæ) æмæ къæпхæны уæлæмхæст хæйттимæ.
67. Вазыгджын хъуыдыйæдтæ алыхуызон бастдзинады хуызтимæ.
68. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады иумæйаг æмбарынад. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдты арæзт (гом æмæ æхгæд структурæимæ).
69. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдты хуызтæ.
70. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæ иу нысаниуæгимæ (æмбарынгæнæн, æфсоны, бæлвырдгæнæг, ныхмæвæрды, бадзырды-афоны, æфсоны-фæстиуæджы).
71. Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæ цалдæр нысаниуæгимæ.
72. Вазыгджын синтаксисон æнæхъæн æмæ йæ хицæндзинад æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйадæй ранымады ахастытимæ.

73. Вазыгджын хъуыдыйæдтæ алыхуызон бастдзинады хуытимæ (бирæхайон вазыгджын хъуыдыйæдтæ).

74. Сæ хæйтты иугонд алыхуызон синтаксисон бастдзинадтæй: бабæтгæ, домгæ æмæ æнæбæтгæ.

75. Вазыгджын хъуыдыйæдты алыхуызон бастдзинады хуытимæ дихкæнынад хицæн къордтыл: бабæтгæ æмæ домгæ бастдзинадимæ, домгæ æмæ æнæбæтгæ бастдзинадимæ, бабæтгæ æмæ æнæбæтгæ бастдзинадимæ, бабæтгæ, домгæ æмæ æнæбæтгæ бастдзинадтимæ.

Оценка	Критерий оценки краткого сообщения
5	Содержание краткого сообщения соответствует освещаемому вопросу, тема полностью раскрыта, сообщение структурировано, даны правильные аргументированные ответы на уточняющие вопросы, демонстрируется высокий уровень участия в дискуссии.
4	Содержание краткого сообщения соответствует освещаемому вопросу, тема полностью раскрыта, даны правильные, аргументированные ответы на уточняющие вопросы, но имеются неточности, при этом сообщение не структурировано и демонстрируется средний уровень участия в дискуссии.
3	Содержание краткого сообщения соответствует освещаемому вопросу, но при полном раскрытии темы имеются неточности, даны правильные, но не аргументированные ответы на уточняющие вопросы, демонстрируется низкий уровень участия в дискуссии, сообщение не структурировано, информация трудна для восприятия.
2	Содержание краткого сообщения соответствует освещаемому вопросу, но при полном раскрытии темы имеются неточности, демонстрируется слабое владение категориальным аппаратом, даны правильные, но не аргументированные ответы на уточняющие вопросы, участие в дискуссии отсутствует, сообщение не структурировано, информация трудна для восприятия.

3) Примерные задания практических занятий (ОПК-5, ПК-2):

1. Рафыссут, къæлæттæ гомгæнгæйæ æмæ дзырдтæ хъæугæ хауæны æвæргæйæ. Орфограммæтæ фæнысан кæнут.

Æнцæд-æнцой) цæрын, (зæй) фервæзын, (сой) сæмхæцца кæнын, æрмæст (кой) зонын, (æккой) хæссын, (зæхх) аппарын, (уæрыкк) сидын, (сагой) кусын, (къæрцц) фæсхъиуын, (уæдæртт) фæвнæлын, (фæллоу) фæхай кæнын, (дзыхъхъ) ныххизын, (куырой) рахизын, (карк) фыд, (уынг) астæу, (мæскъ) дон, (сæныкк) уасын, (туг) æртах, (æрфыг) сæрмæ, (саг) синтыл амæд, (зулкъ) хуызæн, (мулк) цæстæй кæсын.

2. Бамбарын кæнут дзырдтæн сæ растфыссынад хуызæгмæ гæсгæ.

Хуызæг: дзуджы – номон хауæны дзуг, фæци æмхъæлæсон Г-йыл, уый гуырынон хауæны аивта ДЖ-йæ.

Дзуджы, аджы, мæличчы, чызджы, уæраджы, зæхмæ, мæйæ, цъыччытæ, лæппуйы, Бæтæйæн, æккойæ, хъазахъмæ, лæппуйæн.

3. Æрхъуыды кæнут хъуыдыйæдтæ сæрмагонд нæмттимæ.

Аслæмбег, Цæгат Кавказ, Памир, Уæрæсе, Итали, Мæй, Плутон, Иугонд Нациты Организаци, Ногбон, Дæсæргуыба, Наукæты академи, Культурæйы галуан, завод «Электроцинк», Фындзи, Къуызыппа, Урсных, Хъусой, Ног аз, Фыдыбæстæйы Стыр

хæст, газет «Рæстдзинад», спортивон клуб «Алани», Цытджын Октæбры революци, Хуссар Ирыстон, Залдайы хъæу, Алгъуызон, Бетъырбухы Нывкæныны академи, Хъуды ком, Хъазыбеджы хох, Паддзахадон банчы архив, Цæгат Ирыстоны Ахуырады министрад.

4. Скæнут текстæн дзырдуатон-орфографион анализ: 1) рафыссут иуон нымæцы номдартæ, сбæрæг сын кæнут сæ хауæн; 2) номдартæ фæкъордтæ кæнут сæ растфыссынады æгъдæуттæм гæсгæ; 3) фæнысан кæнут орфограммæтæ.

1. Æнтæф нал у. Хур хæхтыл ныттылди. Баде йæ **лæдзæджы** 'нцой лæууыди **къуыппыл** æмæ касти **Хъазыбеджы** хохы **цъупмæ**. Йæ ивгъуыд царды фæндаг та сног и йæ хъуыдыты. Йæ зæрдыл æрлæууыд, куыд æнæмæт æмæ хъæлдзæгæй царди йæ сывæллоны бонтæй суанг, цалынмæ **фыццаг** хатт Хъазыбеджы хохы цъупмæ кæсыныл фæци, уæдмæ. Хъазыбеджы хохы алаæмæты рæсугъддзинад æм уæд афтæ бахъардта, æмæ цыма йæ зæрдæ йæ **фынаейæ** райхъал ис, æмæ йæ бафæндыд кæдæмдæр бæрзонд, тынг бæрзонд стæхын... (Тугъ.Б.)

2. Адæмы цард **æрдзæ** сæдæтæй нымайгæ у. Царды цыды сыл бирæ бæллæхтæ æрцыд. Сæхи аххосæй. Хуыцауы азарæй. Уыдонæй æппæты хъазайрагдæр сты хъаймæт æмæ **ахæрæтт**. Уыдис донæй хъаймæт. Уый тыххæй фыст ис Библийы. Фæлæ ма уыдис артæй хъаймæт дæр. Уæд **зæххыл** сыстад **зынг**, арты **æвзæгтæ** бавнæлдтой, цыдæриддæр судзынмæ бæззыд, уыцы **зайæгойты** æмæ **цæрæгойты** буармæ (ИÆХ).

5. Рафыссут, къæлæттæ гомгæнгæйæ æмæ номдартæ бирæон нымæцы æвæргæйæ. Бамбарын кæнут бирæон нымæцы арæзт.

1. Сæрдыгон бон. Хур ныккасти йæ зынг цæстæй дунемæ. (Хох) ныддардтой сæ (фарс) хуры тæвдмæ. (Цъити) æрттивынц хуры рухсæй. (Къæдзæх) (цъупп) ныгъуылынц арвы цъæхы.

Уæлæуæз, иу хохы тæккæ цъуппыл, сау (къæйы) æхсæн иунæгæй рæзы иу хæххон дидинаг. Йæ дзæбæх фæлурс цæсгомæй, йæ рæсугъд хъал (цæстæй) кæсы, фæлгæсы комы дæлæмæ.

Сæрдыгон фæлмæн дымгæ рахъазы хохы (цъуппыл), ракафы дидинаджы алыварс, (хъæбыс) йæ акæны æмæ та фæаууон вæййы кæмдæр (дæлбылы).

2. Цæмæн æй уарзын æз мæ фыдыбæстæ? Цæмæн?

Рæсугъд у Ирыстон. Бæрзондæй фæлгæсынц рухс цæстæй æнусы (цъити). Ныгъуылынц (хохы) (цъупп) кæмдæр арвы цъæхы. Фидарæй лæууынц фæрсæй-(фарсмæ) рагон (къæдзæх). Сæ астæу арф ацыдысты (ком). Æрттивынц ранæй-ран (къул) зæлдаг кæрдæгæй, хъæды (къохæй), зилы сыл фæлмæн фæзылдæй æврагъы уддзæф. Далæ комы нарагæй хъуысы уæлæмæ доны хъæлæба, цыма хъал кæны иæ хъæрæй хæххон (хъæу), (къулы) дæлбазыр (сидзæрæй) чи бабукъ.

Рæсугъд у Ирыстон... Зæрдæ йæм фехсайы, зæрдæ йæм фæласы йæхи (Гæд.Ц.).

6. Рафыссут, къæлæттæ æвæрд миногонтæй уидаг дывæр кæныны руаджы уæлахизон бæрц аразгæйæ.

1) Бирæгъты балау фæйнæрдæм мигътæ, (сау) мигътæ, згъорынц дзыгуырæй (Ниг.). 2) (Арф) фурдмæ – ныр уымæн йæ арæзт, (арф) денджыз – ныр уымæн йæ фысым (Ниг.). 3) Тугæй (сырх) йæ уадултæ адардтой, Цæстытæ, стæлытау, калдтой цæхæртæ... (Къ.). 4) Хæхты цъуппытæ (урсæй) кæсынц быдыртæм (Епх.Т.).

7. Рафыссут, къæлæттæ гомгæнгæйæ.

1) Хъазыбеджы хох у Ирыстоны хæхты бæрзонд(дæр). 2) Аслæмбег бæрзонд(дæр) нæ уыд æмæ ныллæг(дæр), иу ныхасæй, рæстæмбис лæппу. 3) Фæткъуытæй иу уыд зынгæ сырх – (дæр). 4) Дардцæст лæппу дурæй акаст та ныр(дæр). 5) Дыккаг æфсымæр(дæр)

фехста стыр(дәр) зиллаккыл йә тәбәгъ. 6) Фехста ноджы(дәр) стыр(дәр) тәәпәныл йә тәбәгъ кәстәр әфсымәр(дәр).

8. Ныффыссут дзырдтәй нымәцонтә, адих сә кәнут кьордтыл сә арәзтмә гәсгә, бамбарын сын кәнут сә растфыссынад.

1. Дәсгай нымадәй: 125; 37; 19; 53;2002; 53079; 15; 56- әм, 11-гай, 27; 13; 497; 1,5; 25,008; 456;

2. Ссәдзгәйтгәй нымадәй: 20; 27; 31; 45; 57; 96; 104; 217; 382.

9. Рафыссут текст, нымәцонтә дзырдтәй ивгәйә.

Цомайты Алыксандры фырт Тамерланы әхцайы әфтиәгтә 2000 азы уыдысты: иудадзыгон бындурыл РЦИ- Аланийы депутатон куысты мызд – 61,4 мин сомы, премитә – 5,0 мин сомы. Ис ын зәххы хай Нартыхъәуы – 2500 кв. метры, цәрән хәдзары 0,20 хайы г. Дзәуджыхъәуы. Транспортон фәрзәтәй йәм ис автомашина УАЗ-3962, хыгъд у РЦИ-Аланийы фәндәгтыл цәуыны әдасдзинады паддзахадон инспекцийы. Нәй йын әхцайы бавәрдтытә кредитон кусәндәтты, нә архайы коммерцион кусәндәтты уставон капиталы, 2001 азы 1 октябрмә йә хыгъды нәй акцитә әмә әндәр зынаргъ гәххәттытә («Рәстдз.»).

10. Текстәй рафыссут, сә дзурынад әмә растфыссынад кәмән хицән кәнынц, ахәм дзырдтә, скәнут сын транскрипци.

Хуызәг: цалымә [цалымә], азты [асты], арәзт [арәст].

Нары ком, цалымә XIX әнусы фәндзайәм азты Уәлладжыры комы фәндаг арәзт не 'рцыд, уәдмә Уәлладжыры комы сәр, кәнә Нары ком кәй хонынц, уый, иттәг бәрзонд митсәр хәхтә Адайхох, Зикъара-хох, Тъепле әмә уыдон кьабәзты руаджы алырдыгәй әхгәд уәвгәйә, бынтон иртәст уыдис әппәт иннә дунейә. Мамысоны, Ручы әмә Зикъарайы әфцджытыл (ә 'ппәт дәр цәуынц Фәскавказмә) әрмәстдәр сәрдыгон мәйты ахизән уыди фистәгәй, уаргъджын хәрәг кәнә бәхима. Къасарайы ком, ныр Уәлладжыры комы фәндаг гакъон-макъонтәй кәм цәуы, уый, стәй Куырттаты әфцәг уыдысты ноджы зындәр цәуән.

Нары ком йә әвәрдмә гәсгә у, зәгъән ис, хъәздыгмәр субальпон кәвдәсау, йә фәзуат 600 кв. верстәй фылдәр кәмән у, ахәм, әмә йә алырдәмты алыг кодтой аст комы, уыдонәй чи арф, чи та уәләнгай ком: йә донхатәнтә сты тынг хорз хизәнуәттә. Раздәр та дзы уыдис хъәд дәр. Ацы хохы цъасс, дунейә иппәрд кәй уыд әмә йә бацәуәнтә әхгәд кәй уыдысты, уымә гәсгә бәллиццаг уыд, йә хысмәт-иу Кавказмә, әнәкәрон карз хәстыты арәнәмә кәй баппәрста, уыдонәй алкәмән дәр (Къ.)

11. Текстәй рафыссут, номон ныхасы хәйтты растфыссынадимә баст орфограммәтә цы дзырдты ис, уыдон; орфограммәтә фәнысан кәнут.

Хуызәг: әрәггәззәджы.

Иу әрәггәззәджы та цуаны ацыд Сырхыты хохмә, изәрәй стыр сычыи-цәу амардта, кьәдзәхрәбынмә йә баласта, арт скодта, бәрз уәхстытыл нард физонджытә ныссагъта. Арт фәйлауәнтә кәны. Физонджытә фыцынц. Мәйрухс арвы астәу сызгәринау әрттивы. Стыр гоби кьәдзәхтә кьуырмайә бадынц, цыма истәмә ныхъхъус сты, сыбыртт нә кәнынц. Искәдәй-искәдмә хохы рындзәй уыджы уасын ком арыдта. Уалымә физонджытә сцәттә сты, фынгән йә разы кьәй әрәвәрдта, Әфсатимә скуывта:

– Табу дәхицән, Әфсати! Хъәздыгән дәр дәттыс, мәгуыры дәр әфсадыс. Ратт дә фосәй әнәвгъау! (Гәд.С.).

12. Сбæрæг кæнут æппæрццаг хъуыдыйæдты грамматикон араэст. Бацамонут сын сæ хуызтæ.

1. Нæ Ирбæсты дын искæй дæ зæрдæйæ куыд фæхауæггаг кæной, афтæ дæ æнустæм зулдзыхæй дæр ма фæуадзой (Хъ.М.). 2. Адæймаджы йæ тыхст, йæ мæгуырдынад кæм нæ балæууын кæндзысты! (Ц.М.). 3. Пысыра кæддæриддæр налат кæм нæу (С.Л.). 4. Калм дын йæ сæр ма радара! (А.). 5. Боньцæхтæм сусу-бусуйæ ма банцайой! (Хъаз.М.). 6. – Нæй, мамæ, нæй афтæ гæнæн. Адæймаджы æгъдау куы æрцахса, уæд къудзиты фæстæ æмбæхсын лæгдынад нæу. Хъуыды ма кæныс Бæппуйы ныхас: æхсæры бын оффытæй нал у? (Б.М.). 7. Куыннæ сбуц кодтаиккой Уæлладжыр ахæм цытджын барæджы. Иу абонæй иннæ абонмæ фынгтæ нæ систой, хъазт нæ райхæлд (Хъ.А.). 8. – Уæдæ ууыл уыд дæ тох? – ферттыфта цуаноны сæры, фæлæ йæ хъуыды æргом нæ загъта. – Нæ, ам æндæр хин ис (Хъ.М.). 9. Æртæ лæгæн иу хуыкком цы ракъахын хъæуы. Ныр, йæхæдæг дæр ын бæлвырд ницы базыдта, цæмæн, фæлæ дæрддзæгбæрæгау цыд Къуыбыррихимæ. Фæлæ дын уымæн ахæмтæй йæ хъусыл гуыркъо ма 'рхауа (Хъ.М.). 10. – Азæмæт, лæг зындзинадтæй хъуамæ макуы тæрса, уæнда рæстдзинад дзырын (Х.А.).

13. Сбæрæг кæнут хъуыдыйæдты хуызтæ: фидаргæнæн, нумайагæппæрццаг, хайонаппæрццаг.

1. Сæ къабæзтæ тилдзысты буц фæрвытæ. Рæхснаг æмæ къабæлдзыг нæзытæ дæр расыг кæндзысты сæ писийы тæфæй (Хъ.С.). 2. Æз цагъайраг нæ дæн. Æз нæ хæссын къæлæт. Фæлтау дардыл мæ туг донау уайæд, кæлæд! (Н.). 3. Рагæй æрæгмæ / Никуы мæм бабæллæд / Бирæгъ хæстæгмæ (Къ.). 4. Лæгдынад маст исынай нæу, – быхсынай. Мæ лымæнтæй та ам чи ис, уыдон мæнæн ницы сты, æмæ сын ахъаз макуы рахæн, фестын сæ кæн ницы (Ш.). 5. Дзырды бар кæй уадзы, кæй фæрсы фæндæй? (Къ.). 6. Фсатийæ зæронддæр дауджытæм кæм и? (Къ.). 7. Адæймагыл цас фылдæр хъуыды кæнын, уый бæрц мын йæ сусæгдынад къаддæрæй-къаддæр нæ кæны, фæлæ фылдæрæй-фылдæр (А.Г.). 8. – Æнхæлдæн æмæ куывд уæхæдæг бахордтат!.. – Куы нæ! – уæндонхуызæй зæгъы Буцкæ. – Ахæм хабарæй нæм ницы ма уыд... 9. – Хæдæгай, каст фæдæ æви нæ? – Фæдæн, фæлæ... куыстмæ хуыздæр кæдæм бацыдæуа, – зæгъынмæ хъавыд Буцкæ, фæлæ, афтæ раст нæ уыдзæн, уый фембæрста æмæ ма, йæ былалгъыл цы ныхæстæ аздад, уыдон ныннхъхъуырдыдта. – Фæлæ цы? – æваст æй афарста. – Трактористы гæххæтт райстай? – Ау, се 'ппæты разæй йæ мæнæн куы радтой! – йæ риуы дзыппæ фæвнæлдта Буцкæ (С.Л.). 10. – Цæфтæ мысын зын у, фæлæ нæ радзурис цыбырæй, уыцы дыууæ ордены дын цæй тыххæй лæвæрд æрцыдысты, уый? Хæрз цыбырæй (М.Д.). 11. – Сармадзанты цур иу-дыууæ салдатай фылдæр никæй цур уал ис... Мæнæ мах цы стæм, æз æмæ ды... Феххуыс ма мын кæн (Бабырыд æм старшинайы æххуысæй. Машинæйы хъæр. Æрбахызт артполчы командир-майор). – Æмбал командир... – Нæ хъæуы. Цæф дæ? – Чысыл цъæррæмыхст. – Æгонгæй, æмбал майор... Къах дæр æмæ къух дæр пырх сты... – Хъыгаг у... Ныртæккæ нæ госпитальмæ не 'вдæлы... – Старшина, гилдзытæ сармадзанмæ фæхæстæгдæр кæн. (Старшина азгъордта). Ма йæм хъус, Иван Константинович! Рог цæфтæ дæн.

14. Зæгъут, хъуыдыйад цавæр у загъды нысанмæ гæсгæ: таурæгъон, фарстон, разæнгардгæнæн. Фарстон æмæ хъæрон хъуыдыйæдты кæрон стъæлфыты бæсты хъæугæ æрхæцæн нысæнттæ сæвæрут.

1. О, стыр æмæ диссаджы рæсугъд уыд Былауы хъæд. Уарзта йæ Тарбег (Б.Т.). 2. Стырдоны сæр-сæрмæ гуырысхогæнæгау байхъусынц – цæуыл у йæ катый, цæмæн фæкъуыхцы йæ зарæг? (М.С.). 3. Лæгæн зынаргъ куыннæ ваййы йæ рæзгæ бонты цард. / Фæлæ уæддæр, ныййарæг зæхх, дæуæн æмбал кæм и. / Дæуæй зæрдæйæн адджындæр, зæгъ-ма мын, чи у, чи... / Æмæ дæ никуы ратдзынæн ызнагæн, зон уый ды, / Фæлтау мæлæт ыссардзынæн дæ сæрвæлтау хæсты (К.М.). 4. – Фесæфа йæ кой хæстæн, - йæ

бæзджын æрфгуытæ фелхынцъ кодта. – Нæ туг нын бацъырда... Ныртæккæ та куыд у де 'нæниздзинад, дæ цæфтæ дæ тынг хъыг дарынц? (Дз.Т.). 5. Уæдæ уарзондзинад мусонджы цы ми кæны. Алцы дæр галуанмæ цæуы. Хур дæр галуантæм тынгдæр кæсы. 6. Зæгъæм, мæнæ æз. Цæмæн фæзындтæн ацы дунемæ. Цы у мæ цард. Цæмæн хъæуын. Кусын дохтырæй, æмæ уый хорз у, фæлæ æрмæст уый тыххæй фæзындтæн. Нæ. Æрмæст уый тыххæй нæ. Æз, куыд сылгоймаг, афтæ дунемæ фыццаджы-фыццаджыдæр фæзындтæн уымæн, цæмæй мад суон. О, уымæн (Х.З.). 7. – Адæймаг... Цы у адæймаг, – хъуыды кодта Баде, – цы тых æм ис. Цы бакæнын йæ бон у. Гъы, цы дæн æз... Фæлæ адæймагтæ дæр æмхуызон не сты. Ис ахæмтæ, æмæ... мæ хуызæттæ чи нæу. Æз уыдоны раз, Хъазыбеджы хохы цур змисы мур цы у, уымæй уæлдай нæ дæн. Мæнæ нæ хъæуы писыр. Мæ бон нæу мæхи ууыл абарын. Кæнæ дуканийы хицау Созо. Ууыл хи абарын дæр худæгау у. Æмæ куыннæ. Уый ахуыргонд у, стыр ахуыргонд, æз та... Цы дæн æз, чи дæн. – Дæлæмæ дæр æмæ уæлæмæ дæр – фыййау кæйдæр фосы дзугæн (Т.Б.).

15. Бахахх кæнут сæйрагты бын, сбæрæг сын кæнут сæ морфологион арæст.

1. Нæ уыздæн уый! 2. Уыцы рацу-бацу, уыцы фарст фæкодта, фæлæ ницы бафтыд йæ къухы: иу уынаг нæ фæци уымæн йе 'фсымæры. 3. Бæстæ ныттар, æмæ ницыуал уыдтой цыппар дæр (И.т.). 4. Ды дæр мæнау фæндаджы былыл æрцардаис, æмæ дæ уызæджы хай дæхи уыдаид. 5 – Сæлимæт та чи у? – дисгæнагау æй афарста чызджытæй сæ иу, йæ бадæнæй фестгæйæ. 6. Уым ма цы иу чызг æмæ æртæ лæппуйы баззади, уыдон цæстæнгасæй цыдæр бамбарын кодтой кæрæдзийæн. 7. Давын сæрмæ хæссинаг хъуыддаг нæу (Б.Е.). 8. «Куыд уыздынæн», дам, йæ бынаты баззад, «цы дæн» йæ бынатмæ фæхæццæ. 9. Уалдзæджы дуар гом у. 10. Æртæ сахаты бæрц раивгъуыдтаид (Б.М.). 11. «Ма тæрс» мæгуыр лæгæн мæсыг у. 12. Хуры цæст нæ разынд уыцы бон (Б.А.). 13. Тъæнджы мæй суг кæнынмæ ацыд. 14. Сахсæнæй архайынмæ уымæн æмбал дæн. 15. Æз æмæ Дзабо нæ фыны дæр никуы фехъуыстам ахæм сидт (Г.). 16. Мæ цыды сæр уыдис Хъобангомы хъуыстгонд кадаггæнæг Уарийы фенын. 17. Йæхæдæг дæр мæ цалдæр хатты хуыдта сæхимæ (Г.А.). 18. Баххуыс кæнын удывæстæ у, æмæ йын хæлар уæд йæ фæллой (Н.к.). 19. Мыртгæ уа, цъуй уа – дæ къæхты бын. 20. Æрдзы лæвæрттæн æмбал нæй, фæлæ хи фæллойы хæртæй адджындæр ницы ис. 21. Йæ лæппуйы бонтæ раджы аивгъуыдтой (М.С.). 22. Хъаст кæнын æмæ ардауын хорз бæргæ нæу, фæлæ, æвæццæгæн, æндæр мадзал нæй. 23. Уæ уызджытæй иу газеты кусæг ваййы, иннæ – æндæр исты стыр хицау (М.Д.).

16. Рафыссут зæгъинагтæ æртæ къордæй: 1) хуымæтæг мивдисæгон, 2) амад номон æмæ 3) амад мивдисæгон. Сбæрæг сын кæнут сæ морфологион арæст.

1. Фыд зымæджы дæргъы йæ фырты фенынмæ йæ былтæ æхсыдта, ныр æм каисы цур комкоммæ бакæсын йæ цæсгом дæр нæ хъæцыд (Н.Г.). 2. Дадолты æртæ сылгоймаджы дуары мидæг куы фесты, уæд сагъды хуызæнæй баззæдысты, фезмæлын дæр нал уæндыдысты, дзурын дæр – никуы ма фæдтой уыдон ахæм хæрзуынд сылгоймаг (К.А.). 3. Быдыры хъæутæ дардыл сты. Æмæ дзы бæрæг уыздæнис кæройнаг хæдзар дæр, астæуккаг хæдзар дæр. Ирон хæххон хъæу та – къусыдзаг. 4. Мæ фыды дзырдыл «нæ» зæгъын мæ бон нæу. 5. Йæ ног бынаты сбон кæнынмæ нæма хъавыд (Хъ.М.). 6. Ус къулрæбын аууоны даргъ бандоныл æрбадт æмæ ныхасыл схæцыд. 7. Рацыд иу сахаты бæрц, фæлæ сыхаг усæн йæ зæрдæ кæрон дæр нæма уыди ацæуын (Е.Т.). 8. Мæ бирæ фыдæбæттæ мын æрбайрох кæнын кодта (Г.А.). 9. Сывæллæттæм азым æрхæссæн нæй (Б.А.). 10. Йæхи цахъхъæнтæ, йæхицæй хистæртæ дæр ныр æндæр цæстæй акастысты Сосланмæ (Н.Г.). 11. Зæрдæ фехсайынаг бирæ нæ хъæуы (Хац.С.). 12. Гъемæ уын ныр æз фенын кæндзынæн (Хац.С.). 13. А-а, дæу сæрибар уын фæнды?! 14. Æз уон сæрибар æви ды?.. 15. Нæй ацы хъаугъайæн фæуæн зæххыл!.. (Дж.Н.). 16. Ме стыр бæллиц уыд дохтыр

суæвын (Г.Ал.). 17. Зауыраен та, кæд цыфæнды æвирхъау хъуыддаг æрцыдис йæ къухæй, уæддæр йæ бон нæ уыд йæхи амарын кæнынмæ раттын (Б.Т.).

17. Бахахх кæнут бæрæггæнæнты бын. Бамбарын сын кæнут сæ морфологион арæзт.

Дæ фыдæлтæ рухсаг, дæхæдæг мын бæзз! / Ныртæккæ уын диссаг æрхæсдзынæн æз». Дзæнæты бад, Къоста! Ирон адæмы царды цы уыд, цы ис æмæ цы уыдзæн, уыдон иууылдæр загътай.

Фыдæлты кадæй цæрæн нæй. Алчидæр хъуамæ йæхæдæг скæна йæхицæн адæмы фарнæй кад æмæ сæр. Æниу, æвæдза, бын кæмæн нæ баззайы, уый хъæздыг нæ кæны. Кад та бынты бæллиццагдæр у, кад адæмы историон бын у. Тæхуды æмæ, йæ цард йæ фыдæлты историйыл чи аразы!

Диссаг та уый у, æмæ, Коцойты Арсены загъдау, «рагæй-æрæгмæ ирон адæм нæ фæрæзтой сæ дзырд, сæ фæндон иу кæнын. Хъаруджын адæм уæвгæйæ-иу никад бафæрæзтой хицæн паддзахад саразын, хи культурæ срæвдз кæнын. Кæддæриддæр ирон адæм уыдысты иннæ паддзахæдтæн дуаргæс, хъæбатыр æфсæддон, цæрдæг лæггадгæнæг, фырнымд узæлæг... Кæм нæ балæууыдаид ирон лæг кресты гæбазы тыххæй, «молодец» фехъуыны тыххæй.

Фæлæ-иу ирон адæмæн сæхиуыл исты фыдæбон куы 'рцыдис, уæд никуы зыдтой сæ зонд, сæ тых бау кæнын».

Хъыг сты ацы ныхæстæ ирон лæгæн, зæрдæйы ныхсынц æрхъысау. Фæлæ раст сты, æмæ сын ницы хос ис – цы уыд, уый уыд, ивæн ын нæй. Уыдонæй ис æрмæстдæр зонд райсæн, хатдзæгтæ скæнæн. Уыдон махæй домынц дарддæры цардыл хъуыды кæнын.

Мах сæрыстыр стæм нæ фыдæлты хæстон сгуыхтытæй, æфсæддон фæтæгтæй. Уыдон сты нæ цины сæр, уыдон нын дæттынц ныфс. Афтæ кæй у, уый хорз у. Фæлæ уæддæр æмæ уæддæр...

Нæ фыдæлтæ – скифтæ. Номдзыд адæм. Хъæбатыр æфсæддонтæ. Сæ ном нæрыд арвау. Стæры цыдысты уадтымыгъау, сæ разы нæ лæууыд дурын фидар, ныддымдтой-иу гæнах-сахартæ, сæ фаттæ-иу куы фехстой, уæд сæ аууон хур талынг кодта фыдызнагыл. Хæстон балцы хæццæ кодтой суанг Мысыр æмæ Вавилонмæ. Æххуысагур сæм цыдысты паддзæхтæ æмæ адæмтæ (Дж.Ш.).

18. Рафыссут дыууæ къордæй æмарæзт æмæ æфтыдадæй баст бæрæггæнæнтæ бæрæггæнинаг дзырдтимæ.

1. Равзæрстой æхсарджын æдзонд лæгтæ (И.т.). 2. Рæвдыд æмæ дзы хъазæн ныхасæй уæлдай никуы ницы фехъуыста Симæ (Б.А.). 3. Аслæмырзæ та фæлмæн, ивазгæ хъæлæсæй дзырты: – Куыд ривæдæй бадут? (Ц.М.). 4. Цы ранмæ уæд, кæдæм цæуыс, мæ хъæбул? 5. Цагъары ном æз нал хæссын мæ сæрмæ, / Мæ бархи та сын не суыдзæн фæндон (П.Г.). 6. Фæлгæсы хурсыгъд рæгътæ æмæ бæласæхгæд кæмттыл. Тæрккъæвдайы фæстæ арвыл мигъы фæскъау дæр нал баззад. 7. Лæгау лæг-иу æлдары бауагъта тас, æнаккагæн-иу кадыл æрхаста йæ сæр нывондæн. 8. Иу йæхи хуызæн хæххон дзиглойы ма кæмдæр скъахтой. 9. Уымæн бауарзта ацы æгомыг къæйдуртæ, æгæрон арв æмæ цæргæсы тахт. 10. Комы бын чи змæлы, уыдон æм фыдæбонгæнæг, æнæбæллиц мæлдзыджытау зынынц (М.С.). 11. Цом немæ ныр. Дæ лæгъз ныхасæй ды, / Цы стыр тас у, уый акæндзынæ иуварс. 12. Куы бахъæуы – мæ зонд мæ судзгæ масты сабыр кæны. 13. Ныры тыхст рæстæг фыдыбæстæн нæ домæ ахæм хос. 14. Дæ алы сдзырдæй сыскъуынис бындзарæй / Мæ риуай ды нæ раздæры хæрам (Ш.). 15. Ау, царды цин йе уарзт поэзи нал у? 16. Хæсты заман хæстон зарæг чындæуы (Дж.Ш.). 17. Телескоп æвдисы Юпитерыл цавæрдæр тæлмытæ. Уыцы тæлмытæ зынынц планетæйы зылдыл кæрæй-кæронмæ (С.Н.). 18. Хуыпгай хъал адæм фæнуазынц. Фæхъæлдзæгдæр уой, цæрын сæм æрцæуайы хосæн. Сæ

ивгъуыд цинтæ æрлæууынц сæ зæрдыл. Æз та дзы мæ ивгъуыд фæхъавын ныххуыссын кæнынмæ (Хъ.М.).

19. Сбæрæг кæнут, æххæстгæнæнтæ æмæ, цы дзырдты дæлбар сты, уыдон цавæр ныхасы хæйттæ сты, уый.

1. Ласынц ардæм сæхи буарæй æфхæрд дзыллæтæ. Дуне æппæт куы фесæфой, уæддæр ацы чызгæн æвзæрæй тас нæу (Б.Г.). 3. Æхсар æрбадти æмæ æнхæлмæ кæсын байдыдта йæ хуры тыны фæзындмæ (Б.Е.). 4. Кæдæй-уæдæй ма хуры цæст федтой Хохгæроны цæрджытæ (Б.Г.). 5. Иу чысыл ма, æмæ мæ дæ цæсты кæронæй дæр нал федтаис. 6. Зонынц, нæ фыдæлтæ никуы тарстысты знаджы бирæйæ. 7. Дымгæ мит рогæн фелвасы, уыциу калд æй бакæны хуыссæгхæлдзæг, ихæнæй ризæг адæмыл (Б.М.). 8. Уыдон дзурынц дæ фыды тыххæй, уый æхсар æмæ лæджыхæды тыххæй (Г.). 9. Цыдысты бонтæ æмæ къуыритæ кæрæдзийы фæстæ уыцы иухуызонæй, æмæ сæ иу иннæмæй уæлдай бæрæг нæ дардта (Дз.К.). 10. Махæй ничи зыдта, Тегайы бæлас кæй схуыдта, уый (Дз.К.). – Зæгъ-ма мын, мæ уарзон, дунейы циндзинæдтæй стырдæр æмæ рæсугъддæр кæцы у? – бафарста Хъуыдайнат усы (К.А.). 11. Æрмæст дын фæдзæхсын: нæ дыууæйæ дарддæр ацы хабар куыд ничи базона, афтæ (И.т.). 12. Исдугæй-исдугмæ райхъуысынц йæ «оффытæ» (Б.А.). 13. Мæ фыд æнæ мæн хъæдмæ, быдыры куыстмæ нæ цыд. Цумайы лæдзæгæн мæ дардта (Ц.М.). 14. Дæ хуызæттæ фыдæй фыртмæ вæййынц / Сæ хицауæн æрмæст цагъартæ. 15. Хъысмæтæй дæм цы хал æрхаудта, уый дын кæй аххос у? 16. Сымах хуызæн мæн дæр Цæрын куы фæнды, дарæс дарын, худын. 17. Лæг, дам, нæу уый! Цæмæй нæ дæн уæд лæг? Цæмæ гæсгæ мæ равзæрстат æвзæрæн? 18. Цы ныл æрцæуа хъуамæ? Хæцаг калм нын куы не схастай, мыййаг! (П.Г.).

20. Хъуыдыйæдтæ рафыссут, хъæугæ æрхæцæн нысæнттæ æвæргæйæ.

1. Æфцæгæй коммæ уад дзыназы их доныл саразы йæ хид 2. Мæрдты дын хай уызæн дзæнæтæй уæлæуыл базайдзæн дæ ном 3. Мæлæтæй нæ тæрсын фæлæ мын мæ фæстæ мæ уæлмæрдмæ чи хæсдзæн суг 4. Искæй зæрдæ уæ дзыназгæ нырризæд искæмæ бахъарæд адæмы хъыг дзыллæйы мастæй уæ исчи фæриссæд иумæ уæ разынад иу цæстысыг 5. Фæмил вæййынц хæхтæ фæбур вæййы дон æртæхынц нæм мæргътæ фæтынг вæййы бон (Къ.).

* Скæнут синтаксисон æвзæрст 1-аг хъуыдыйадæн.

21. Æрхъуыды кæнут æмæ ныффыссут æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæ:

- 1) дыууæ таурæгъон хъуыдыйады;
- 2) дыууæ фарстон хъуыдыйады;
- 3) дыууæ разæнгардгæнæн хъуыдыйады.

* Таурæгъон хъуыдыйæдтæн скæнут синтаксисон æвзæрст.

22. Рафыссут хъуыдыйæдтæ. Сæвæрут хъæугæ æрхæцæн нысæнттæ æмæ сæ бамбарын кæнут. Бахахх кæнут дихгæнæг бæттæгты бын иу хаххæй, ныхмæвæрды бæттæгты бын – дыууæ хаххæй, иугæнæг бæттæгты бын – пунктирæй.

1. Уарын тынгдæрæй-тынгдæр кодта æмæ адæм ауонмæ сæхи байстой. 2. Асæй чысыл сахъат нæу фæлæ зондæй чысыл у сахъат (Æмб.). 3. Куы-иу хур ракаст куы та-иу дзæбæх ставд æртæхтæй æруарыд. 4. Дæ хабæрттæ мын тагъддæр радзур кæнæ нæхимæ цæуын. 5. Нæдæр тигр арсмæ уæнды нæдæр арс тигрмæ йæ ныфс хæссы. 6. Уазæгæн йе 'рбацæуын йæхи бар у йæ ацæуын та – фысымы бар (Æмб.). 7. Стырæн

фæчысылгæнæн ис фæлæ чысылæн фестырдæргæнæн нæй (Æмб.). 8. Нæ хæхты зайынц алыхуызон хъæды мыггæгтæ æмæ згъорынц урс-урсид цъити дæттæ. 9. Фæнды ды балхæн чиныг фæнды æз балхæндзынæн, мæнæн уæлдай нæу. 10. Иуæй-иу чызгыл курджытæ ныккæлынц æмæ æдзух «нæ, нæ» кæны Гатъи æмæ Фатыйыл та сæ цæранбонты иу сдзурæг нæ уыди (Коц.А.).

23. Æрхъуыды кæнут æмæ ныффыссут фæйна бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады иуганæг бæттæгтæ æмæ, дæр, стæй, нæдæр-нæдæр, дæр-дæр-тимæ.

24. Æрхъуыды кæнут фæйна хъуыдыйады ныхмæвæрды бæттæгтæ фæлæ, та, афтæмæй, уæддæр-имæ.

25. Æрхъуыды кæнут æмæ ныффыссут хъуыдыйæдтæ дихгæнæг бæттæгтæ кæнæ, æви, куы-куы, кæнæ-кæнæ-имæ.

26. Радзырдæн æрхъуыды кæнут райдиан.
... Рæсугъд мит дæр у, фæлæ дзы къæхтæ сийынц.

27. Ацы хуымæтæг хъуыдыйæдтæй саразут бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ æмæ сæ ныффыссут. Бæттæгты бын бахахх кæнут æмæ сын сæ нысаниуæг фæбæрæг кæнут:

1. Фæззыгон узал адæймаджы уæнгты хъары. 2. Æндон цæргæстæ зилынц арвыл. 3. Сымах хорз зонут уырыссаг æвзаг. 4. Æцæг лæг æххæст кæны йæ ныхас. 5. Зымæгон æхсæв даргъ у. 6. Æз ахуыргæнæг уыдзынæн.

28. Бакæсут текст. Рафыссут æй. Æрхæцæн нысæнттæ сæвæрут.

Сахары фæстæ уыди иттæг райдзаст хъæу. Скодта сæрдыгон бонбыдыры бур кодта хъæбæрхор æмæ цъæх-цъæхид дардта сысджы. Уыгæрдæны лæууыдысты ногкарст хосы цъынатакæсаглас рацу-бацу кодта йæ зæрдæйы дзæбæхæн, цыдæртæ дзырдта египетаг æвзагыл, - йæ мад æй сахуыр кодта египетагау. Быдыры алфамблай хъæдтæ арвыл æмбæлдысты, сæ астæу - цадтæ. Тынг хъæлдзæг уыди сахармæ æввахс хъæу.

Быдыры астæу лæууыди æлдары зæронд хæдзар, йæ алыварс - къанæуттæ; хæдзармæ кастысты хъарм хуры тынтæ быруйæ донмæ зади ахæм сындзы кудзитæ, æмæ ранæй-рæтты уыдысты сывæллоны æмбæрц. Сындз уыди тар, сау хъæды хуызæн.

Сындзæн йæ астæу къуыртты бадти бабыз. Уый хъынцъым кодта, æмæ куыннæ кодтаид, иуæй йæ цъиутæ куыд æй фæндыди, афтæ тагъд нæ цыдысты æйчытæй, дыккагæй йæ аннæ бабызтæ, йæ зæрдæ куыд загъта, афтæ арæх не сгæрстой, уыдонмæ сындзы бадынæй, дзæгъæлы дзурынæй къанауы ленк кæнын хуыздæр касти.

Фæстагмæ æйчытæ кæрæдзийы фæдыл къæртт кæнын байдыдтой. «Хъип-хъип» сси бæстæ, æмæ алы айчы хусæй дæр фæйна цъиуы равзæрди (Г.-Х. Андерсен. Тæлм. - Æмб.Ц.).

29. Бакæсут текст. Рафыссут æй. Сæвæрут хъæугæ æрхæцæн нысæнттæ æмæ сæ бамбарын кæнут.

Иу изæр кæнгæ булæмæргъ иттæг рæсугъд куы зарыди, паддзах æм йæ хуыссæн уатæй куы хъуыста, афтæ æвиппайды цъиуы хуылфы цыдæр сдыгъал-мыгъул кодта йæ сыр-сыр ссыди, цæлхытæ æмхуызонæй сзылдысты æмæ цъиу йæ зарынæй банцади.

Паддзах йæ хуыссæнæй тагъд фестæдæ æмæ йæ дохтырмæ арвыста фæлæ йын дохтыр цы хос скодтаид? Арвыстой сахат кæнæгмæ бирæ ныхæсты, бирæ фæракæс-бакæсы фæстæ йæ уый амалтæй бацарæзта. Стæй сын бафæдзæхста, куыд æй хъахъхъæной, уымæн æмæ цалхы дæндагтæ байхсыдысты фыццагон зард цæмæй кæна,

уый тыххæй та йын хъæуы йæ цæлхытæ аивын, фæлæ уый йæ къухы нæй. Мастæн чысыл куыд уыдаид!

Ныр конд булаемæргъ зарыди афæдзæй афæдзмæ иунаг хатт, æмæ йын уæддæр сæ уд уади, исты фыдбылыз ыл куы 'рцауа æгæр зардæй (Г.-Х. Андерсен. Булаемæргъ. Тæлм. - Æмб.Ц.).

30. Бацамонут æрхæцæн нысæнтты æвæрд. Хъуыдыйæдтæ равзарут хъуыдыйады уæнгтæм гæсгæ.

1. – Дæ бригад гаккырисæй хъазынмæ рацауынц æви кусынмæ? – Цæмæн афтæ зæгъыс? – схуыстæй сдзырдта Сæбан. – Нæ бæсты куыстытæ исчи фæкæны? (Ц.М.). 2. – Ау, æмæ йæ дæхæдæг нæ зоныс, нæ хæс нын бафыстат нæ, уый? (Дз.М.). 3. – Мæ ном мын ма дзур. – Цæуыннæ? – Худинаг у, æмæ уымæн. Ном дзурын дæр худинаг у? Диссаджы бæстæ!.. – Æмæ сыхамæ нæу худинаг? – Бæгуыдæр, нæу махмæ худинаг. – Махмæ нæу (Х.С.). 4. Лæг цы у, цы сты йæ сæнттæ? Лæг цы у, цы домæ цардæй?.. Лæг у дун-дунейы мидис (И.В.). 5. – Цы хабæрттæ ис институты? – Дæ зæрдæ дзы кæимæ дзуры? Кæй дзы мысыдтæ? 6. – Ничи нæм уыди? – афарстон Гæлæбуйы. – Æмæ ардæм хъуамæ æрбацыдаид? – Уæдæ кæдæм?! – Æз та, зæгъын, кæд... Ды цы ахъуыды кодтай? – афарстон æй мæ катыйæ. Чи мæм хъуамæ æрбацауа, дæумæ гæсгæ? – Гъы, гæды! Цыма йæ дæхæдæг нæ зоныс... (Б.Г.). 7. Гъе, уæууæй, гъе, цы 'намонд дæ, цы? (Г.Ц.). 8. – Куыд раджы фестадистут? – Ныр æмбисбон куы у, – фæразæй æфсин. – Цæуынмæ нæ хъус дарæм æмæ... – Сæумæцъыккæй? Æмæ уæ ацафон ацаугæ чи фена, уый цы зæгъдзæн? Сыхæгтæ цы ахъуыды кæндзысты? (А.Г.). 9. Хъæуынц Хъæриу хæхты æндонбазыр цæргæстæ, / Æви хъуыд цæргæсты къæйриу хæхты бæрзонд?! (Дз.Х.). 10. Мæ дунейы рухс, дæ хорздзинæдтæ дын цæмæй бафиддзынаен (Ц.И.). 11. О, зæгъут-ма, кæмæн ис ахæм райгуыраен зæхх? 12. Цæй, куыддæтæ, цытæ?.. – Куыдтæй ма мæ цы фæрсыс, мæ къона! – зæгъы ивазгæ ныхасæй (С.Л.). 13. – Дæ хорзæхæй, хæсты мæ хъæуккæгтыл никуы фембæлдтæ? И? – Уæллæгъи, никуы (Æ.Дз.). 14. Тоти, Гъе Тоти? Кæм дæ, кæ? Ардæм ма рацу! Æз бацыдтæн Дзыбыртты размæ. – Гъей, куыд базæронд дæн, куыд? Мæ цæстытæй хорз нал уынын (Б.Т.). 15. Хос ласынмæ ма кæцæй ацыдаиккам? Нæ развæндаг нын зæй æрæхгæдта (Дз.К.).

31. Рафыссут хъуыдыйæдтæ. Сæвæрут хъæугæ æрхæцæн нысæнттæ æмæ сæ бамбарын кæнут:

1. Бирæгъæй чи тæрсы уый хъæдмæ нæ цæуы (Æмб.). 2. Чындзæхсæв ахæм хорз сарæзта (Саугуди) æмæ хъæубæстæ бирæ афонты йæ кой кодтой (Коц.А.). 3. Цуанон та ахæм дæн æмæ мæ цуанæттæ цуаны нæ фæуадзынц æмæ! (Къ.). 4. Уырымæг маesty кæнын райдыдта уымæн æмæ наргы фæсивæд йæ коммæ нал кастысты (НК). 5. Кæд ленк кæнын нæ зоныс уæд донмæ дæ хъару ма равдис (Æмб.). 6. Дзурдзыстæм дæм кæд нæ хъæуай уæд. Фылдæр адæм цы зæгъой уый кæнын хъæуы. 8. Чи цы агуры уый ссардзæн (Æмб.). 9. Хъæздыгдзинад чи ссары уымæн йæ æхсардзинад фесæфы (Æмб.). 10. Цæлыккæн йе 'мпъызтытæ кæрц цыма æнахъæн мæй æлдыгъы фæлæууыди уыйау ныллæхъыр (Боц.Б.). 11. Арв куыд нæры афтæ нæ цæвы (Æмб.). 12. Ницы загъта Дæхци Бабызæн кæд мастæй йæ зæрдæ тæппытæ хауд уæдцæр (Гæд.Ц.). 13. Искуы мын куы схъомыл уаис уæд ды дæр дзы цух нæ заис... (Къ.).

* Скæнут синтаксисон æвæрст 10-æм хъуыдыйадæн.

32. Рафыссут хъуыдыйæдтæ. Сæвæрут хъæугæ æрхæцæн нысæнттæ æмæ сæ бамбарын кæнут:

1. Фидауынмæ чи хъавы уый йæ хъамайыл нæ хæцы (Æмб.). 2. Цытæ мын бавзарын кодтай уыдон мын æгъгъæд фæуæнт! (НК) 3. Хæсты чи нæ уыдис уый нæ зоны

хæст цы у уый. 4. Мæ хъуыддæгтæ куыд æххæст кæнын уый æвзарын дæумæ нæ кæсы (Коц.А.). 5. Бæлвырд у уаргæ кæй кæндзæн уый. 6. Æппæты хуыздæр та уый у æмæ куыстытыл кæй сахуыр дæ. 7. Искуыдæр ма уый æрцыд æмæ адæймаг йе 'мбæлттыл гадзрахатæй рацæуа(Цæг.М.) 8. Цардыл хорзæй цы бон нæ бафтауай уыцы бон æрмæстдæр хъыгдарæг уыдтæ (Æмб.). 9. Сауджын цас райгонддæр кæны йæ зæххон цардæй уыйас ын суинаг «дзæнæт» талынгдæр у (Быгъ. Къ.). 10. Ныббарын чи зоны æмбулгæ дæр уый кæны (Æмб.). 11. Хорздзинад æмæ æвзæрдзинад чи бакодта уыдон махæн æ 'ппæт дæр зындгонд сты (Цæг.М.). 12. Сæгъ цы уа йæ сæныкк дæр уый (Æмб.). 13. Бæлцæттæй уыди ахæмтæ кæцытæ арæх цыдысты Дайраны комыл (Гæд.Ц.). 14. Ды æнхъæл дæ æмæ афтæмæй ачицæн уыдзыстæм? (Коц.А.).

*Саразут алы хъуыдыйадæн дæр схемæ.

*Скæнут синтаксисон æвзæрст дыккаг хъуыдыйадæн.

33. Рафыссут текст, къæлæттæ гомгæнгæйæ. Бамбарын кæнут дзырдты растфыссынад. Сæвæрут хъæугæ æрхæцæн нысæнттæ.

Хъа(с,з)ты цы бон фембæлдысты уыцы бонæй фæстæмæ Майрæм арæхдæр цæуын байды(тт,дт)а астæу(гг,кк)аг уынгмæ. Райсомæй дæр изæрæй дæр цыма æнæбары æнæнхъæлæджы уыди афтæ- иу Катяйы размæ фæци. Æцæг æм сдзурын нæма уæндыди. (...) Катяйæн æй цы базонын хъуыди Майрæм ыл цæмæн афтæ арæх æмбæлы уый. Цас æй арæхдæр уы(тт,дт,)ауы(йй,йй)ас æм арæхдæр уынын цыди Майрæмы. Куыд фæстæмæ йыл а(в,ф)тæ сахуыр æмæ-иу æй цы бон нæ фе(тт,дт)а уыцы бон-иу цыма хур дæр не скасти. Уын(к,г)ты-иу лæгтæ фæцæйцæугæ кæнæ лæугæ куы фе(тт,дт)а уæд уыдоны æхсæн дæр аивæй агуыр(тт,дт)а Майрæмы цæс(к,г)ом. Дардмæ дæр-иу æй куы фе(тт,дт)а уæд та-иу зæрдæ сгуыпп-гуыпп кодта (Ток.А.).

* Скæнут фонетикон æвзæрст нысангонд дзырдæн.

34. Хъуыдыйæдтæ рафыссут. Скæнут сын схемæтæ. Бамбарын кæнут æрхæцæн нысæнттæ.

1. Кæд мæ фæрсыс, цæмæн дæ тар, уæд радт мæнæн лæппуйæн й'афон, уæд радт мæнæн мæ царды райсом, уæд радт мæ хъару, радт æхсар (Къуб.А.). 2. Мæнæ мæлдзыджытæн сæ губакк куы фæхъыгдарай æмæ уыдон куыд базмæлой, афтæ базмæлыдысты адæм дæр (Бог.У.). 3. Хъæумæ куы бацыдтæн, уæд мæ зæрдæ бынтон суынгæг ис, уымæн æмæ хæстæгмæ фæдтон, уынгты фæйнæфарс зæххыл чи ныттыгъæпæн ис, уыцы хæдзæрттæ (Хъан.И.). 4. Йæ сæры зылдысты алыхуызон хъуыдытæ, фæлæ сæмхæццæ сты, æмæ дзы хуыздæр кæцы у, уый равзарын нал фæрæзта (Мамс.Д.). 5. Згъæллагтæмтты мыртт-мырттæй байдзаг Майрæмадаг, цыма таурæгътæй рагæпп кодтой, уыйау зындысты аланты гæрзифтонг хæстонтæ, цырагъы рухсæмæ æрхуы уæрттæ æмæ æндон танхъатæ æрттывтой (Булкъ.М.). 6. Иу зылд куы ракодта, уæд кæсы, æмæ лæуджыты къордæй рахицæн Бадæг, бараст комкоммæ Хъуыдинамæ æмæ йæм симын байдыдта (Коц.А.).

35. Рафыссут текст. Бæттæгты бын иу хахх бакæнут, бæттæг дзырдты бын та — дыууæ хаххы. Бацамонут, цæмæй хицæн кæнынц кæрæдзийæ бæттæгтæ æмæ бæттæг дзырдтæ.

Чындзæхсæв бон ралæууыд. Знон райсомæй мигъ ныллæг æрбадт æмæ йæ иу дзæвгар рæстæг йæхиуыл схæцын нал бафæндыд. Тарстæн, хуыцаубонмæ рæстæг куы нал аива, уымæй, фæлæ куыддæр æрбарухс, афтæ балкъонмæ рауадтæн æмæ хæхтæм скастæн. Цыма бæстыл цыдæридцæр мигътæ уыд, уыдон иу дынджыр голладжы бавгæдæуыд æмæ сæ, кæцæй нал фæзыной, ахæм ранмæ ахастæуыд, уый хуызæн æрттиваг цытитæ

нывгондау разындысты. Чысыл фæстæдæр ма ноджыдæр иу хатт ракастæн æмæ хуры тынтæ Хъазыбеджы бæрзонддæр цъуппыл сæ ирд **æвзаг** ахафтой. Боныхъæд хуыздæр йеддæмæ æвзæрдæр кæйнауал фæуыздæн, уый ма бауырныдта æмæ уынгмæ рацыдтæн. Уæдмæ сыхæгтæ æмбырд кæнын райдыдтой... (Дзас.М.).

36. Хъуыдыйæдтæ рафыссут. Бæттæгты бын бахахх кæнут æмæ фæбæрæг кæнут, бабæттæ бастдзинады бæттæгтæ сты æви домгæ бастдзинады. Алы хъуыдыйадæн дæр скæнут схема.

1. Дæхи базонын дæ куы фæнда, уæд адæмы бафæрс (Æмб.). 2. Цалынмæ фатер агурам, уæдмæ дам æз кæм æхсæвиуат кæнон, ахæм бынат ссардзынæн (Дзас.М.). 3. Ды кæй зыдтай, ахæм гуырд **нæ дæн**, чи зоны хуыздæр дæн, гæ та цауддæр, фæлæ æз нæ цæрын маст æмæ фыдæн, искæй хорзыл бацархайын тагъддæр (Кас.Б.). 4. Мæй ирд арвыл æнцад ленк кодта, цыма цъæх денджызы сæр хъаз (Коц.А.). 5. Уый сабийау сахуыр и тухи, рыстыл, фæлæ йæ нæ басастой азтæ (Хадж.Т.). 6. Цæй æгæр ма ма ма стау, кæннод ма æцæг исты хорз лæг фæхондзысты уазджытæ (Мамс.Д.). 7. Афтæ нæм кастис, цыма нæ фæстейы исчи сургæ кодта (Мамс.Д.). 8. Хорз дæ цæмæй хонынц, уыцы æфсон цæрдзæн, цалынмæ дзы дæхæдæг нæ раппæлай, уæдмæ (Æмб.). 9. Цыма боны ралæудыл цин кодтой. уыйау сæ цъæхснаг зарæг хъуысти мæргътæн (Цæг. М.). 10. Æцæг лæг уый у, рæстдзинад кæмæ ис (Æмб.). 11. Уазæг кæд æрбацæудзæн, уый бæлвырд нæ зыдтам. 12. Чи цал æвзаджы зоны, уал лæджы у (Æмб.). 13. Ницы фенæгыл æрчъитæ скæн, æмæ сæ исты фенхæлдзæн (Æмб.). 14. Сайын чи сахуыр, уый никауыл æууæнды, сайын чи нæ сахуыр, уый та алкауыл дæр æууæнды (Æмб.).

37. Рафыссут хъуыдыйæдтæ. Сæвæрут хъæугæ æрхæцæн нысæнттæ æмæ сæ бамбарын кæнут. Бахахх кæнут уæлæмхæст хъуыдыйæдты бын.

1. Къæбыла куыд хъомыл кодта афтæ фыдуагæй-фыдуагдæр кодта (Гæд.С.). 2. Фæрнджын уый у адæмимæ цæрын чи зоны (Æмб.). 3. Хæмæт мæгуырдынад чи бавзæрста ахæм лæг уыди (Гæд.Ц.). 4. Нырмæ кæй никуы бавзæрста ахæм ныфс йæ нуæрттыл ацыди 'мæ йын бахоста йæ зæрдæйы дуар (Гæд.Ц.). 5. Фыййау фос куы ныууадза уæддæр сæ йæ хицау нæ ныууадздзæни (Æмб.). 6. Арсæй куы тæрсай уæд хъæдмæ ма цу (Æмб.). 7. Сæр дзæгъæл куы кæна уæд къæхтæ фæлмæцгæ кæнынц (Æмб.). 8. Арс мыдæй куы бафсæст уæд ын мыд маст ад скодта (Æмб.).

* Скæнут синтаксисон æвзæрст дыккаг хъуыдыйадæн.

38. Æрхъуыды кæнут æмæ ныффыссут домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ бæттæгтимæ уымæн, уымæ гæсгæ, уый тыххæй.

39. Ныффыссут сочинени ахæм темæйыл: «Ис мын лымæн».

40. Бацæмонут, уæлæмхæст хъуыдыйæдты хуызтæ: æмхуызон æмдомгæ, алыхуызон æмдомгæ, къæпхæны. Хъуыдыйæдтæн саразут схемæтæ.

1. Кæмæн йæ къух йæ бæрзæймæ баст, кæмæн йæ сæр тугæйдзаг бинтæй тыхт, чи та æнцой кæны йе 'мбалыл, афтæмæй æнабары хилы (Дз.Г.). 2. Кæсын æй куы райдыдта, уæд, куыд дæлдæр хæццæ кодта, афтæ йæ цæстытæ стырæй-стырдæр кодтой (Е.Т.). 3. Мæхæмæты бинонтыл кæд стыр циндзинад сæмбæлд Исламы ссыдæй, йе сдзæбæхæй, кæд сæхи амондджын хонынц, уæддæр сæ алчидæр хицæнæй йæ зæрдæмæ куы ныккæсы, уæд батыхсы (Е.Т.). 4. Кавказы хохы сынæгыл, зымæг хур кæдæм нæ фæкæсы, сæрд – мæйрухс, иу ахæм нарæг комы царди лæг æмæ ус (Г.С.). 5. Комы нарæгæй куы бахызтæн, уæд мын цыма исчи ма улафæнтæ байгом кодта, цыма мын исчи сæ фæллад йе 'нæуынгæ къухæй систа, уый хуызæн ме уæнгтæ аивæзтон (Ц.М.). 6. Куыд цардысты, куыд уарзтой

судзгæ, куыд фесты дыууæ цæрддзуйы зынгхуыст, куыд ахуыссыди мыггагтæн сæ маст дæр, уыдзæни ам дæ разы уый æвдыст (Ш.). 7. Ацы дунейы хабар афтæ у, æмæ дæ куы ници ницы æнхъæл уа, уæд дын ахъаз дæр ницы фæуыдзæн, уæд æй дæ рæстдзинад не 'ндавы (Дж.Ш.). 8. Фæнды мæ, нæ фæлтæр куы зонид, цы дуг уыд, кæд аразид уымæн йæ фидæн хуыздæр (Б.Г.). 9. Лæг йе 'хсарыл куы не 'ууæнда, уæд ын, / Йæ бон цы ваййы, нал фентысы уый дæр (П.Г.). 10. Азау цæхгæр зыдта, куы йæ аскъæфой, уæд стыр бæллæхтæ кæй æрцыдаид, уый (Г.С.).

41. Хицæн къордтæй рафыссут хъуыдыйæдтæ æмхуызон æмдомгæ, алыхуызон æмдомгæ æмæ къæпхæны уæлæмхæст хъуыдыйæдтимæ. Хъуыдыйæдтæ равзарут синтаксисон æгъдауæй.

1. Дæ ныхæстæ уымæн марг сты, æмæ сæ бон у, йе 'фсымæртыл ын йæ къух сисын кæной. 2. Нæ хæдзæрттæй нын бæхдонтæ скæной, нæ артдзæсты рæхысæй – бæхбæттæнтæ, уый нæ сæрмæ не схæсдзыстæм (Б.Е.). 3. О, тынг ныхъхъæр кæн, / Раст, мæнæ стыр горæтыл талынг æхсæв / Куы бандзæрстæуы, уæд æваст хъæрахстæй, / Дзыназгæйæ, куыд фæдис кæнынц, афтæ (Ш.). 4. Йæ фыд Уане хорз лæг уыди, бирæ чи фæбалц кодта, бирæ чи федта, царды ад чи зыдта, ахæм. Хохæй, быдырæй хорздзинадæй цы федта, уыдоныл ахуыр кодта йæ иунæг чызг Налхъуытæйы (Б.Т.). 5. Искæуыл куы фæхæца, уымæй тарстæн, æмæ йæ уый тыххæй мæ цуры бастæй дардтон (Æ.Дз.). 6. Ныр æй уырдаæм кодтой марынмæ. Хъæуы рæгъау кæдæм фæхæццæ ваййынц, сæгуытæ сæ къахвæдтæ кæм ныууадзынц, булæмæргъ кæцæй фæзары, уырдаæм (Б.Т.). 7. Фосы къордтæ тагъдæй-тагъддæр, кæм дæс, кæм фылдæр, кæм ноджы къаддæр, афтæмæй æмбырд кодтой уыцы иу ранмæ. Хæмæт бæрз лæдзæг, фос куыд æмбырд кодтой, афтæ уыгæрдтæ кодта, цæмæй лæппуйæ ма ферох уа сæ нымæц (Б.Б.). 8. Мæн уырныдта, æвзары алыварс куы фæхæмпус кæны, æххормаг аз уæд æрымысы, нæмыг дзæгъæл зæххыл куы фены, уæд дæр (Б.Гр.). 9. Мæ цæстыхаутæ кæрæдзиуыл куыд аныхæстысты, куыд афынæй дæн, уымæн зонгæ дæр ницыуал бакодтон. 10. Барæджы фæстаг ныхæстæ кæд, æдде бакæсгæйæ, фæлмæнхуыз зындысты, уæддæр сæ афтæ карзæй загъта, цыма йæхи кæстæртимæ ныхас кодта (Ц.М.).

4) Выполнение упражнений по учебникам (ОПК-5, ПК-2):

Задания на практических занятиях предполагают выполнение упражнений по учебникам, указанным в девятом пункте «Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины (модуля)»: Куыдзойты А.Ф. Ирон æвзаджы практикum. Орфографи. Ирон филологийы факультеты 1-аг курсы студенттæн: Ахуыргæнæн чиныг; 2-аг рауагъдад. – Дзæуджыхъæу: ИПО СОИГСИ, 2009. – 108 ф.; Куыдзойты А.Ф. Ирон æвзаг æмæ ныхасы культурæ. Ахуыргæнæн чиныг уæлдæр ахуыргæнæндæтты студенттæн. – Дзæуджыхъæу: СОГУ 2014. – 163 ф.

5) Примерные образцы словарных диктантов (ОПК-5, ПК-2):

Тема 1: Хъæлæсонты растфыссынад.

Уæвгæ, еуу, обау, улынг, цæуæм, уæзбын, ефс, ололи, удавдз, уыгæрд, сæуæхсид, уайыг, ехс, ома, удаист, кæуæгау, уæларт, егъау, оцани, узæлын, уынаффæ, нæуæг, уæнгмард, ерджен, охай-гъе, урсаг, уырдыг, нозт, хуыр, ерыс, ердо, нæуæг, оххай-гъе, гуырахст, къыбар-къыбур, хуылыдз, ерæдзыпп, гуыдыр, гыцци, къуыбылой, æххуырст, уæзæг, рæуæд, уайлаг, ног, хыссæ, æмгъуыд, уæлвæз, бызгъуыр, сохъхъыр, быркуы, куырой, зыхъыр, уылаен, уыгæрдæн, утæхсæн, утæппæт.

* Бамбарын кæнут орфограммæтæ дзырдты.

Тема 2. Хъæлæсонты кæрæдзи ивынад.

Æвзæрстон, хастон, хордтон, зылдтæн, куыстон, зыдтон, хуыдтон, урæдтон, тыдтон, фæлгъуыдтон, куыдтон, цыдтæн, ахуыргæндтæ, зæрæдтæ, хъазтæ, хабæрттæ, галтæ, хæйттæ, сомытæ, куырæйттæ, лæвæрттæ, мадзæлттæ, хъуыдыйæдтæ, хæдæттæ, базыртæ, æфсæнттæ, халсартæ, бырæттæ, цæлхытæ, цæстытæ, бонтæ, знæгтæ, цæнгтæ, æвзартæ, базтæ, бæгъатыртæ, гæркъатæ, гобитæ, давæттæ, тугдадзинтæ, бæлæстæ, кæрæттæ, дæндæгтæ, идæттæ, лæвархортæ, нусæрттæ, родгæстæ.

* Бамбарын кæнут, цавæр орфограммæтæ ис ацы дзырдты.

Тема 3. Æмхъæлæсонты растфыссынад.

Цæрвтæ, бынмæ, стыр, уæхск, стæг, фæрсчытæ, сгарын, сгуы, сгуыхын, æхгæнын, цæхгæр, сгæллад, сысджы, рæхджы, цæсгом, ахсджиаг, куыддæр, æрсабыр, загътон, дыргътæ, сагтæ, базтæ, хъæдтæ, мыггæгтæ, хъазт, сæгътæ, цырагътæ, аскъæрынмæ, аирвæзтысты, знаæгтæ, сивæзта, уынгтæ, байрæзт, кæронмæ, хъызт, уддзæф, адджын, сгуыхт, стай, æхгæдзæрдæ, афтид, фæстæмæ, кæсгон, фæтк, фæткъуы.

* Бамбарын кæнут орфограммæтæ дзырдты.

Тема 4. Дывæргонд æмхъæлæсонты растфыссынад.

Æддæдзаст, æрра, ныллæг, ныххизæн, дæрддаг, бæллиццаг, фæллоуарзаг, хъæддых, тæссаг, фæллад, сывæллон, хъуыддаг, фиййау, кæттаг, бандон, бынат, здæхæн, адаймаг, хъуыддаг, кусæг, хæстæг, ныййарæг, ныххойын, баййафын, ныццаразын, къацциу, экспресси, къаннæг, бæттæг, цыллæ, чыссæ, чындздзон, чъыллпп, теннис, цъыбырттæг, куæггаг, цæвиттон, цахъхъæн, хъæццул, хъæууон, фыддæр, тæссаг, грамматикæ, ссудзын, ссыр, ссур кæнын.

* Бамбарын кæнут орфограммæтæ дзырдты.

Тема 7. Разæфтуанты растфыссынад.

Æвналын, æмбарын, æхсынын, æфтауын, æвдисын, здухын, згъалын, стигъын, стын, æнкъуысын, зарын, сæрфын, узæлын, ивазын, ирвæзын, бандзарын, ныуулафдыдысты, æрбайгæрдын, раулаффын, зæрдылдаринаг, æркъуырджой, бафсæстис, дурджын, æрбацæуæн, рæстдзинад, тыгъдадæй, куыстуат, ссивинагтæ, тых, хатыр, кæрон, куыст, фæндон, фæндаг, фæкæсæг, цæсгом, цæттæ, æрттынд, æхгæд, æхст, фæтæн, кар, цард, цæст, дзаг, згъорд, стыр, згъалын, згъорын, мысын, ссæндын, тауын, хъусы.

* Бафтаут дзырдтæм разæфтуантæ. Орфограммæтæ фæнысан кæнут.

6) Примеры контрольных диктантов (ОПК-5, ПК-2):

№1.

Челе.

Цы 'рцыди, цæмæ ныхъхъуыста афтæ зæрдиагæй уалдзæджы къæсæрыл цардуарзон Тæнæг Сых?

Мæлыны къахыл ныллæууыд Челе. Æрхуыссыд, æрфидар сынтæгмæ домбай кусæг. Афæлдæхт, адаргъ и сау зæххыл фидар тулдз бæлас. Сагъдау аздад æгас Тæнæг Сых. Ныссабыр, йæ улафт баурæдта. Зæрдиагæй æнхъæлмæ кæсы Челейы фæстаг сулафтмæ хъæлдзæг Тæнæг Сых. Чындзытæ гъæйттæй æфснайынц хæдзæрттæ, кæртытæ; устытæ цæгъдынц дымгæмæ сæ зæронд къабатæ, фæсивæд рæвдз кæнынц белтæ, фиййæгтæ Челейы ингæн къахынмæ. Фæлæ зæрæдтæ, зæрæдтæ! Челейы æмгæрттæ! Цæмæн, цæмæн цæуы уæрдондæтты къуымтæй сигæцы сусæг сыф-сыф? Додой, додой,

зæрæдтæ! Сымах хистытæм дæр рæхджы бацыргъ кæндзысты чидæртæ сæ хъаматы кæрдтæ.

Æнамонд Челе! Æрæмбырд сты сау халæттæ алырдыгæй ингæны былмæ. Фондз уады скодта дæрдтыл Цъыллингаты былыстæр цуанон зæронд Биби. Тымбыл кауы алыварс æрæмбырд сты гомгуыбын басиаччытæ æмæ се 'рттиваг цæстытæ не здахынц дæ кулдуарæй.

Йæ, уæу-уæй, Челе! Иу зæрдæриссæг дыл нæ разынц дæ царды изæр. Бирæ фæцардтæ, бирæ фæкуыстай, бирæ бынтæ фæкодтай дæ фæстæгтæн, не ссардтай æрмæст дæхицæн, дæ фæстаджы бонтæн иу æмгар, иу хицон. Æрæвæрдтай дæ иу къах ингæны, схойынц иннæйы дæр размæ, фæстæмæ — ничи хицонæй, æддагонæй. Дæ тыхст улæфтмæ, дæ тыхджын хъæрзынмæ сæ мидбылты худынц, сæ цæстытæ ныкъулынц кæрæдзимæ дæ цыппар чынды. Уыдис дын æртæ буц чызджы. Хорз мæйттæ нæ агуырджы сæ чызджы бонты, цыдысты радгай фыццаг сдзурагмæ. Ныр хусцæстæй лæууынц сæ мæлæг фыды уæлхъус æмæ зæрдиагæй æнхъæлмæ кæсынц йæ цæстыты æрцъынмæ. Гæппæввонг бадынц дæ цыппар фырты дæр. Дæ дзаг хæдзар дын мыды чыргъæдау куы бадихтæ кæной, дæ ингæны фæрстæ куыд нæ ратонæй, æнамонд зæронд! (Æрн. И.).

* Ссарут тексты орфограммæтæ æмæ сæ фæнысан кæнут нымæцтæй:

- 1 – хъæлæсон дзырды райдианы;
- 2 – дывæргонд æмхъæлæсон уидаджы
- 3 – хъæлæсоны ивд уидаджы
- 4 – бирæон нымæцы фæсæфтуан Т-йы дывæркæнынад
- 5 – æмхъæлæсонты къорды растфыссынад
- 6 – хъæлæсонты æлвæстад
- 7 – уидаджы æмхъæлæсоны ивд фæрссаг хауæны
- 8 – фæсæфтуаны растфыссынад
- 9 – уидаджы растфыссынад разæфтуаны фæстæ.

№2.

Афæдзтæ та **аивгъуыдтой**. Фыццаджы хуызæн та уымæл мæйдары адæм гуырдысты, рæзыдысты, - уарзтой æмæ мардысты; фыццаджы хуызæн сæм зынды, цыма цард уыди æнцой æмæ сабыр. Фæлæ йæ цардæй разы ничиуал уыди. Нал сæ рох кодтой, стъалы æвиппайды цы сахъæттæ фæрухс кодта, уыдон. Æнад сысты фыццаджы циндзинадтæ, æппын кæрон нал уыди гæдыдзинадæн. **Зæрдæсастæй** дард стъалымæ лæгъстæ кæнгæйæ, сагъæс адæймаджы æнцой нал уагъта: «Цы уыдзыстæм, иу æнæзонд та куы фæзына æмæ нæм стъалы куы æрхæсса, уæд?» Æмæ-иу æвзаг комы нал хатти, кувын-иу зæрдæ нал загъта, фæлæ-иу адæймаг фыр тæссæй ризын саста. Фыд фырты ахуыр кодта: стъалытæм тындзын адæймаджы цардамонд у, æмæ та-иу фæстæмæ зæрдæ фæкъæпп кодта: «Ныр мæ фырты зæрды æцаг куы бафта стъалыты рухсмæ тындзын, æмæ, Адеилы хуызæн, куы абæлццон уа стъалымæ æмæ йæ зæхмæ куы æрхæсса?» Æмæ уыцы сахат йæ фыртæн æмбарын кодта: «Цы зæгъын æй хъæуы, рухс хорз кæй у, уый, фæлæ æнæзонд хъуыддаг у рухс зæхмæ æрхæссыныл фæлварын; ахæм адæм дæр уыди, фæлæ агады мардæй фесæфтысты, цардæн нæ феххуыс уæвгæйæ».

Афтæ ахуыр кодтой дæснытæ адæмы, уыцы зонд раст кодтой ахуыргæндтæ дæр. Фæлæ сæ ахуырджинад бæсты нал цыди: фæ-кæс, æмæ та-иу кой айхъуысти, - ахæм æмæ ахæм лæппу кæнæ чызг йæ райгуырæн къонайæ йæхи айста, бæрæг нæй кæдæм, кæд Адеилы фæндагыл нæ ацыди, уæд? Æмæ тæрсгæ-ризгæйæ адæм бамбæрстой: иу хатт ма зæххыл рухс куы ферттыва, уæд бар-æнæбары байдайын хъæудзæн стыр куыст - цард ног æгъдæуттыл саразын - æмæ дзы хи фæласын къухы нал бафтдзæн. Зæрдæ æнцад нал уыди, дард **талынгæронмæ** сæ каст скодтой æмæ сæм афтæ касты, цыма стъалытæ хæстæгæй хæстæгдæр кæнынц æмæ сæ рухс хæстæг æрттивын байдыдта (В.В. Вересаев. Стъалы.

Тæлм.-Æмб.Ц.).

- * Ссарут тексты орфограммæтæ æмæ сæ фæнысан кæнут, бамбарын сын кæнут сæ растфыссынад.

Фыццаг хъуыдыйады дзырд *авгъуыдтой* равзарут морфемæтæм гæсгæ.

Æхсæзæм хъуыдыйады дзырд *зæрдæсастæй*-æн скæнут морфологион анализ.

Фæстаг хъуыдыйады дзырдæн «*талынгæронмæ*» скæнут фонетикон æвзæрст.

Критерии оценивания словарного диктанта.

При оценке словарного диктанта рекомендуется руководствоваться следующим:

Оценка «5» ставится за диктант, в котором нет ошибок.

Оценка «4» ставится за диктант, в котором студент допустил 1-2 ошибки.

Оценка «3» ставится за диктант, в котором допущено 3-4 ошибки.

Оценка «2» ставится за диктант, в котором допущено до 7 ошибок. При большем количестве ошибок диктант оценивается баллом «1».

Критерии оценивания контрольного диктанта.

При оценке диктантов важно учитывать характер ошибки. Среди ошибок следует выделять негрубые, то есть не имеющие существенного значения для характеристики грамотности. При подсчете ошибок две негрубые считаются за одну.

Также необходимо учитывать повторяемость и однотипность ошибок. Если ошибка повторяется в одном и том же слове или в корне однокоренных слов, то она считается за одну ошибку. Однотипными считаются ошибки на одно правило. Первые три однотипные ошибки считаются за одну ошибку, каждая следующая подобная ошибка учитывается как самостоятельная.

Примечание. Если в одном непроверяемом слове допущены 2 и более ошибок, то все они считаются за одну ошибку.

При наличии в контрольном диктанте более 5 поправок (исправление неверного написания на верное) оценка снижается на 1 балл. Отличная оценка не выставляется при наличии 3-х и более исправлений.

Диктант оценивается одной отметкой.

Оценка «5» выставляется за безошибочную работу, а также при наличии в ней одной негрубой орфографической или одной негрубой пунктуационной ошибки.

Оценка «4» выставляется при наличии в диктанте двух орфографических и двух пунктуационных ошибок, или 1 орфографической и 3-х пунктуационных ошибок или 4-х пунктуационных ошибок при отсутствии орфографических ошибок. Оценка «4» может выставляться при 3-х орфографических ошибках, если среди них есть однотипные.

Оценка «3» выставляется за диктант, в котором допущены 4 орфографические и 4 пунктуационные ошибки или 3 орфографические и 5 пунктуационных ошибок или 7 пунктуационных ошибок при отсутствии орфографических ошибок.

Оценка «2» выставляется за диктант, в котором допущено до 7 орфографических и 7 пунктуационных ошибок, или 6 орфографических и 8 пунктуационных ошибок, или 5 орфографических и 9 пунктуационных ошибок, или 8 орфографических и 6 пунктуационных ошибок.

При большем количестве ошибок диктант оценивается баллом «1».

В комплексной контрольной работе, состоящей из диктанта и дополнительного (фонетического, лексического, орфографического, грамматического) задания, выставляются 2 оценки за каждый вид работы.

При оценке выполнения дополнительных заданий рекомендуется руководствоваться следующим:

Оценка «5» ставится, если студент выполнил все задания верно.

Оценка «4» ставится, если студент выполнил правильно не менее $\frac{3}{4}$ задания.

Оценка «3» ставится за работу, в которой правильно выполнено не менее половины заданий.

Оценка «2» ставится за работу, в которой не выполнено более половины заданий.

Оценка «1» ставится, если студент не выполнил ни одного задания.

Примечание. Орфографические и пунктуационные ошибки, допущенные при выполнении дополнительных заданий, учитываются при выведении оценки за диктант.

7) Примеры тестовых заданий по дисциплине (ОПК-5, ПК-2):

Ирон орфографийы сәйраг принцип у:

фонетикон

+морфологион

историон

бадзырдон

Растфыссынады æгъдæутты системæ ахуыр кæны:

орфоэпи

+орфографи

графикаæ

фонологи

Ирон æвзаджы дзырдтæ арæхдæр фыст цæуынц:

историон принципмæ гæсгæ

бадзырдон принципмæ гæсгæ

фонетикон принципмæ гæсгæ

+фонетикон æмæ морфологион принциптæм гæсгæ

Историон принципмæ гæсгæ дзырдтæ фыст вæййынц:

куыд хъуысынц, афтæ

алы уавæры дæр уыцы иу хуызы

+куыд ныффидар сты, уыцы хуызы

ахуыргæндтæ куыд баныхас кодтой, афтæ

Кæцы дзырд фыст у ахæм фæткмæ гæсгæ: «Разæфтуан НЫ-йы фæстæ дывæр кæны уидаджы фыццаг æмхъæлæсон хъæлæсоны размæ»?

ныллæг

+ныззилын

ныккæнд

ныййафын

Кæцы дзырд фыст у ахæм фæткмæ гæсгæ: «Уидаджы фæстаг æмхъæлæсон хатгай фæдывæр вæййы фæсæфтуантæ -АГ, -ОН, -АД-ы размæ»?

ардыгон

+хæххон

сæрон

бæрнон

Кæцы дзырд фыст у ахæм фæткмæ гæсгæ: «Уидаджы фæстаг æмхъæлæсон хатгай фæдывæр вæййы фæсæфтуантæ -аг, -он, -ад-ы размæ»?

+знаггад

æхсæнад

фæззыгон
скъуыддзаг

Кæцы дзырд фыст у ахæм фæткмæ гæсгæ: «Дæргъвæтин æмхæлæсоныл фæугæ дзырдмæ æмхæлæсонæй райдайгæ дзырды хай æфтыд куы æрцауы, уæд дæргъвæтин æмхæлæсонтæй иу ахауы»?

хъазтмæ
кæртмæ
+цæхджын
зæххон

Кæцы дзырд фыст у ахæм фæткмæ гæсгæ: «Дæргъвæтин æмхæлæсоныл фæугæ дзырдмæ æмхæлæсонæй райдайгæ дзырды хай æфтыд куы æрцауы, уæд дæргъвæтин æмхæлæсонтæй иу ахауы»?

+зæхкусæг
цæххæргом
æдзæхх
хæххон

Кæцы дзырд фыст у ахæм фæткмæ гæсгæ: «Дæргъвæтин æмхæлæсоныл фæугæ дзырдмæ æмхæлæсонæй райдайгæ дзырды хай æфтыд куы æрцауы, уæд дæргъвæтин æмхæлæсонтæй иу ахауы»?

хуымзæхх
+гæпгæнæг
сæпп-сæпп
бæззы

Кæцы дзырды ис рæдыд?

+æвснайын
бæхджын
цырыхъхытæ
хъуыддаг

Кæцы рæнхы æппæт дзырдтæ дæр фыссын хъæуы стыр дамгъæйæ?

хур, къæвда, дымгæ
+хур, зæхх, плутон
зæхх, арв, мит
денджыз, фурд, цæугæдон

Кæцы рæнхы æппæт дзырдтæ дæр фыссын хъæуы стыр дамгъæйæ?

+галактикæ, уимблдон, нью-джерси
марс, мæй, январь
театр, шекспир, поэт
фидар, бимболат, лæппулæг

Бацамонут æнаивгæ дзырд:

гауызау
тыхджын
цъæх
+дæр

Бацамонут дзырд аразгæ бындуримæ:

+рахицæнгæнæн
бындур
уидаг
кæрон

Кæцы дзырды ис дыууæ уидаджы?

хæдзарон
хæдзардзин
+хæдзардарæг
хæдзарджын

Кæцы дзырды ис дыууæ фæсæфтуаны?

зондджындæртæ
+æфсæддонтæ
комкоммæ
диссаг

Кæцы дзырды ис бавæргæ æмхæлæсон разæфтуан æмæ уидаджы æхсæн?

ацафон
ацыдис
+бацамыдта
бацин кодта

Кæцы дзырды ис бавæргæ æмхæлæсон разæфтуан æмæ уидаджы æхсæн?

нывæрдта
+ныуулæфыди
ныссагъта
ныппæрста

Кæцы дзырды разæфтуаны фæстæ ахаудис уидаджы фыццаг хæлæсон?

фесæфта
+рафснайдта
базмæлыдис
æрбахаста

Вазыгджын дзырдтæ хуыйнынц...

иу кæнæ фылдæр бындурæй арæст дзырдтæ
+дыууæ кæнæ фылдæр бындурæй арæст дзырдтæ
æртæ бындурæй арæст дзырдтæ

Вазыгджын дзырдтæ сты...

цæхджын, æхсаргард, цæхдарæн
зæрдæхсаинаг, фондзыссæдзы, лæгдзинад
+тыхыскъуыд, зæхкусæг, дывзыгон

Вазыгджын дзырдтæ сты...

+Æхсарсæттæг, къæбæрысконд, æмбисбон
Хъæуонхæдзардон, фæтæныстæг, зæрватыкк
Зына-нæзына, уарзондзинад, хорхæссæг

Кæцы рæнхъы ис рæдыд?

+зæххкусæг, зæрдæвæрæн
хорæрзад, хосгарст
бæрæггæнæн, дзæбидырдуан

Кæцы рæнхъы ис рæдыд?

арахъдуан, бæрæггæнæн
бонырдæм, боныцъæх
+кæрдæгхуыз, гæртæхсæн

Кæцы рæнхъы ис рæдыд?

цъыс-цъыс, цъысцъысаг
+зыр-зыр, зыр-зырæг
хæдзари-хæдзар, зына-нæзына

Дзырды бындур дывæр кæныны руаджы цы вазыгджын дзырдтæ арæст цæуынц, уыдон фыссын хъæуы:

æмхæстæй
+дефисимæ
хицæнæй

Цавæр рæдыдтытæ ис лæвæрд хъуыдыйæдты?

Æрмæст бæрзонд хæхты фæрстыл нæма зындис ног кæрдæджы æвзартæ. Адæм зæрдиагæй хъуысстой кæрæдзимæ.

+орфографион
грамматикон
пунктуацион

Цæгат Ирыстон-Аланийы ис:

иу паддзахадон æвзаг (ирон)
+дыууæ паддзахадон æвзаджы (ирон æмæ уырыссаг)
нæй дзы паддзахадон æвзаг

Хуссар Ирыстоны Конституцимæ гæсгæ ирон æвзаг у:

ныхасыздæхт
+паддзахадон æвзаг
диалект

Адæймагты 'хсæн бастдзинады функци æххæст кæны:

экспрессивон функци
+коммуникативон функци
хъуыды кæныны функци

Дзурадджы мидуавæр æвдисыны фæрæз у:

коммуникативон функци
+экспрессивон функци
эстетикон функци

Æвзагон мадзæлтты фæрцы аивдзинад, рæсугъддзинад аразыны функци у:

экспрессивон функци
хъуыды кæныны функци

+эстетикон функци

Ирон литературон æвзаг:

арæзт у дыууæ диалектæй

дих кæны ныхасы здæхтытыл

+у национ æвзаджы аразгæ, фæзминаг хуыз

Ирон литературон æвзаг:

+æвзаджы дæснытæ кæуыл бакуыстой, йæ ахæм хуыз

бæлвырд территорийы кæмæй пайда кæнынц, æвзаджы ахæм хуыз

бæлвырд социалон æмæ профессионалон къордты ныхас

Литературон æвзагæн ис:

+орфографион нормætæ, грамматикон нормætæ

этикон нормætæ

барадон нормætæ

Литературон æвзаджы рæзт баст нæу ахæм факторимæ:

ахуыргæндты, фысджыты архайд

æвзаджы рæзты мидагъдæуттæ, закъонтæ

+паддзахадон оргæнты фæндон

Æвзаджы формætæ сты:

+диалекттæ, хуымæтæг ныхас, жаргонтæ, литературон æвзаг

монолог, диалог, полилог

дзургæ ныхас, фысгæ ныхас

Хуымæтæг ныхас у:

бæлвырд территорийы кæмæй пайда кæнынц, æвзаджы ахæм хуыз

+литературон æвзаджы нормætæ хæлд кæм цæуынц, ахæм ныхас

бæлвырд социалон æмæ профессионалон къордты ныхас

Жаргон у:

литературон æвзаджы нормætæ хæлд кæм цæуынц, ахæм ныхас

бæлвырд территорийы кæмæй пайда кæнынц, æвзаджы ахæм хуыз

+бæлвырд социалон æмæ профессионалон къордты ныхас

Диалект у:

+бæлвырд территорийы кæмæй пайда кæнынц, æвзаджы ахæм хуыз

национ æвзаджы уæлдæр формæ

бæлвырд социалон æмæ профессионалон къордты ныхас

Ныхасы формætæ сты:

дзургæ, фысгæ æмæ хуымæтæг

+дзургæ æмæ фысгæ

дзургæ, литературон æмæ диалектон

Дзургæ ныхас дзуапп дæтты:

+орфоэпион æмæ интонацион нормæты домæнтæн

бæлвырд орфографион æмæ пунктуацион домæнтæн

графикайы домæнтæн

Литературон æвзаджы фысгæ хуыз арæст у:

графикайы домæнтæм гæсгæ

+бæлвырд орфографион æмæ пунктуацион домæнтæм гæсгæ

орфоэпион æмæ интонацион нормæты домæнтæм гæсгæ

Дзургæ ныхасы сæйраг миниуæг у:

+æдзæттæдзинад

рагацау цæттæдзинад

æрхæцæн нысæнтты фæрцы хицæнгонд

Ныхасы дзургæ формæйы æууæлтæ сты:

æххæст синтаксисон арæзтытæ

+фæлхаткæнынад

дзырдты раст рæнхъæвæрд

Ныхасы дзургæ формæйы æууæлтæ сты:

+æнæххæст синтаксисон арæзтытæ

дзырдты раст рæнхъæвæрд

æххæст синтаксисон арæзтытæ

Дзургæ ныхасы сæйраг миниуæг у:

раст арæст конструкцитæ

æххæст конструкцитæ

+æдзæттæдзинад

Ныхасы хуызтæ сты:

дзурын, хъуыды кæнын

фыссын, кæсын, хъуыды кæнын

+дзурын, хъусын, фыссын, кæсын

Ныхасы жанртæ сты:

+монолог, диалог, полилог

дзургæ, фысгæ

тæрхон, æрфыст, таурæгъ

Диалог у:

рагацау цæттæгонд ныхасы формæ

æртæ æмæ фылдæр адæймаджы ныхас иу бæлвырд фарсты фæдыл

+æвиппайды чи сæвзæры, дыууæ адæймаджы ахæм ныхас

Монолог у:

+дзурæджы активон ныхасы фæрцы арæст жанр

цалдæр адæймаджы кæм архайынц, ныхасы ахæм жанр

æвиппайды чи сæвзæры, дыууæ адæймаджы ахæм ныхас

Полилог у:

рагацау цæттæгонд ныхасы формæ

+æртæ æмæ фылдæр адæймаджы ныхас иу бæлвырд фарсты фæдыл

дзурæджы активон ныхасы фæрцы арæст жанр

Тексты иумайаг миниуджытæ:

+æххæстдзинад, семантикон бастдзинад, дихкæнынад, тематикон бæлвырддзинад
тематикон æбæлвырддзинад, бастдзинад
æнæххæстдзинад, тематикон æбæлвырддзинад, дихкæнынад

Стыр текст арæзт вæййы:

+параграфтæй, сæргæндтæй, хæйттæй
хъуыдыйæдтæй, абзацтæй
вазыгджын синтаксисон æнæхъæнтæй

Ныхасы культурайы бындуры ис:

+литературон æвзаг
дзургæ ныхас
хуымæтæг ныхас

Литературон æвзаджы нормæтæ ныффидар вæййынц:

+аив литературæйы хуыздæр уацмысты
сценæйы ныхасы
наукон текстты

Литературон æвзаджы нормæтæ ивынц:

тынг тагъд
+тынг сындæггай
искуы-иу хатт

Литературон текстты хуызтæ сты:

+æрфыст, таурæгъ, тæрхон
роман, уацау, радзырд
монолог, диалог, полилог

Текст-æрфыст у:

+цавæрдæр фæзынды миниуджыты равдыст
цымыдисаг цауы тыххæй бæстон радзырд
ахсджиаг фарсты æвзæрст

Таурæгъ у:

цавæрдæр фæзынды миниуджыты равдыст
ахсджиаг фарсты æвзæрст
+исты цауы тыххæй радзырд

Текст-тæрхон у:

дзырдты фæрцы исты фæзынды равдыст
+дзырдты фæрцы цавæрдæр хъуыдыйы, идейæйы равдыст
цавæрдæр фæзынды миниуджыты равдыст

Текст-тæрхон арæхдæр арæзт вæййы:

иу хайæ (тезисæй)
дыууæ хайæ (тезис æмæ аргументтæй)
+æртæ хайæ (тезис, аргументтæ, хатдзæг, кæнæ кæронбæттæнæй)

Æрфыстæн характерон у ахæм композици:

+предметы (фæзынды) тыххæй иумæйаг æмбарынад, йæ хицæн миниуджытæ,
авторы хатдзæг
разныхас, сæйраг хай, кæронбæттæн
аннотаци, сæйраг хай, хатдзæг

Сюжеты, арахайды райхæлды равдыст сæйрагдæр у:

текст æрфысты

+таурæгъы

тæрхоны

Портрет, пейзаж æмбæлынц тексты ахæм хуызы:

таурæгъ

тæрхон

+æрфыст

**Хъуыдыйæдтæ фылдæр хатт вæййынц вазыгджынгонд, йæ лексикайæн та
характерон сты абстрактон æмбарынадтæ æвдисæг дзырдтæ тексты ахæм
хуызы:**

æрфыст

таурæгъ

+тæрхон

Тезистæ æмæ аргументтæ æмбæлынц тексты ахæм хуызы:

+тæрхон

таурæгъ

æрфыст

Бавæргæ дзырдтæ «фыццаджыдæр, афтæмæй, уыйадыл» арæхдæр æмбæлынц:

таурæгъы

æрфысты

+тæрхоны

**Бæрæггæнæнтæ, фæрсдзырдтæ, æнæххæст æмæ номхуындон хъуыдыйæдтæ
арæхдæр æмбæлынц тексты ахæм хуызы:**

таурæгъ

+æрфыст

тæрхон

Бацамонут раст хъуыды:

+Хатгай уыцы иу тексты баиу вæййынц таурæгъ æмæ æрфысты миниуджытæ.

Таурæгъ æмæ æрфыст иу уацмысы мидæг никуы æмбæлынц.

Иу уацмысы уавæн ис æрмæст ныхасы иу хуызæн.

**Сбæрæг кæнут ныхасы хуыз: «Хуссар цæгæттæ, къуырфбын лæнчытæ
дидинаггæй алы хъулонхуыз æвдисынц»:**

таурæгъ

+æрфыст

тæрхон

**Сбæрæг кæнут ныхасы хуыз: «Раст Хъуды комы, Арагуыйы доны фарс, иу
рæсугъд уæлхох фæзы царди дыууæ 'фсымæры: Таджи æмæ Дзама»:**

+таурæгъ
æрфыст
тæрхон

Сбæрæг кæнут ныхасы хуыз: «Не ’взаг хъуамæ суа нæ кусæнгарз æхсæндзарды æппæт къабæзты дæр – æрвылбоны царды, аивады, политикайы, нæ цин æмæ нæ хъыджы бон, зонадон куысты æмæ периодикон мыхуыры»:

таурæгъ
æрфыст
+тæрхон

Ирон æвзаг хауы:

индиаг æвзæгты къордмæ
+ирайнаг æвзæгты цæгат-скæсæйнаг къабазмæ
гермайнаг æвзæгты къордмæ

Фыццаг ирон мыхуыргонд чиныг хуыйны:

+«Начальное учение человеком, хотящим учиться книг божественного писания»
«Осетинская грамматика»
«Поэма об Алгузе»

Фыццаг ирон мыхуыргонд чиныг рацыди:

+1798 азы
1844 азы
1925 азы

Фыццаг ирон мыхуыргонд чиныг уыдис:

абеты чиныг
+цыбыр катехизис (дины чиныг)
грамматикайы чиныг

Ирон æвзаджы фыццаг наукон грамматикайы автор у:

Абайты Васо
+А.М. Шёгрэн
В.Ф. Миллер

Дыууынæм æнусы ирон æвзаг ног дзырдтæн сæ фылдæр иста:

тюркаг æвзæгтæй
ирайнаг æвзæгтæй
+уырыссаг æвзæгтæй

Не ’взаджы сæйраг фонды дзырдтæ сты:

+индоевропæйаг
тюркаг
кавказаг

Ирон æвзаджы диалектты ’хсæн ис ахæм хицæндзинæдтæ:

синтаксисон
+фонетикон, лексикон, грамматикон
æрмæст лексикон

Ирон диалекты ныхасыздæхтытæ сты:

куырттатаг, мæздæггаг, озрекаг
уæллагкоймаг, стырдыгуйраг, уæлладжырон
+уæлладжырон, куырттатаг, дзауаг, туаллаг...

Ныхасыздæхтытæ кæрæдзийæ хицæн кæнынц сæйрагдæр:

+фонетикайæ (мырон скондæй)
лексикайæ
синтаксисæй

Æвзаджы нормæ у:

+æвзагæй раст пайда кæнынæ æгъдау
растфыссынадæ æгъдау
æвзаджы уавæр бæлвырд дуджы

Æвзаджы нормæтæ:

ивгæ нæ кæнынц
+тынг сындæггай ивынц
тынг тагъд ивынц

***Зокъо æмæ къозо, сыгъæрин æмæ сызгъæрин* сты:**

дзырдарæзтон варианттæ
+фонетикон варианттæ
контактон варианттæ

***Картофтæ æмæ картæфтæ, стъолтæ æмæ стъæлттæ* сты:**

морфологион варианттæ
фонетикон варианттæ
+контактон варианттæ

***Дæсæм æмæ дæсæймаг, цыппæрæм æмæ цыппæрæймаг* сты:**

+дзырдарæзтон варианттæ
морфологион варианттæ
фонетикон варианттæ

***Уæлибæх, уæливых, уæлибых* сты:**

+фонетикон варианттæ
морфологион варианттæ
дзырдарæзтон варианттæ
контактон варианттæ

***Бæрæгбæттæ æмæ бæрæгбонтæ, дзуаппытæ æмæ дзуæппытæ, сынчъы æмæ сынкъы* сты:**

дзырдарæзтон варианттæ
+морфологион варианттæ
фонетикон варианттæ

***Фарстытæ æмæ фæрстытæ, нысаниуджытæ æмæ нысаниуæгтæ, лæджы æмæ лæгы, фыссæджы æмæ фыссæгы* сты:**

фонетикон варианттæ
дзырдарæзтон варианттæ

+морфологион варианттæ

***Фыццаг æмæ фыццагæм, дыккаг æмæ дыккагæм, æртыккаг æмæ æртыккагæм, фæндзæм æмæ фæндзæймаг* сты:**

+дзырдарæзтон варианттæ

фонетикон варианттæ

морфологион варианттæ

***Америка, Амырык, Америк, танктæ, танкастæ, танчытæ* сты:**

фонетикон варианттæ

морфологион варианттæ

+контактон варианттæ

Бацамонут хъуыдыйад, лексикон нормæтæ хæлд кæм сты (иу дзырды бæсты æндæр дзырдæй пайдакæнынад):

+Зын рæстæджы иумæ цæрын уыд рогдæр.

Рог дымгæ ракодта.

Иуæй-иу хатт йæм рог митæ дæр вæййы.

Бацамонут хъуыдыйад, лексикон нормæтæ хæлд кæм сты (темæ æмæ дзырды эмоционалон-аргъдæттæн мидисы æхсæн ныхмæвæрддзинад):

Бон куыддæр цъæхтæ кæнын байдыдта, афтæ Залдуз йæ къæртатæ йæ цонгыл акодта æмæ доны былмæ ацыд (Мамсыраты Д.).

+Фæлæ кæй хъæудзæн де 'хца, æнæниздзинад дæм куы нæ уа æмæ уыцы æхца хостыл куы тар кæнай, уæд?

Ныббар мын, кæд искуы мæн тыххæй дæ зæрдæмæ бахастай маст (Кочысаты М.).

Бацамонут хъуыдыйад, лексикон нормæтæ хæлд кæм сты (анахронизмтæй пайдакæнынад):

+Ирон литературæйы бындурæвæрджытæй бирæтæ ахуыр кодтой уæрæсейаг вузты.

Темболат ныллæуыди, æз, дам, ын сæрадджы бафыстон (Коцойты А.).

Нæкуысты сæргълæууæг бадомдта, зæгъгæ, улæфæн бон куыстмæрацауын хъæуы.

Бацамонут хъуыдыйад, лексикон нормæтæ хæлд кæм сты (анахронизмтæй пайдакæнынад):

Рæсугъддзинадæй æхсæвыгон кæд исты вæййы, уæд уыдон сты мæй æмæстæлæйтæ (Бесаты Т.).

Мæбон уыд, кæцырдæмдæриддæр мæфæндыдаид, уыцырдæм ацæуын (Мамсыраты Д.).

+Сатана, дам, Уырымæгмæ Чъребамаæ телефонæй дзуры...

Бацамонут хъуыдыйад, лексикон нормæтæ хæлд кæм сты (кæрæдзиуыл чи «нæ фидæуы», æнгом дзырдбаст чи нæ аразы, ахæм дзырдтæй пайдакæнынад):

Æз ацы рæттæм дæр уымæн æрхаудтæн, æмæбарын нæзонын (Брытъиаты Е.).

+Уый у нæ Райгуыраен бæстæ, нæ фыццаг мадæлон æвзаг кæм бавзæрстам.

Таджи дуар фегом кодта, æмæуайтагъд хæдзары астау фондз æдгæртæлæджы балæууыд (Гæдиаты С.).

Бацамонут хъуыдыйад, лексикон нормæтæ хæлд кæм сты (кæрæдзиуыл чи «нæ фидæуы», æнгом дзырдбаст чи нæ аразы, ахæм дзырдтæй пайдакæнынад):

+Æвæццæгæн, алы адæймагæн дæр йæ царды ис цыдæр вазыгджын ахадындзинæдтæ.

Æз дæахæм бæхыл абадын кæндзынæн, æмæфатау куыд хауай (Брытъиаты Е.).

Нæлгоймаг æмбалæй йемæчи рацæудзæн, уыдон Сæбан рагацау зыдта (Бицъоты Г.).

Бацамонут хъуыдыйад, лексикон норматæ хæлд кæм сты (кæрæдзиуыл чи «нæ фидæу»), æнгом дзырдбаст чи нæ аразы, ахæм дзырдтæй пайдакæнынад):

Хъæуы æхсæнмææвзæрст чи æрцæуы, уый йæудæй цæуы исты хорздзинад скæныныл æмæуый равдисыныл адæмы 'хсæн (Тлатты Х.).

Лæджы зæрдæмæцы дзырд бахъардзæн, ахæм дзырд ссарынмæтынг арæхстджын уыдис Хæмæт (Гæдиаты Ц.).

+Мæхицæн ахæм хатдзæгтæ райстон...

Бацамонут хъуыдыйад, лексикон норматæ хæлд кæм сты (иу дзырды бæсты æндæр дзырдæй пайдакæнынад):

+Ныры заманы арæхдæр нæ бон у фенын, кæстæртæ хистæртæй хицæнæй кæй цæрынц, уый. Æмæ уый у тынг æнкъард.

Уарзондзинады фæлгонц дæзæрдæйы куы судза, уæд дæуый фыдраконды ныллæууын никуы бауадздзæн (Цоциты Р.).

Æхсæрдзæнтæ, цыма хуры рухс уыдонæй æхсызгондæр никæмæн уыд, уыйау гæппытæкæнынц иу айнаджы тигъæй иннæайнаджы тигъмæ (Цæгæраты М.).

Равзарут раст дзуапп:

+Пунктуаци – æвзагзонынады хай, ахуыр кæны фыссынады æрхæцæн нысæнттæ æвæрыны æгъдæуттæ.

Пунктуаци – æвзагзонынады хай, ахуыр кæны дзырдтæ æмæ сæ форматæ фыссыны æгъдæуттæ.

Пунктуаци – æвзагзонынады хай, дзырдтæ литературон норматæм гæсгæ дзурыны æгъдæуттæ.

Равзарут раст дзуапп:

Тире у орфографион нысан.

+Тире у пунктуацион нысан.

Тире у музыкалон нысан.

Равзарут раст дзуапп:

Фæрссаг фарст кæм вæййы, ахæм домгæвазыгджын хъуыдыйады кæрон, сæйраг хай фарстон куы нæ уа, уæд æвæрæм фарсты нысан: *Зæгъут, цæмæй хицæн кæнынц хуымæтæг æмæ вазыгджын хъуыдыйæдтæ?*

+Фæрссаг фарст кæм вæййы, ахæм домгæвазыгджын хъуыдыйады кæрон, сæйраг хай фарстон куы нæ уа, уæд æвæрæм стъæлф: *Зæгъут, цæмæй хицæн кæнынц хуымæтæг æмæ вазыгджын хъуыдыйæдтæ.*

Фæрссаг фарст кæм вæййы, ахæм домгæвазыгджын хъуыдыйады кæрон, сæйраг хай фарстон куы нæ уа, уæд æвæрæм хъæрон нысан: *Зæгъут, цæмæй хицæн кæнынц хуымæтæг æмæ вазыгджын хъуыдыйæдтæ!*

Бацамонут раст раиртæст:

Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ æнæ бæттæгæй баст цы сæрмагонд хæйттæ вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы тире: *Дзæгъæл мæ ныууагъта мæ фыд – нæ зонын мæ мады рæвдыд.* (Къ.)

+Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ æнæ бæттæгæй баст цы сæрмагонд хæйттæ вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы кæдзыг: *Дзæгъæл мæ ныууагъта мæ фыд, нæ зонын мæ мады рæвдыд.* (Къ.)

Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ æнæ бæттæгæй баст цы сæрмагонд хæйттæ вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы дыстæлф: *Дзæгъæл мæ ныууагъта мæ фыд: нæ зонын мæ мады рæвдыд.* (Къ.)

Бацамонут раст раиртæст:

Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ иугæнæг бæттæгæ *æмæ, дæр, стæй, дæр-дæр, нæ-нæ, нæдæр-нæдæр, нал-нал, ма-ма, мауал-мауал* æ.æнд. руаджы цы хæйттæ баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы дыстæлф: *Уазæг уу æхсæв уазæг у: стæй уый дæр фысым у.* (Æмб.)

Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ иугæнæг бæттæгæ *æмæ, дæр, стæй, дæр-дæр, нæ-нæ, нæдæр-нæдæр, нал-нал, ма-ма, мауал-мауал* æ.æнд. руаджы цы хæйттæ баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы тире: *Уазæг уу æхсæв уазæг у – стæй уый дæр фысым у.* (Æмб.)

+Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ иугæнæг бæттæгæ *æмæ, дæр, стæй, дæр-дæр, нæ-нæ, нæдæр-нæдæр, нал-нал, ма-ма, мауал-мауал* æ.æнд. руаджы цы хæйттæ баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы кæдзыг: *Уазæг уу æхсæв уазæг у, стæй уый дæр фысым у.* (Æмб.)

Бацамонут раст раиртæст:

+Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ ныхмæвæрды бæттæгæ *фæлæ, та, афтæмæй, уæддæр, кæннод, æндæр(а), уыйеддæмæ* æ.æнд. руаджы цы сæрмагонд хæйттæ баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы кæдзыг: *Хыл ма кæнæнт, уыйеддæмæ рацæуæнт æмæ мæнæ мах хуызæтты цур æрцæрæнт.* (Г.Ал.)

Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ ныхмæвæрды бæттæгæ *фæлæ, та, афтæмæй, уæддæр, кæннод, æндæр(а), уыйеддæмæ* æ.æнд. руаджы цы сæрмагонд хæйттæ баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы тире: *Хыл ма кæнæнт – уыйеддæмæ рацæуæнт æмæ мæнæ мах хуызæтты цур æрцæрæнт.* (Г.Ал.)

Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ ныхмæвæрды бæттæгæ *фæлæ, та, афтæмæй, уæддæр, кæннод, æндæр(а), уыйеддæмæ* æ.æнд. руаджы цы сæрмагонд хæйттæ баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы кæдзыг: *Хыл ма кæнæнт: уыйеддæмæ рацæуæнт æмæ мæнæ мах хуызæтты цур æрцæрæнт.* (Г.Ал.)

Бацамонут раст раиртæст:

Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ дихон бæттæгæ *йе, кæнæ, æви, куы-куы, кæнæ-кæнæ, йе-йе, фæнды-фæнды* æ.æнд. руаджы цы сæрмагонд хæйттæ баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы тире: *Адæймаг йæ цардæй схъыг уыдзæн – æви нæ планетæйы уавæртæ цæрынаен нал бæздзысты?* (С.Н.)

+Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ дихон бæттæгæ *йе, кæнæ, æви, куы-куы, кæнæ-кæнæ, йе-йе, фæнды-фæнды* æ.æнд. руаджы цы сæрмагонд 'баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы кæдзыг: *Адæймаг йæ цардæй схъыг уыдзæн, æви нæ планетæйы уавæртæ цæрынаен нал бæздзысты?* (С.Н.)

Иу вазыгджын хъуыдыйады мидæг кæрæдзиимæ дихон бæттæгæ *йе, кæнæ, æви, куы-куы, кæнæ-кæнæ, йе-йе, фæнды-фæнды* æ.æнд. руаджы цы сæрмагонд хæйттæ баст вæййынц, уыдоны 'хсæн æвæрын хъæуы дыстæлф: *Адæймаг йæ цардæй схъыг уыдзæн: æви нæ планетæйы уавæртæ цæрынаен нал бæздзысты?* (С.Н.)

Бацамонут раст раиртæст.

Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдты сæрмагонд хъуыдыйæдтæ бæтæгтæ *æви*, *æмæ*, *кæнæ*-йæ баст куы фæцæуынц æмæ сын иумæйаг фæрссаг уæнг кæнæ иумæйаг уæлæмхæст хай куы вæййы, уæд сын се 'хсæн æвæрын хъæуы дыстæлф: *Абон нæм практикон ахуыр уыдзæнис: æви нын лекци кæсдзысты?*

Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдты сæрмагонд хъуыдыйæдтæ бæтæгтæ *æви*, *æмæ*, *кæнæ*-йæ баст куы фæцæуынц æмæ сын иумæйаг фæрссаг уæнг кæнæ иумæйаг уæлæмхæст хай куы вæййы, уæд сын се 'хсæн æвæрын хъæуы къæдзыг: *Абон нæм практикон ахуыр уыдзæнис, æви нын лекци кæсдзысты?*

+Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйæдты сæрмагонд хъуыдыйæдтæ бæтæгтæ *æви*, *æмæ*, *кæнæ*-йæ баст куы фæцæуынц æмæ сын иумæйаг фæрссаг уæнг кæнæ иумæйаг уæлæмхæст хай куы вæййы, уæд сын се 'хсæн къæдзыг æвæрын нæ хъæуы: *Абон нæм практикон ахуыр уыдзæнис æви нын лекци кæсдзысты?*

Бацамонут раст раиртæст.

Домгæвазыгджын хъуыдыйады мидаг сæйраг æмæ уæлæмхæст хайтты 'хсæн æвæрын хъæуы тире: *Амондджын уый вæййы – æнæниз æмæ æвæсмонæй чи фæцæры.* (Æмб.)

+Домгæвазыгджын хъуыдыйады мидаг сæйраг æмæ уæлæмхæст хайтты 'хсæн æвæрын хъæуы къæдзыг: *Амондджын уый вæййы, æнæниз æмæ æвæсмонæй чи фæцæры.* (Æмб.)

Домгæвазыгджын хъуыдыйады мидаг сæйраг æмæ уæлæмхæст хайтты 'хсæн æвæрын хъæуы стæлф къæдзыгимæ: *Амондджын уый вæййы, æнæниз æмæ æвæсмонæй чи фæцæры.* (Æмб.)

Бацамонут раст раиртæст.

Домгæвазыгджын хъуыдыйады мидаг уæлæмхæст хай сæйраг хайы астæу куы вæййы, уæд æй дыууæрдыхæй хицæн кæнын хъæуы тиретæй: *Бæрæг уыд – рухс хъæуæй кæй цæуы – уый.* (Мамс. Д.)

Домгæвазыгджын хъуыдыйады мидаг уæлæмхæст хай сæйраг хайы астæу куы вæййы, уæд æй дыууæрдыхæй хицæн кæнын хъæуы дыстæлфытæй: *Бæрæг уыд, рухс хъæуæй кæй цæуы, уый.* (Мамс. Д.)

+Домгæвазыгджын хъуыдыйады мидаг уæлæмхæст хай сæйраг хайы астæу куы вæййы, уæд æй дыууæрдыхæй хицæн кæнын хъæуы къæдзыгтæй: *Бæрæг уыд, рухс хъæуæй кæй цæуы, уый.* (Мамс. Д.)

Бацамонут раст раиртæст.

+Уæлæмхæст хай сæйраг хайы фæстæ куы фæлæууы æмæ куы райдайы амад бæттæгтæ *уымæн æмæ*, *уымæ гæсгæ æмæ*, *уый тыххæй æмæ*-йæ, уæд бæттæгты разæй æвæрын хъæуы къæдзыг: *Цардысты тынг мæгуыр, уый тыххæй æмæ сын нæ уыдис нæ хуымгæнды, нæ хосгæрсты зæхх.* (Къ.)

Уæлæмхæст хай сæйраг хайы фæстæ куы фæлæууы æмæ куы райдайы амад бæттæгтæ *уымæн æмæ*, *уымæ гæсгæ æмæ*, *уый тыххæй æмæ*-йæ, уæд бæттæгты разæй æвæрын хъæуы тире: *Цардысты тынг мæгуыр – уый тыххæй æмæ сын нæ уыдис нæ хуымгæнды, нæ хосгæрсты зæхх.* (Къ.)

Уæлæмхæст хай сæйраг хайы фæстæ куы фæлæууы æмæ куы райдайы амад бæттæгтæ *уымæн æмæ*, *уымæ гæсгæ æмæ*, *уый тыххæй æмæ*-йæ, уæд бæттæгты разæй æвæрын хъæуы стæлф къæдзыгимæ: *Цардысты тынг мæгуыр; уый тыххæй æмæ сын нæ уыдис нæ хуымгæнды, нæ хосгæрсты зæхх.* (Къ.)

Бацамонут раст раиртæст.

Амад бәттәгтә уымән әмә, уымә гәсгә әмә, уый тыххәй әмә-йы хәйттә уымән, уымә гәсгә, уый тыххәй сәхимә куы райсынц логикон цавд, куы свәййынц сәйраг хайы уәнгтә, уәд сәрмагондәй бәттәг вәййы әмә, уымә гәсгә йын йә разәй әвәрын хәуы тире: *Махи та дәм уый тыххәй не здахын – әмә дарәсәй рәвдз нә дән.* (Әмб.Ц.)

+Амад бәттәгтә уымән әмә, уымә гәсгә әмә, уый тыххәй әмә-йы хәйттә уымән, уымә гәсгә, уый тыххәй сәхимә куы райсынц логикон цавд, куы свәййынц сәйраг хайы уәнгтә, уәд сәрмагондәй бәттәг вәййы әмә, уымә гәсгә йын йә разәй әвәрын хәуы кәдзыг: *Махи та дәм уый тыххәй не здахын, әмә дарәсәй рәвдз нә дән.* (Әмб.Ц.)

Амад бәттәгтә уымән әмә, уымә гәсгә әмә, уый тыххәй әмә-йы хәйттә уымән, уымә гәсгә, уый тыххәй сәхимә куы райсынц логикон цавд, куы свәййынц сәйраг хайы уәнгтә, уәд сәрмагондәй бәттәг вәййы әмә, уымә гәсгә йын йә разәй әвәрын хәуы дыстәлф: *Махи та дәм уый тыххәй не здахын: әмә дарәсәй рәвдз нә дән.* (Әмб.Ц.)

Критерии оценивания:

Всего в тесте 25 вопросов. За каждый правильный ответ – 1 балл.

Промежуточный контроль – итоговая оценка знаний студента, осуществляется по накопительной системе суммированием баллов, полученных в процессе текущего и рубежного контроля.

Форма промежуточного контроля в 1,3,5 семестрах – зачет.

Проведение текущего и промежуточного контроля по дисциплине осуществляется в соответствии с Положением СОГУ.¹

БАЛЛЬНАЯ СТРУКТУРА ОЦЕНКИ

Форма контроля	Макс. кол-во баллов
Текущая оценка студента в течение 1-8 недели состоит из:	25
• Выполнения заданий на практических занятиях	10
• Выполнения домашних заданий	5
• Самостоятельных работ	10
1-я рубежная письменная контрольная работа	25
Текущая оценка студента в течение 10-15 недели состоит из:	25
• Выполнения заданий на практических занятиях	10
• Выполнения домашних заданий	5
• Самостоятельных работ	10
2-я рубежная письменная контрольная работа	25
Итого	100

Методика формирования результирующей оценки²

В ходе текущего контроля студенты могут набрать 0-100 баллов:

¹ Положение о текущем контроле успеваемости и промежуточной аттестации обучающихся по образовательным программам высшего образования – программам бакалавриата, магистратуры и специалитета в СОГУ.

² В соответствии с Положением о БРС оценивания обучающихся очной формы по образовательным программам высшего образования – программам бакалавриата и специалитета в ФГБОУ ВО СОГУ (от 05.03.2018 г., пр. № 47)

1-я рубежная аттестация – максимально 50 баллов; из них:

От 0 до 25 баллов (рубежная аттестация) – тестирование в центре тестирования СОГУ или контрольная работа;

От 0 до 25 баллов (текущая оценка) – активная работа за данный период на семинарских (практических) занятиях

2-я рубежная аттестация – максимально 50 баллов; из них:

От 0 до 25 баллов (рубежная аттестация) – тестирование в центре тестирования СОГУ;

От 0 до 25 баллов (текущая оценка) – активная работа за данный период на практических (семинарских) занятиях

Промежуточный контроль:

Для зачёта:

За устный ответ на зачёте студент получает 0-50 баллов.

Студенты, получившие в ходе текущего и рубежного контроля 56-100 баллов, автоматически получают «зачёт».

Результующая оценка складывается по соответствующей БРС формуле.

**Шкала итоговой академической успеваемости студентов
по дисциплине**

Система оценок СОГУ		
Форма контроля	Сумма баллов	Название
Зачёт	56-100	зачтено
	0-55	не зачтено

Зачет проводится в устной форме.

Критерии оценки

- **оценка «зачтено»** выставляется обучающемуся, если он глубоко и прочно усвоил программный материал, показал готовность к саморазвитию, самореализации, использованию творческого потенциала, способность к самосовершенствованию на основе традиционной нравственности, исчерпывающе, последовательно, логически стройно его излагает, умеет тесно увязывать теорию с практикой, свободно справляется с задачами поиска необходимой информации в справочных и интернет-ресурсах, использует в ответе материал словарей, правильно и творчески строит диалогическую речь, владеет навыками говорения, письма, чтения и перевода с объема, необходимым для осуществления профессиональной деятельности;

- **оценка «не зачтено»** выставляется обучающемуся, который не знает значительной части программного материала, не показал достаточной готовности к саморазвитию, самореализации, использованию творческого потенциала, способности к самосовершенствованию на основе традиционной нравственности, допускает существенные ошибки, неуверенно, с большими затруднениями выполняет практические задания по проверке навыков говорения, чтения и перевода текста в объеме, необходимом для осуществления профессиональной деятельности.

Вопросы для подготовки к зачету (ОПК-5, ПК-2):

1 семестр

1. Орфографийы аѣмбарынад.
2. Ирон орфографийы принциптѣ.
3. Морфологион принцип ирон орфографийы.
4. Фонетикон принцип ирон орфографийы.
5. Бадзырдон принцип ирон орфографийы.

6. Традицион принцип ирон орфографийы.
7. Хъæлæсонты растфыссынад дзырды райдайæны.
8. Хъæлæсонты кæрæдзи ивынад.
9. Æмхъæлæсонты растфыссынад.
10. Дывæргонд æмхъæлæсонты растфыссынад.
11. Сæрмагонд нæмтты растфыссынад. Стыр дамгъæ.
12. Дзырды морфемон арæзт. Разæфтуанты растфыссынад.
13. Дзырды морфемон арæзт. Фæсæфтуанты растфыссынад.
14. Вазыгджын дзырдты растфыссынад.
15. Номдарты растфыссынад.
16. Номдары растфыссынад фæрссаг хауæнты.
17. Миногонтæ æмæ фæрсдзырдты растфыссынад.
18. Нымæцонты растфыссынад. Вазыгджын æмæ амад нымæцонты растфыссынад.
19. Номивджыты растфыссынад.
20. Мивдисджыты растфыссынад. Мивдисæджы растфыссынад бæллицæг здæхæн формæйы.
21. Мивдисджыты растфыссынад. Мивдисæджы растфыссынад бадзырдон здæхæны формæйы.
22. Мивдисæджы ивгъуыд афоны бындур арæзт. Мырон ивддзинæдтæ ивгъуыд афоны бындур. Мивдисæджы растфыссынад ивгъуыд афоны формæйы.
23. Æххуысгæнæг ныхасы хæйтты растфыссынад. Разæвæрдты растфыссынад.
24. Æххуысгæнæг ныхасы хæйтты растфыссынад. Фæсæвæрдты растфыссынад.
25. Æххуысгæнæг ныхасы хæйтты растфыссынад. Хайыгты растфыссынад.
26. Æххуысгæнæг ныхасы хæйтты растфыссынад. Æвастхæрты растфыссынад.
27. Цыбыргонд дзырдты растфыссынад.
28. Æрбайсгæ дзырдты растфыссынад.

3 семестр

1. Паддзахадон æвзаджы сæйраг функцитæ æмæ сæ 'ххæсткæнынад ирон æвзаджы. Ирон æвзаджы эстетикон æмæ этикон хæстæ.
2. Национ æвзаг. Литературон æвзаджы æмбарынад. Литературон æвзаджы миниуджытæ.
3. Ныхасы хуызтæ æмæ формæтæ.
4. Ныхасы жанртæ.
5. Текст куыд ныхасы иуæг. Текстты хуызтæ.
6. Текст куыд ныхасы иуæг. Бастдзинады хуызтæ текстты мидæг.
7. Текст куыд ныхасы иуæг. Бастдзинады логикон-мидисон фæрæзтæ. Грамматикон бастдзинæдтæ.
8. Текстты иуæгтæ. Текстты хуызтæ æмæ сæ хицæндзинæдтæ.
9. Ирон æвзаджы бынат дунейы æвзæгты 'хсæн. Ирон лексикæйы этимологон сконд. Æндæр æвзæгтæй æрбайсгæ дзырдтæ ирон æвзаджы, сæ тематикон къордтæ. Ирон дзырдтæ æндæр æвзæгты.
10. Активон æмæ пассивон лексикæ. Æрбайсгæ дзырдтæ.
11. Ирон æвзаджы ныхасыздæхтытæ.
12. Ирон æвзаджы лексикон æмæ грамматикон хицæндзинæдтæ.
13. Лексикографи. Дзырдуæтты хуызтæ ирон æвзаджы.
14. Графикæ. Ирон фыссынады истори.
15. Фразеологизмты æмбарынад.
16. Дзырд куыд ныхасы аивдзинады мадзал.
17. Ирон литературон æвзаджы нормæтæ. Нормæты хуызтæ: фонетикон, морфологион, дзырдарæзтон, контактон.

18. Лексикон норматæ. Лексикон рæдыдтыты хуызтæ. Плеоназм æмæ йæ хуызтæ. Тавтологи.
19. Грамматикон норматæ. Дзырдарæзтон норматæ.
20. Грамматикон норматæ. Морфологион норматæ.
21. Грамматикон норматæ. Синтаксисон норматæ.
22. Стилистикон норматæ.
23. Растдзурынады норматæ (орфоэпион).
24. Орфографион норматæ.

5 семестр

1. Пунктуацийы æмбарынад, йæ бастдзинад æвзагзонынады иннæ хæйттимæ.
2. Пунктуацийы сæйраг принциптæ.
3. Æрхæцæн нысæнттæ, сæ дих сæ функцитæм гæсгæ.
4. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйад æмæ къæдзыг йæ хæйтты æхсæн.
5. Æрхæцæн нысæнттæ бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады иумæйаг хъуыдыйады уæнгимæ фыццаг хайы.
6. Стъæлф къæдзыгимæ бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады.
7. Къæдзыг домгæвазыгджын хъуыдыйады хæйтты æхсæн.
8. Æрхæцæн нысæнттæ домгæвазыгджын хъуыдыйады къорд уæлæмхæст хаимæ: æмдомгæ уæлæмхæст хæйттимæ (æмхуызон æмдомгæ æмæ алыхуызон æмдомгæ) æмæ къæпхæны уæлæмхæст хæйттимæ.
9. Къæдзыг бирæхайон домгæвазыгджын хъуыдыйады хæйтты æхсæн.
10. Тире домгæвазыгджын хъуыдыйады.
11. Стъæлф къæдзыгимæ домгæвазыгджын хъуыдыйады.
12. Къæдзыг æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады хæйтты æхсæн.
13. Стъæлф къæдзыгимæ æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады.
14. Дыстъæлф æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады хæйтты æхсæн.
15. Тире æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады.
16. Бирæхайон вазыгджын хъуыдыйæдтæ бастдзинады алы хуызтимæ. Къæдзыг бирæхайон вазыгджын хъуыдыйæдты (алыхуызон бастдзинады хуызтимæ).
17. Тире бирæхайон вазыгджын хъуыдыйады.
18. Вазыгджын синтаксисон æнæхъæн æмæ йæ хицæндзинад æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйадæй.
19. Бабæтгæвазыгджын хъуыдыйады синтаксисон æвзæрсты фæтк.
20. Домгæвазыгджын хъуыдыйады синтаксисон æвзæрсты фæтк.
21. Æнæбæттæгвазыгджын хъуыдыйады синтаксисон æвзæрсты фæтк.
22. Бирæхайон вазыгджын хъуыдыйæдты синтаксисон æвзæрсты фæтк.

Показатели и критерии оценивания компетенций на различных этапах их формирования, описание шкал оценивания

Уровень сформированности компетенций			
«Минимальный уровень не достигнут» (менее 55 баллов)	«Минимальный уровень» (56-70 баллов)	«Средний уровень» (71-85 баллов)	«Высокий уровень» (86-100 баллов)
<u>Компетенции не сформированы.</u>	<u>Компетенции сформированы.</u>	<u>Компетенции сформированы.</u>	<u>Компетенции сформированы.</u>

Знания отсутствуют, умения и навыки не сформированы.	Сформированы базовые структуры знаний. Умения фрагментарны и носят репродуктивный характер. Демонстрируется низкий уровень самостоятельности практического навыка.	Знания обширные, системные. Умения носят репродуктивный характер, применяются к решению типовых заданий. Демонстрируется достаточный уровень самостоятельности устойчивого практического навыка.	Знания твердые, аргументированные, всесторонние. Умения успешно применяются к решению как типовых, так и нестандартных творческих заданий. Демонстрируется высокий уровень самостоятельности, высокая адаптивность практического навыка
Описание критериев оценивания			
Обучающийся демонстрирует: - существенные пробелы в знаниях учебного материала; - допускаются принципиальные ошибки при ответе на основные вопросы, отсутствует знание и понимание основных понятий и категорий; - непонимание сущности дополнительных вопросов в рамках заданий; - отсутствие умения выполнять практические задания, предусмотренные программой дисциплины; - отсутствие готовности (способности) к дискуссии и низкую степень контактности.	Обучающийся демонстрирует: - знания теоретического материала; - неполные ответы на основные вопросы, ошибки в ответе, недостаточное понимание сущности излагаемых вопросов; - неуверенные и неточные ответы на дополнительные вопросы; - недостаточное владение литературой, рекомендованной программой дисциплины; - умение без грубых ошибок решать практические задания, которые следует выполнить.	Обучающийся демонстрирует: - знание и понимание основных вопросов контролируемого объема программного материала; - твердые знания теоретического материала. - способность устанавливать и объяснять связь практики и теории, выявлять противоречия, проблемы и тенденции развития; - правильные и конкретные, без грубых ошибок, ответы на поставленные вопросы; - умение решать практические задания, которые следует выполнить; - владение основной литературой, рекомендованной программой дисциплины; - наличие собственной обоснованной позиции по обсуждаемым вопросам. Возможны незначительные	Обучающийся демонстрирует: - глубокие, всесторонние и аргументированные знания программного материала; - полное понимание сущности и взаимосвязи рассматриваемых процессов и явлений, точное знание основных понятий в рамках обсуждаемых заданий; - способность устанавливать и объяснять связь практики и теории; - логически последовательные, содержательные, конкретные и исчерпывающие ответы на все задания, а также дополнительные вопросы экзаменатора; - умение решать практические задания; - свободное использование в ответах на вопросы материалов рекомендованной основной и дополнительной литературы.

		оговорки и неточности в раскрытии отдельных положений вопросов, присутствует неуверенность в ответах.	
Оценка «неудовлетворительно» / не зачтено	Оценка «удовлетворительно» / «зачтено»	Оценка «хорошо» / «зачтено»	Оценка «отлично» / «зачтено»

9. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины (модуля)

а) основная литература:

1. Дзодзыккаты З.Б. Нырыккон ирон æвзаг (фонетикæ, лексикæ æмæ фразеологи, дзырдарæзт): ахуыргæнæн чиныг уæлдæр ахуыргæнæндæтты студенттæн. – Дзæуджыхъæу: СОГУ, 2017. – 160 ф. – URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=32313139>
2. Дзодзыккаты З.Б. Фæлтæрæнтæ нырыккон ирон æвзагæй (фонетикæ, лексикæ, дзырдарæзт æмæ морфологийæ): ахуыргæнæн чиныг. – Дзæуджыхъæу: СОГУ, 2019. – 141 ф. – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=41724964>

б) дополнительная литература:

3. Багаев Н.К. Современный осетинский язык: Учебник в 2-х ч. – Часть 1.: Фонетика и морфология. – Орджоникидзе: Северо-Осетинское книжное издательство, 1965. – 487 с. – [Научная библиотека СОГУ; Электрон. опт. диск №1 (CD-ROM)].
4. Багаев Н.К. Современный осетинский язык: Учебник в 2-х ч. – Часть 2.: Синтаксис. – Орджоникидзе: Ир, 1982. – 493 с. – [Научная библиотека СОГУ; Электрон. опт. диск №1 (CD-ROM)].
5. Гуæцæлты Л.Б., Санаты Р.Р. Ирон æвзаджы практикum. Пунктуаци. – Дзæуджыхъæу, 2008. – 122 с. – [Электрон. опт. диск №1 (CD-ROM)].
6. Джусойты К.Г., Дзодзыккаты З.Б., Цопанты Р.Г. Нырыккон ирон æвзаг: Ахуырг. чин. – Дзæуджыхъæу: ЦИПУ-йы рауагъдад, 2010. – 309 ф. – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=22980673>
7. Куыдзойты А.Ф. Ирон æвзаг æмæ ныхасы культурæ. Ахуыргæнæн чиныг уæлдæр ахуыргæнæндæтты студенттæн. – СОГУ 2014. – 163 ф. – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=23673797>
8. Куыдзойты А.Ф. Ирон æвзаджы практикum. Орфографи. Ирон филологийы факультеты 1-аг курсы студенттæн: Ахуыргæнæн чиныг; 2-аг рауагъдад. – Дзæуджыхъæу: ИПО СОИГСИ, 2009. – 108 ф. – [Электрон. опт. диск №1 (CD-ROM)].
9. Куыдзойты А.Ф. Ирон ныхасы культурæ. Ахуыргæнæн чиныг уæлдæр ахуыргæнæндæтты студенттæн. – Дзæуджыхъæу: СОГУ 2014. – 192 ф. – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=23673781>

в) электронные библиотечные системы, с которыми у СОГУ имеется действующий договор, современные профессиональные базы, информационные справочные системы:

- eLIBRARY.RU [Электронный ресурс]: научная электронная библиотека. – URL: <http://www.elibrary.ru>.
- База данных «ЭБС elibrary». – URL: <http://elibrary.ru>
- Издательство «Юрайт» [Электронный ресурс]: электронно-библиотечная система. – URL: <http://biblio-online.ru>.

- Университетская библиотека online [Электронный ресурс]: электронно-библиотечная система. – URL: <http://www.biblioclub.ru>.
- Универсальная база данных «East-View». ООО «Ивис». – URL: <https://dlib.eastview.com/>
- Электронная библиотека диссертаций РГБ (ЭБД РГБ). – ФГБУ "РГБ. – URL: <https://dvs.rsl.ru>
- Справочная правовая система КонсультантПлюс. – URL: <http://www.consultant.ru>
- Библиотека Гумер: Лингвистика. Филология. Языкознание. – URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Index_Ling.php
- Институт лингвистических исследований РАН. – URL: <http://iling.spb.ru>
- Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина. – URL: <http://www.pushkin.edu.ru>
- Институт русского языка им. В.В. Виноградова РАН. – URL: <http://www.ruslang.ru>
- Интернет-ресурсы ИРЯ им. В.В. Виноградова РАН. – URL: <http://www.ruslang.ru/res>
- Институт языкознания РАН. – URL: <http://iling-ran.ru/beta/>
- Специализированные ресурсы по лингвистике. – URL: https://studopedia.ru/13_129557_spetsializirovannye-resursi-po-lingvistike.html
- Национальный корпус русского языка. – URL: <http://ruscorpora.ru>
- Российская государственная библиотека. – URL: <http://www.rsl.ru/>
- Российская национальная библиотека. – URL: <http://www.nlr.ru/>
- Русский филологический портал "Philology.Ru". – URL: <http://www.philology.ru>
- Университетская информационная система РОССИЯ. – URL: <https://www.uisrussia.msu.ru>
- Филологические науки. Научные доклады высшей школы. ООО "Инновационный научно-образовательный и издательский центр "АЛМАБЕСТ" (Москва). – URL: <https://www.elibrary.ru/contents.asp?titleid=38867>
- Осетинский язык он-лайн: учебные и справочные материалы <https://ironau.ru/>.
- Æmdzævgæ. <https://www.facebook.com/amdzavga/>.
- НацТВ <https://iryston.tv/ir/>
- Словари на IRISTON.COM <http://slovar.iriston.com/>
- Осетинско-русский словарь <https://osetinsko-russkij-slovar.slovaronline.com/>
- Scopus – крупнейшая единая база данных, содержащая аннотации и информацию о цитируемости рецензируемой научной литературы, со встроенными инструментами отслеживания, анализа и визуализации данных. В базе содержится 23700 изданий от 5000 международных издателей, в области естественных, общественных и гуманитарных наук, техники, медицины и искусства. <https://www.scopus.com/>
- Web of Science. Наукометрическая реферативная база данных журналов и конференций. <https://apps.webofknowledge.com/home.do?SID=Z1V9IS8DggMcH9KSZ1X>

10. Материально-техническое обеспечение дисциплины

Проведение практических занятий по дисциплине осуществляется в стандартных учебных аудиториях на факультете осетинской филологии УЧ №2 ФГБОУ ВО «Северо-Осетинский государственный университет имени Коста Левановича Хетагурова».

В образовательном процессе используются:

- учебная мебель для обучающихся, рабочее место преподавателя, учебная доска;
  - интерактивная доска и стационарный или переносной комплекс мультимедийного оборудования;
  - компьютерный класс с выходом в ЭИОС СОГУ и Интернет;
- индивидуальные средства связи и компьютерная техника – для проведения занятий в дистанционной форме, промежуточной аттестации, выполнения индивидуальных

заданий, самостоятельной работы студентов и др. Консультации, индивидуальная работа со студентами проходят также в каб.204.

Состав лицензионного и свободно распространяемого программного обеспечения, в том числе отечественного производства

№ п/п	Наименование	№ договора (лицензия)
1.	Windows 7 Professional	№ 4100072800 Microsoft Products (MPSA) от 04.2016 г.
2.	Office Standard 2016	№ 4100072800 Microsoft Products (MPSA) от 04.2016 г.
3.	Антивирусное программное обеспечение KasperskyTotalSecurity	№17Е0-180222-130819-587-185 от 26.02. 2018 до 14.03.2019 г, продлена до 2021 г.
4.	Программа для ЭВМ «Банк вопросов для контроля знаний»	Разработка СОГУ Свидетельство о государственной регистрации программы для ЭВМ №2015611829 от 06.02.2015 г. (бессрочно)
5.	CiscoWebex- Система проведения вебинаров.	ООО Айтэкдоговор № Д83-2020 от 10.08.2020-10.08.2021 г.

11. Лист обновления / актуализации

Программа актуализирована в связи с обновлением перечня основной и дополнительной литературы, программного обеспечения, применением новых образовательных технологий в образовательной деятельности.

Внесенные изменения и дополнения утверждены на заседании кафедры осетинского языка
(протокол №7 от «25» марта 2020 г.)

Заведующий кафедрой _____ Ф.А. Царикаева

Программа одобрена на заседании совета факультета осетинской филологии
(протокол №7 от «31» марта 2020 г.)

Председатель совета факультета _____ А.Ф. Кудзоева